

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra
Viborg Amt
1931

FRA VIBORG AMT

FRA VIBORG AMT

1931

AARBOG

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND

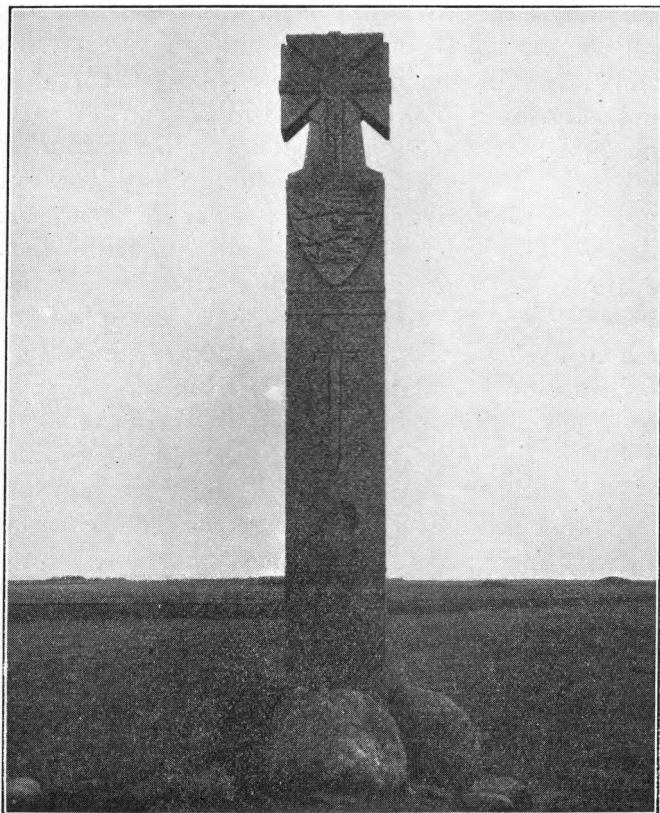
FOR VIBORG AMT

F. V. BACKHAUSENS BOGTRYKKERI
Viborg

REDAKTION:
Chr. Bokkenheuser
M. E. Gulddal

Mindestenen ved Sven Grates Grav paa Gratehede.

S V E N G R A T E

Af Lektor, Dr. phil. Kjeld Galster, Kolding.

NOGET af det vanskeligste for Videnskabsmanden, der vil undersøge en historisk Persons Liv og Karakter, er helt at opnå Objektivitet, hvilket dog er

en ubonlig Betingelse, om den *fulde Sandhed* skal nås. Man må vist tilstå, at det er umuligt. Videnskabsmanden vil, selv om han af ærligt Sind stræber derimod, altid være bundet af sine Naturanlæg, sit eget Sind og Temperament og vil vist heller ikke helt kunne frigøre sig fra den Indstilling, Tid og Omgivelser har givet ham. Derfor vil Bedømmelsen af Personer altid til en vis Grad være flydende. Laurids Skau for Eks. empel; A. D. Jørgensen hylder endnu hans Samtids Opfattelse af ham: den sjældne Begavelse og ildfulde Sjæl, den ædle Tolk for Sønderjydernes Længsel efter Frihed og Danskhed; P. Lauridsen ser i ham en Poseur, en Distanceblænder, der ublufærdig tilegner sig Ry på Flors Tanker og Ord, forfængelig og lille; og Fabricius har i den sidste Tid fremstillet ham som en Mand, der, trods Fejl, er et betydeligt Menneske, ikke blot idérig, men med Kongstanker.

Der er noget nedslående i denne – nødvendige – Resignation overfor den fulde Sandhed. Den læge Læser vil vist også synes, at han kender et Menneske bedst, når han kun har læst een Karakteristik af ham (han kender f. Eks., synes han, Christian VIII bedre, når han har læst A. D. Jørgensen, end når han også har læst P. Lauridsen). Men dog kommer man naturligvis Sandheden nærmere ved enhver ærlig Søgning.

Jo mere en Historieskriver er Part i Sagen, jo mere det kan antages, at han er ledet af personlige Symptomer og Antipatier for og mod et Parti og en Person, des mindre Tillid må hans Skildring vække. Og hvis han desuden fremstiller sin Samtid eller nærmeste Fortid, og denne er fyldt med Had, Bitterhed og Blod, hvis han har hadet den ene Part og beundret den an-

den, må hans Personskildring bedømmes med den yderste Forsigtighed.

Jeg er lidt flov ved at indlede med disse Almindeligheder. Men Sagen er, at de Historikere, der har skildret Kongsemnernes Tid (1146–57), kun har taget lidet Hensyn til disse Principper (Fabricius mest) og ret slavisk fulgt Saxo.

Derved er Sven Grate kommen til at stå sort i sort, eller højst gråt i sort.

I det følgende skal jeg da søge at give et Bidrag til Løsningen af *Problemet Sven Grate*.

KILDERNE.

Hovedkilden til Bedømmelsen af Svens Karakter er naturligvis Saxo. Værdien af dennes Dom fremgår af, at den altid er dadlende, *hvad* Sven end gør; er han mild, fordømmes det med hånende Ord, er han hård, dadles han også derfor; hvad enten han flygter eller vover en Kamp, er det galt. Kun een Gang kommer Saxo til at sige noget rosende: »På Fyn kæmpede Sven mandelig mod Venderne«, ellers er han overalt, hvor der udtales nogen Dom, *Svæklingen eller Niddingen*.

Også Magnus Nilsson var jo blevet dømt af Saxo. Det indrømmes, at han havde fået herlige Evner i Vuggegave, og i Anledning af hans Bedrifter i Smålandene hedder det: »Havde blot hans Udgang været hans Indgang lig!« Men ellers bedømmes han udfra de Ord, der *straks* siges om ham: »Han lagde Hånd til den skændigste Udåd ved at myrde sin Frænde, og hvor Svig og Troløshed kommer på Tale, der nævnes hans Navn først«.

Her er det så heldigt, at vi deroverfor kan sætte en anden Skildring, Roskildekronikørens: I Anledning af

Magnus' Fald udbryder han: »Vé hint grufulde År og hin bitre Dag, Dødens Dag, Mørkets Dag, fuld af Gråd! Ve hin Dag, da Magnus dræbes, Danmarks Blomst knækkes; han den skønneste blandt de unge, kæk og kraftig, en glad Giver, forstandig, og en Elsker af Fasthed!«

Her lader det andet Parti myndigt og varmt sin Røst høre, og viser os en helt anden Person end Saxos Nidding. Utvivlsomt har vi ved at kombinere disse to Skildringer bedre Betingelser for at forstå Magnus; han bliver nu for os den herlige, rigt udrustede unge Mand, hvem Ærelyst og Misundelse driver ud i Forbrydelsen.

Kunde der findes et lignende Korrektiv til Saxos Sven, vilde meget være vundet.

Den første, man prøver, er Sven Aggesøn.

At *Sven Aggesøn* har stået med stor Sympati og Forståelse over for Sven og hans Parti, tør betragtes som givet.

Hans Farfar, den højbårne jyske Høvding Kristjern Svensøn, faldt af Had til Magnus fra Niels (1132) og fylkede sine Frænder og Venner til Kamp. Erik Emune nåede ikke frem til Undsætning, og ved Rønsbjerg, vest for Skive, blev Kristjern overvundet af Niels, lagt i Bånd og Lænker og sendt i Forvaring til en Borg nær ved Slesvig. Først efter Eriks Sejer (1134) blev han udfriet.

Den samme Trofasthed som Slægten havde vist Erik Emune, blev *lige til det sidste*, vist Sønnen Sven Grate. Denne følte forøvrigt også sine Forpligtelser over for Slægten: da Kristjerns to Sønnedøtre, Erkebisp Eskils Døtre, hvoraf den ene var gift med Karl

af Halland, var blevet bortført og voldtaget af den svenske Kongesøn Jon, gjorde Sven sit – uheldige – Krigstog ind i Sverige for at skaffe Hævn.

Allerede som ung havde Agge Kristjersøn udmærket sig i Kampen for Sven Grates Fader. Med Stoltthed fortæller Sønnen: »Erik og Niels mødtes til et Slag ved Onsild Bro (1132). Da nu Eriks Hær vendte Ryggen, vilde han på Stedet være blevet taget til Fange, hvis ikke Bjørn Jernside^{o)}, sammen med min Fader Agge, mandig havde stået Fjenden imod midt på Broen. Disse to modstod nemlig Spydregnen med så stor Kækhed, at man kunde have taget dem for ubevægelige Støtter. Alle rasende Angreb af de fremstormende Fjender slog de tilbage med vidunderlig Raskhed. – Og ikke veg de fra deres Værnepost på Broen, skønt de fik såre mange Sår, før den flygtende Konge var nået om Bord på Skibene. Så fulgte de straks efter«.

Ligeså fast og urokkelig som på Onsild Bro stod Agge senere i Kampen for Sven Eriksøn. Han fulgte ham endog efter Blodgildet i Roskilde og var med i Slaget på Gratehede, hvor han var den, der formåede mest over Kongen i Rådet: man var på Grund af Fjendens talmæssige Overmagt stemt for at vente med Kampen, men da udbrød Agge: »Slå løs straks – – og kom i Hu, hvor ofte en lille Flok har vundet stor Sejr med Pris og Ære!« –

Af de beundrende Ord, hvormed Sven Aggesen omtaler Dronning Sofia fremgår det med Sikkerhed, at han har kendt hende som Yngling eller Mand. Deraf følger, at han er født før 1157. Det er muligt, at han

^{o)} Søn af Harald Kesja.

sammen med Faderen har deltaget i Kampen på Svens Side. Hvis ikke, har han set sin Fader drage ud med Svens Mænd og set ham komme slagen hjem eller fået Ulykkesbudskabet, at han var falden på Grate Hede. I Tiden forud, der har været en Tid fuld af Mistænksomhed, har han hørt sin Fader og andre af Svens Mænd fortælle om Fjendens Lumskhed og Svig, og de har naturligvis haft deres Forsvar eller dog Undskyldninger, selv for Bloddåden.

Da Valdemar var blevet Enekonge, blev Sven Aggesøn hans tro Mand, følgende Slægtens stolte Traditioner, Hirdmandstroskaben. Men at han, Manden af den stolte Slægt, skulde fornægte Slægten og glemme Faderens Sympatier, er utænkeligt.

Efter at han er begyndt at skrive sin Danmarks Historie, er der sket en Indgriben. »Svensønnernes Bedrifter har jeg anset det for overflødigt at skænke en udtømmende Omtale, for at ikke hyppig Gentagelse af det samme skal avle Kedsomhed hos Læserne; ti efter den berømte Ærkebisp Absalons Meddelelse har min Teltfælle (contubernalis) Saxo besluttet at give en vidtløftigere Fremstilling af alle disses Bedrifter i en skønnere Stil«.

Altså det er på Absalons Initiativ, at Sven Aggesøn opgiver sin Plan at skrive udførligere om Svensønnernes Tid (og den følgende). Dennes Motiv kan der ingen Tvivl være om: Gennem Saxo vilde han præge Samtidens og Eftertidens Dom om de Begivenheder, der var sket; Sønnen af Agge Kristjernsøn, Sven Eriksons tro Kriger, skulde ikke bringe Vaklen i den Opfattelse af Personer og Begivenheder, som han ønskede fastslået.

Desværre nåede Absalon altså sit Maal: Sven Agge-

søns Særstilling viser sig kun i det neutrale, at han intet ondt siger om Sven Erikson.

Af Sven Aggesøn, der var den, der stod med de aller bedste Betingelser for nøgtern at fremsætte den anden Parts Anskuelser, kan vi altså ingen Hjælp få.

Det andet historiske Værk, vi kunde håbe på som Korrektiv, er *Knytlingasaga*.

Her er imidlertid saa stor Overensstemmelse i Fortællingerne fra Borgerkrigens og den senere Tid med Saxo, undertiden selv i Enkeltheder, at der utvivlsomt er indirekte Forbindelse.

Forklaringen paa denne Forbindelse har nogle Forskere ment at kunne finde i, at Saxo og Knytlingasaga skulde have en fælles — nu tabt — Kilde. Curt Weibull har hævdet, at denne tabte Fælleskilde skulde være en Slags rigshistorisk Krønike fra c. 1190, Knud Fabricius, at den er identisk med Saxos egen Urtekst, og Sophus Larsen, at Fælleskilden er et historisk Værk af Lukas Engelskmand, Kristoffer Valdemarsøns Klerk.

En anden Forklaring, som før er udtalt af Finnur Jónsson, forekommer mig sandsynligere.

I Sagaen læses: »Hos ham (Valdemar Sejer) var Olaf Thordsen og fik mange historiske Efterretninger (frødi) af ham, og han havde mange berømte Frasagn fra ham«.

Ud fra dette Sted har man Lov til at formode, at Olaf Thordsen er Sagaskriverens Hjemmelsmand til et eller flere Afsnit af Sagaen. —

Det var i 1240, at den berømte islandske Skjald Olaf Thordsen Hvideskjald gæstede »sin Herre Valdemar Danekonge«.

Valdemar Sejer, hvis Liv var hengæet i Bedrift, Val-

demar, som Saxo havde kaldt »vort Fædrelands mest strålende Lys«, har næret en levende historisk Interesse og først og fremmest for den Tid – det tør man formode – da Valdemar den Store, hans Fader, begyndte det Værk, som han skulde fuldføre.

Hovedkilden til disse Valdemars Frasagn har naturligvis været Absalon og de tapre Krigere, der havde fulgt hans Fader og senere været hans Mænd, deres Slægtninge og vel også Saxos Værk.

Ud fra dette forstår man Overensstemmelsen mellem Saxo og Sagaen i Personopfattelse. Det, Valdemar Sejer og Mændene ved hans Hof har fortalt den islandske Skjald, måtte være præget af de samme Sympatier og Antipatier, som det, der var berettet Saxo; Opinionen var forlængst fastslået⁹⁾.

(Forøvrigt, *selv om* en af de ovennævnte tre Hypoteser om en tabt Fælleskilde skulde være bevislig, vil det ikke forandre Resultatet, da vi jo også ad de Veje når til en Kilde, der står de sejrende Magthavere nær).

Altså: heller ikke Knytlingasaga kan yde nogen Hjælp.

Men skønt vi således lades i Stikken af Kilderne, er det dog muligt at nå frem til et sandere Billede af Sven Grate, end det, Saxo vil give: vi bruger Saxos egne Skildringer, men bortskærer al hans Ros og Dadel som Spørgsmålet ganske uvedkommende; hvad han fortæller, bedømmes ud fra den Sandsynlighed,

⁹⁾ Efter at ovenstående er skrevet har Jørgen Olrik i Historisk Tidsskrift (10 R. I. 131 ff.) ved en indgående og grundig Undersøgelse søgt at vise, at Knytlingasagas Fremstilling af Danmarks Historie 1146–87 for en væsentlig Del er et Udtryk for, hvorledes Valdemar Sejer ønskede dette Tidsrums Begivenheder og Personer opfattet.

der er deri, og de nøgne Begivenheder sættes i deres naturlige Sammenhæng.

PRINS SVEN.

Svens Moder hed (iflg. Helmold) Thunna og var Erik Emunes Frille, men derudover kender vi intet til hende.

Hans første År var urolige. Da Faderen gik i Landflygtighed, var den lille Dreng med i Norge, og da Erik flygtede også derfra, gyngede også Drengen på Bølgerne (efter at han først var blevet glemt og hentet).

Efter Faderens Drab er han utvivlsomt blevet opfostret hos Ebbe Skjalmsøn. Det fremgår af deres indbyrdede Forhold: »så god Ven var Ebbe ham, at han aldrig foretog sig noget på Tinge eller på Togt uden hans Råd, og både i egne og i Rigets Sager ene lod hans Dom og Vilje stå ved Magt«. Det var også ham, der forsvarede den mest udsatte Post, Roskilde, mod Knud. Da Sven på Fyn fik Efterretningen om Ebbes Død (1149), blev han så nedslået over hans Bortgang, at han drog tilbage til Sjælland med sin Hær og for denne Gang opgav sit Forsæt om at kæmpe mod Knud; det lå ham nu mere på Sinde at sørge over sin Hærmand end møde sin Medbejler i Strid«.

Da Sven og Knud i Fællesskab gør et Vendertog (1147), er den Gidsel, der forlanges af Sven, Olaf Glug, gift med Ebbes Datter Gyde (Knytlingasaga). Også dette tyder på den nære Forbindelse.

Ligesom Asser Rig opdrog Valdemar, har Ebbe Skjalmsøn opfostret Sven.

Mellem Bjernede, Ebbes Gård, og Fjenneslevlille, der kun lå godt en Fjerdingvej borte, har der været livlig Forbindelse. Og en Dag 1146 udførte de to unge

Drenge, samdrægtigt og sikkert med deres Fosterfædres Tilslutning, en Handling, som der blev Mærke til.

Det er den gamle Levnedbeskrivelse af Knud Hertug, der taler:

»Ved Valdemars Side stod hans Frænde Sven. Såvel store Dyder som herlige Naturgaver adlede hans Ungdom. Både Hensyn til deres Frændskab og personligt Venskabs Bånd gjorde disse to Ædlinger samdrægtige i alt. Så lagde de da Råd op i Forening og besluttede at flytte Knuds jordiske Levninger over fra Graven til et Helgenskrin, idet de begge efter deres Hjertens Mening søgte at hædre, Valdemar sin Faders, og Sven sin Farbroders Minde. Men da Ærkebisp Eskil fik Nys herom, søgte han at bortlede de unge Mænd fra deres Ønske og forbød i Kraft af sin ærkebiskoppelige Myndighed, at det måtte ske. Men — — hine drev på Gennemførelsen af deres Forehavende — — og anbragte hans i Graven nedlagte Ben i et Skrin«.

Kort efter gik Erik Lam i Kloster. Han havde i lang Tid været Erik Emunes Hirdmand og var jo den eneste, hvem Troskabsfølelsen drev til at drage Sværdet ved Overfaldet på Erik. Man har herudfra Lov til at tro, at han har næret Forkærlighed for Sven Eriksøn, og at han har valgt det for denne gunstige Tidspunkt til at nedlægge Kronen, da Sven var voksen, vel ca. 18 År gammel, og Valdemar kun 15.

SVENS FØRSTE KONGEÅR.

(1146—52).

I de første 6 Regeringsaar kunde det hændes, at Sven blev slået, men oftest sejrede han, så han efter denne Tids Forløb stod som Enekonge.

De tre Slag, hvorved han erobrede Eneherredøm-

met, var ved Viborg, hvor Knud fordreves, ved Gedbæk, hvor den landflygtige Knud overvandt, og ved Milde i Frisland, hvor et nyt Indfald af Knud mislykkedes.

Hvorledes benyttede Sven disse Sejre?

Efter Slaget ved Viborg kastede Bisp Elias af Ribe et Blik ud over Skaren af de hærtagne og sagde til Kongen: »Bær dig ad som Urtegårdsmanden, han lader de nyttige Urter trives, men luger Ukrudtet bort af Haven«.

Men, siger Saxo, skønt han kunde have straffet Fangerne som Oprørere, ledte *hans medfødte Mildhed* ham dog til ikke at være så streng i Dom; han gav de fleste Lov til at løskøbe sig, tog nogle til Nåde mod Troskabsed, andre på deres blotte Ord og kunde ikke overvinde sig til at straffe nogen med Døden. — Flere glemte snart, at han havde skænket dem Livet, og ænsede ikke en Fjendes Velgerning, men drog atter til Knud og blev hans Mænd*).

Efter Slaget ved Gedbæk slog Svens Mænd ned for Fode, thi de havde aftalt ikke at spare nogen af de overvundne, dels af Had til Saxerne (der havde hjulpet Knud), dels fordi de havde set mange Fanger fra forrige Slag, som dengang havde fået Lov til at løskøbe sig, nu på ny kæmpe i Fjendens Rækker.

Men Sven — En fornem Sakser, Brune, havde, med Orlov af Knud, været i Ribe på den Tid, Slaget stod, og blev nu af de Ribe Borgere fanget og stillet for

---

*) Saxos Mening om dennes Handling fremgår af følgende: »Elias' Ord lød grumt og hårdt, men hvo der tænker dybere derover, må indrømme, at det var en Frugt af modent Overlæg. — Havde Sven fulgt hans Råd, da havde han rykket al Tro til sin Medbejler op med Rode«.

Svens Dom. Men denne havde ham en Tid hos sig i Fred og Venskab og skænkede ham så Gåver til Afsked*).

Da Mildeborgs Besætning måtte kapitulere, gik det dem langt bedre end de havde ventet. »Kongen gav dem frit Lejde og tog vel imod dem. Selv mod Eriks Drabsmand Plog lagde Kongen ved den Lejlighed**) en mærkelig Mildhed for Dagen***): han vilde ikke kræve Bod af sin Faders Bane og ej, for at lyde Hævnens Røst, bryde Lov og Lejde mod en Mand, der havde givet sig i hans Vold. Heller ikke de andre straffede han med Død eller Fængsel, men gav dem fri uden Løsepenge, med de Ord, at han var lige glad ved deres Huldskab og deres Had, thi det kunde aldrig gå slige Folk vel, der så ofte havde brudt deres Ord og Ed. Dermed lod han dem gå; og de opsøgte så deres Konge i hans Landflygtighed«****). —

Så snart Sven havde fået Knud fra Livet, vendte han sig med al sin Kraft mod Venderne: »Nu tykte Sven sig fri og uden Fare, og han vendte derfor sin Hu til at afværge Rigets Nød og Våde. Trindt om på Kysterne; hvor Stedet i sig selv ydede godt Værn og Tilhold, opførte han mangt et Virke til Bøndernes Forsvar. To Borge byggede han ved Bæltet, den ene

*) Saxo svækker Svens Ædelmod ved at formode, at Brune var underkøbt af Sven, skønt Brune, da hans Landmænd stævnedede ham for Drottensvig, beviste sin Uskyld.

**) Senere lod Sven ham — iflg. Knytlingasaga — dræbe af Ingvar Kveisa.

***) Saxos Ord: Tum vero Rex et in Plogo, qui Ericum occiderat, singulare pietatis specimen dedit, må forstås nedsættende.

****) Saxos Meddelelse om, at Sven skulde have skåret Tungen af den Sune, der søgte at lokke Roskilde-Borgerne til Frafald, kan efter dette vist kaldes apokryf.

på Fyn, den anden på Sjælland, der skulde være Vikingernes Skræk og Landfolkets Tilhold. — På Fyn mødte han dem i Marken og kæmpede mandeligt mod dem: så mange af Fjendskaren måtte bide i Græsset, at Sværdet gnavede Hul i Hænderne på de fleste af hans Mænd, og Fingrene sad i blodigt Kød.*) På denne Tid var det også, at Vetheman dannede sit Lag i Roskilde til Kampen mod Venderne, og dette bredte sig over hele Sjælland. Roskildebogerne var Svens Mænd. De havde ved Borgerkrigens Begyndelse taget hans Parti og — ledet af Ebbe Skjalmsøn — lukke deres Porte for Knud. Vikingelaget er da et

---

*) I underlig Modstrid med, hvad Saxo skildrer her, står hans Meddelelse noget tidligere: »På den Tid var Danskerne søndret og splittet; thi hjemme i Landet luede Borgerkrigen, og udefra øgedes Vikingskaren. For at drive dem bort førte Sven gentagne Gange, men uden synderligt Held, Krig med hele Vendland: han var ikke så udholdende i Kamp som hidsig i Stormløbet; og når han skulde tænke på Hjemfærd, havde han gerne så travlt med at nå Stranden, at Tilbagetoget kom til at ligne Flugt; og for sine Mænd havde han ej videre Tanke, når han bare selv slap først om Bord. Slig Fejghed hos Kongen indgød Venderne sådant Vovemod, at de ofte slog hans Hær på Hjemvejen«. Denne Beretning må ses i Sammenhæng med, hvad der var sket tidligere, og hvad der skete senere. »Sejerrig vendte Sven tilbage til Skåne; som Flygtning veg Knud til Jylland«, således sluttede det første Fejdeår. Men Sven forfulgte ikke Sejren. Sammen med Knud gjorde han Kors- og Krigstogt mod Venden (hvor det var hans Skåninger, der kæmpede, og Jyderne, der saa til og glædede sig over Nederlaget). Efter Beretningen falder hans energiske og sejerrige Kamp mod Venderne, da han er Enekonige. Anbragt i denne Sammenhæng må Virkeligheden, der ligger bag Saxos mange og hårde Ord, være den, at Sven, skønt han kæmper en Kamp på Livet med Knud, dog så godt som muligt søger at holde Venderne Stangen. Han foretager Tog mod dem, men har ikke Styrke nok og lider Nederlag.

Led i Svens Kamp mod Danmarks Fjender, og han har sikkert været med til at organisere det, ligesom det var ham, der havde befæstet Roskilde.

Da han ved Afslutningen af denne Periode red ind i Merseburg, »drog han ved sit Manddomsry alle tyske Mænds Øjne hen på sig«.

På Grundlag af disse Begivenheder og Handlinger kan vi fastslå: Sven var ikke blot sejersæl og tapper, han var mild. Mod sine Venners Råd og Vilje skånede han Gang paa Gang sine overvundne Fjender, skønt de sveg ham og atter mødte ham på Kamppladsen. Han har villet samle, være Danmarks, Alles Konge. Derfor har han også haft Sans for Rigsopgaven og, så snart han har kunnet for sin Modkonge, vendt sig med Kraft mod Venderne.

Han var så ordholdende, at han skånede sin Faders Banemand, der var i hans Vold, hellere end han brød sit Ord.

Dette Vidnesbyrd af en Modstander er vel noget af det sikreste, man kan nå til; en fjendtligsindet Bedømmers ufrivillige Ros må sikkert stemme med Virkeligheden.

På så smuk en Måde begyndte Sven Eriksøn sin Kongebane. De mørke Sider af hans Natur var endnu ikke kommet til Udbrud i hans *Lykke*.

BRUDET MED VALDEMAR.

(1152—54).

Umiddelbart efter Skildringen af Mødet i Merseburg, hvor jo Uenigheden med Valdemar efter Saxos Mening indledes, giver han en samlet Karakteristik af

Enekongen Sven : en Samling af de Anker, der kunde rettes imod ham.

1) Han aflagde den fædrene Skik som bondsk og plump og antog tysk Sæd, klædte sig i saksisk Dragt, og omgav sig med pyntede Svende, indførte udenlandsk Artighed og Bordskik samt forfinede Vaner med Spise og Drikke. Tillige viste hans Hovmod sig i, at han fandt det under sin Værdighed at tale til Folket fra de almindelige Tinghøje, men plejede fra et ophøjet Stade at afsige Dom for Almuen.

Denne Forkærlighed for saksisk Dragt og Sæd havde også Knud Lavard, og ligesom han vel havde fået den ved sit Ophold ved Hertug Lothars Hof, kan Sven have lært de udenlandske Skikke i sin Ungdom, da han opholdt sig hos Kejser Konrad (tillige var han gift med en tysk Prinsesse, Datter af Konrad af Meissen). For Knud Lavard er det nærmest en Ros; da Knud optræder finere klædt end de andre i Ribe, stikker det Henrik Skadelår i Øjnene, der i sin *Nidsyge* ikke kan tale at se ham sådan og udbryder: »Purpurkåbe skærmer ikke Liv og Lemmer mod Od og Ægg«. Men Knud svarer blot: »Den er altid ligeså tryk som en Lammeskindskofte«. Sven lægges derimod for Had for det samme. — I det hele er det, som her bebrejdes Sven, kun en almindelig Udvikling, fælles for Stormandsklassen; Arnold fra Lybæk, der er samtidig med Saxo, skriver: »Dannerne ligner nu både i Klædning og Udrustning andre Folkeslag; medens de før gik klædt som Sømænd, ifører de sig nu ikke blot Skarlaget og farvet Pelsværk, men også Purpur og Linned«.

2) »Tilsvarende Iver udfoldede han for at omdanne sin Hird. Ære og Rang fratog han Ædlinge og gav

til Legeré og Spille-mænd (histriones). — De Mænd, han gav Gods og Guld, skulde kun have Kongens Nåde, ikke egen Byrd, at takke for deres Velstand«.

Dette modsiges af Saxo og Knytlingasaga, for så vidt der ikke nævnes en eneste lavættet Mand, der på denne Måde var kommet til Ære og Værdighed; alle hans Rådgivere var storættede: Ditlev, Søn af Ditmarskerfyrsten Edler, Agge, Søn af Kristjern Svensøn, Toke Signesøn, Thorbern, Riber-Ulv, Peder Thorstensøn, Herren på Petersborg, gift med Skjalm Hvides Datter Cæcilie, han, »som altid var med i Kongens lønlige Råd«; (om Ingvar Kveises Æt kan dog intet siges).

3) Til Hovmodet kom Havesyge: han tog sig de Mænds Død til Indtægt, som han i sin Tid havde givet Gård og Gods, og plyndrede de forældreløse Arvinger, ja undså sig ikke ved at bringe til Betlerstaven Børn af de Mænd, der havde hjulpet ham til Riget. Endog hans egne Hovmænd måtte opleve, at han, når han først havde gjort dem rige, bagefter angrede sin Gavnildhed og stødte dem ud i ussel Armod. Tilmed slugte hans store Hof så mange Penge, at han som Følge heraf blev skrapere til at kræve Landskat og Ægt (provincialia ministeria impensasque) af Bønderne«. Dertil kan føjes Knytlingasagas Ord: »Således sagde Danerne, at Kong Erik Emune *lovede* at gøre Danerne alt ondt, men Sven, hans Søn, lod det *gøre*; ham kaldte Danerne Sven den Sviende, fordi han var hård og grum mod alt Folket«. Som Grund til Forandringen nævner Sagaen: »Efter Ebbes Død blev Riber Ulv, Ditlev Edgarson og Ingvar Kveisa Svens Rådgivere, og hans Uvennesælhed voksede meget ved *det*.«

Det, Saxos her fortæller, har sikkert noget med Virke-

ligheden at gøre. Det støttes af det Ordskifte, Saxo andensteds fortæller om, mellem Sven og Peder Thorstensen. Sven spurgte, hvad han skulde gøre for at være vis på Riget, og Peder svarede: »Enten må du lægge Vind på at stå dig godt med dine Frænder og så finde dig i at nøjes med Magtens Skin, eller også må du overøse Riddersmænd og Bønder med Gunst og Gave, hvis du vil være tryk for dine Medbejlere«. Men ved dette Svar blev Sven så rasende, at Vreden kogte i ham, og han mægtede ikke at styre sin Harme.

Det eneste Overgreb – og hvem ved forøvrigt, om det var et Overgreb – der kan konstateres, er, at han berøvede Sune Ebbesen hans Fædrenegård; men at han var hård med Skattepålæg mod Folket, er vistnok sikkert; det fremgår af Skåningernes Oprør og af, at næsten alle forlod Sven før den afgørende Kamp.

Hvad var nu Grunden til denne Hårdhed? Saxo siger Havesyge; men mon den ikke er en anden?

»Da Sven tykte sig fri og uden Fare, vendte han sin Hu til at afværge Rigets Nød«, siger Saxo selv. Her er vi sikkert ved Årsagen. Med Kraft og Styrke vendte han sig mod Rigets Fjender, Venderne, og udredede yderligere 1500 Mark Sølv til Henrik Løve (som denne forøvrigt ikke gjorde Fyldest for). Tillige gjorde han Krigstog mod Sverige, og da han syntes, at »Lykken bar ham på Hænder«, vovede han sig så langt frem, at hans Mænd stjal sig af Leding.

I hans foretagsomme og ærelystne Sind må vistnok Oprindelsen til hans Hårdhed søges. Han vilde Danmarks Fremgang og sin egen Berømmelse.

At Folket kom til at hade ham for hans strenge Krav, er forståeligt: De Folk, der stjal sig af Leding i Sverige, var de samme, der rømmede bort fra Absa

lon på de første Vendertog. I Oplosningsårene havde de været vant til, at der intet krævedes af dem, nu kom der en energisk Konge og fordrede tunge Ofre af dem for Landet, ham måtte de hade, Sven den Sviende.

Første Gang han mærkede Almuens Had, var ved Oprøret i Skåne. Uforfærdet vovede Sven sig våbenløs frem på Tinge, »så han snarere syntes at ville tåle end øve Vold«. Da han kom ind i Kresen, råbte Bønderne op, så han ikke kunde komme til Orde. Han slog til Lyd med Hånden, men blev overdænget med en Regn af Sten. Kongen regnede det med rette for Drottensvig og straffede senere strengt.

Men Hævnen kom. Da Knud og Valdemar havde taget Kongenavn, sejlede Sven fra Fyn over til Sjælland, fulgt næsten i Køl vandet af de to Fjender. Peder Thorstensøn rådede ham til at føre Hæren over til Skåne, da de to andre ellers sikkert vilde rejse Almuen derovre til Oprør. Sven blev, og det er sikkert gået i Skåne som forudsagt. Imidlertid forlod Eskil med den skånske Fylking Kongen, og snart var største Delen af Hæren rømmet fra ham.

Sa Sven tænkte på Flugt, sagde nogle af hans Hærmænd: »Kom i Hu, at vi, dine Hærmænd, så ofte har været en lille Flok mod Fjendens Overmagt og dog har vundet over ham*). — Vær os dog som hidtil en djærv og dygtig Konge«.

Over Saxos følgende Beretning er der et odiøst Skær: »Men de kunde ikke rokke ham i hans faste Forsæt; og da overøste de ham med beske Hånsord; det var dem ikke nok, at de havde givet ondt af sig

*) Det er vist Agge Kristjernssøns Ord. I hvert Fald udtalte han det samme på Gratehede.

ved hans usle Flugt ud af Landet, men de stødte ham fra sig med Spot og Spe«.

Sammenhængen er måske følgende: Sven lader til at have haft en egen Evne til at knytte Folk til sig i Hengivenhed: da han kom hjem fra Landflygtighed, »fik Fynboerne såre travlt med at tjene ham, så Mænd og Kvinder alle Vegne fra i Skarevis strømmede til ham og satte en Ære i at rejse hans sjunkne Lykke«. — Da Sven var flygtet, vilde Riber Ulf og Thorbern ikke sværge de nye Magthavere Troskab og blev sendt i Fangenskab, »i deres sjældne Trofasthed tyktes det dem bedre at bære deres Lænker med Ære end købe sig Frihed ved Frafald«. — Efter Slaget på Grate Hede bød Sven sine Følgesvende flygte videre, »en af hans Mænd tyktes det dog en værre Lod at lade sin Konge fejgt i Stikken end lide selv den hårdeste Død, og han blev dræbt ved Kongens Fødder«.

Opfyldt af Hirdmandstroskab har hans Hærmænd villet tage Kampen op, men Sven har opgivet den — ikke af Fejghed, han havde så ofte vist Dristighed og Vovemod, — men fordi Nederlaget var givet, og dette saa vilde bringe Død og anden Straffedom over hans tro Mænd. Oprejsnings Dag kom vel nok.

Endnu mørkere Skygge over Sven end den almindelige Karakteristik kaster dog Saxos (og Knytlingasagas) Skildring af Udviklingen af Forholdet mellem Sven og Valdemar fra dengang de stod som trofaste Forbundsfæller, indtil Valdemar drev Sven ud af Landet. Lad os se lidt nærmere på denne.

Da Knud var fordrevet, flygtede han til Kejser Frederik Rødkæg og blev hans Mand. Denne lokkede Sven til Merseburg og tvang ham — ved Truselen el-

lers *straks* at sende en Hær til Danmark under Knud – til at sværge ham Troskab; Knud skulde have Sjælland i Len. Sven måtte krybe til Korset, unddrog kun fra Overenskomsten det meget Fædrengods (paterna bona), han ejede på Sjælland. Valdemar gik i Borgen for Overenskomsten.

Da Sven var kommet hjem, opsagde han Kejseren Huldskab og Troskab. Knud overlod han Sjælland at styre, men unddrog ham Kongsgårdene (regii penates). Knud mente, at Løftet ikke var holdt, og ved Valdemars Mellemkomst blev Forlig sluttet, saaledes at Knud modtog med Sjælland fuldgode Len i de tre Hovedlande.

At Sven brød den ham aftvungne Ed til Kejseren, kan næppe bebrejdes ham, selve Erkebisp Eskild havde nogle År før brudt tvungen Ed, og Valdemar Sejer gjorde det senere. At han vovede at sætte sig op mod Kejseren, viser tværtimod hans stolte Kongesind og hæver ham på dette Punkt op på Siden af Knud VI og Absalon, over Magnus Nielsøn, Knud Magnussøn og – Valdemar den Store, der alle blev Kejsere Mænd.

Men kan dette Brud ikke bebrejdes ham, kan han naturligvis ligeså lidt dadles for, at han ikke holdt det aftvungne Løfte til Knud.

Men Løftebrud var det altså, og her sætter saa Saxo ind.

Skønt der intet før har stået om Svens Troløshed, og skønt han lige har fortalt om, hvor ordholdende Sven var, selv overfor sin Faders Banemand, skriver Saxo dog (om Forliget i Merseburg): »Valdemar kendte Svens Troløshed og så godt, at han kun på Skrømt var gået ind på Forliget. – Han afslog derfor hårdnakket at gå i Borgen for Sven. Omsider gik han

med Nød og næppe ind på at love for ham, med det Forord, at han, om Sven brød Forliget, trådte over på Knuds Side«.

Da det andet, frivillige, Forlig var sluttet, siger Sven, at han, om han handlede imod Overenskomsten, ingen Ret havde til at bebrejde Valdemar hans Frafald.

Hensigten med disse Relationer er tydelig nok at give en Forklaring på og moralsk Begrundelse for, at Valdemar opgav Sven og sluttede sig til Knud. Men det lykkes ikke, thi *Sven brød ikke det i Danmark indgåede Forlig med Knud.*

Det har således ikke været på Svens Foranledning, at Bruddet er sket, men fordi Valdemar selv vilde det: så længe Sven var Konge, blev han kun Lensmand i Slesvig, kun over Svens Lig gik Vejen op til Tronen, og når Kronen var Målet, hvad den absolut var, så var Knud nødvendig som Forbundsfælle; så fik man se, hvad Fremtiden vilde bringe.

Altså gjorde Valdemar det dristige Skridt, at han forlod Sven, med hvem han, lige fra den Dag de som to Knøse havde skrinlagt Knud Hertugs Ben, havde stået Skulder ved Skulder, og gik over til Sønnen af Knud Hertugs Banemand.

Valdemars og Knuds første Fællesaktion er, at de, da Sven udbyder Leding mod Sverige og sender Bud til sine to Lensmænd, nægter at fare (Knytl.s.) — Efter Svens Nederlag bliver Forbundet inderligere. Knuds Mænd anbefaler ham Knuds Halvsøster Sofia. »Men Valdemar indvendte, at han var ikke så ivrig — —, fordi Møen intet ejede — —. Dog var han i sit stille Sind villig nok til at følge Rådet, men lod blot, som om han var mere angst for hendes Fattigdom end indtaget i hendes Skønhed. Først da Knud lovede ham tredje De-

len af alt sit Arvegods i Fæstengave, gav han Møen sin Tro«. Saxo er næsten rørt: »Derved knyttedes atter det glemte Frændskabs Bånd, der så længe havde været brudt af deres usalige Had; og så ærligt mente de det med hinanden, at det nye Forbund ikke skæmmes ved det ringeste Spor af gammelt Nag og Fjendskab fra deres egne eller deres Fædres Dage«. Men Kernen er, at Valdemar sveg Sven.

Snart var de to Lensmænds fjendske Hensigter tydelige: »Knud og Valdemar bad om Orlov for, som de sagde, at se til deres Godser i Sverige, hvorpå de drog til Kong Sverker; men Knuds virkelige Hensigt var at bejle til Sverkers Datter. Sverker tog så venligt mod disse sine Gæster, at han endog tilbød at gøre dem til sine Arvinger, i Håb om deres fremtidige Svogerskab«.

Altså: overfor Kongen angiver de en falsk Grund for deres Rejse, får hans Tilladelse og slutter derpå Venskab og vel også Forbund med en af Svens bitreste Fjender; Venskabet besegles med Ægteskab, ligesom det mellem Valdemar og Knud.

Efter ovenstående Beretning, hvor Valdemars Svig dog ligger blot, har Saxo den Dristighed at fortsætte: »Da de kom hjem, tog Valdemar til Ringsted; men Sven fulgte ham i Hælene, og da de mødtes, for han løs på ham og skammede ham ud for hans Svig og Forræderi. Da Valdemar afviste ham, gav Sven ham et Brev. — Deri stod der, at Valdemar og Knud havde sluttet Forbund med Sverker. Ved den Løgn blev Valdemar, der ellers ikke havde let til Vrede, så op-tændt af Harme, at alle de hadske Ord, han havde på Læberne, strømmede ham ud af Munden, og han kunde ikke dy sig for at skælde og smæde Kongen: når Sven

skyldte ham for Svig —, da faldt det tilbage på ham selv; og *i det hele gik han ikke ud på at rense sig selv*, men blot på at give Sven onde Ord og Kære over, at Lønningen for alt hans Slid og Møje og ypperlige Id var Løgn og Klaffer«. — Jeg synes, at ethvert kommenterende Ord er overflødigt.

Kort efter overraskede Valdemar og Knud deres Medbejler med en stor Hærstyrke, og det kom til Forlig. —

Nogen Tid senere foretog Sven en Rejse til Tyskland for at hente sin Hustrus Medgift hos sin Svigerfader Konrad af Meissen. Valdemar havde han fået med, thi han ønskede at få ham sat i Fængsel og Forvaring hos Konrad, fortæller Saxo^{o)}).

Da de kom til Slesvig, viste Valdemar Sven nogle Breve, han havde modtaget, der åbenbarede Svigen. Sven »hyklede Venskab« og nægtede.

Da de kom til Stade og var taget ind hos Ærkebisp Hartvig af Bremen, bad Sven denne om Lejde for Resten af Rejsen, men Hartvig afslog det. Da Valdemar derpå, opfordret af Sven, bad derom, kaldte Ærkebispens ham afsides og røbede ham Kongens listige Plan; nu skulde de bede Henrik Løve om Lejde. Derpå sendte de Bud til denne. Men Hertugen skønnede nok Kongens Svig, og nægtede Lejden under den Form, at den kunde han langt nemmere få af sin egen Svigerfader. Derpå tog han Valdemars Sendemand til Side og åbenbarede ham, at hvis hans Herre ikke drog hjem, kunde han vente sig det værste hos Konrad. Svens Sendemand drog videre til Meissen og meddelte Konrad Svens Ønske. Men Markgreven svarede: »Langt

---

^{o)} Hele denne Fortælling har Knytl.s ikke.

hellere vil jeg se min Svigersøn hængt med samt min Datter og deres Barn, end jeg vil — øde mit ærlige Navn — ved at øve sligt ondt Niddingsværk«. Sven vendte skamfuld om og drog hjem.

Denne Rejsefærd trænger til lidt nærmere Undersøgelse.

At Valdemar har modtaget Breve om Svens onde Hensigter, er troligt nok. Nu de to Frænder stod som Fjender, har Mistanke svirret i Luften. Men fra Beskyldning til Bevis er der lang Vej, og de følgende Begivenheder førte ikke noget Bevis.

Men dette — Angiverbrevens Realitet — er også den eneste lille Fjer, der kan blive tilbage af de fem Høns. En Række af Spørgsmål melder sig:

Hvorfor sendte Sven ikke Bud til Konrad fra Danmark, så han var sikker på denne? Hvis han ikke kunde være det, var det jo Galmands Værk at begynde Rejsen.

Hvad kunde Hartvig af Bremen, hvad kunde Henrik Løve vide om Kongens skumle Planer?

Hvor kunde man vide, hvad Svens hemmelige Sendebud forebragte Konrad, og hvordan kunde man få opklaret, hvilken Besked denne gav Sendebudet til hans Svigersøn?

Og endelig, hvor er det muligt, at Valdemar, efter at være advaret 1) af Brevene, 2) af Ærkebispens 3) af Hertugen, dog åbenbart ikke tænker på at rejse hjem, men synes at være parat til at drage med videre — lige ind i Løvens Gab, efter 3 Gange at have hørt dens Brøl.

Alt hvad der her fortælles om Svens Svig og Troløshed synes at være Opspind og Digt.

Mon ikke Sammenhængen er den ganske simple:

Sven ønskede at hente sin Medgift, men Henrik Løve, Kejserens Lensmand, nægtede ham Lejde gennem sine Lande — han havde jo brudt sin Ed til Kejseren —, og han måtte derfor rejse hjem med uforrettet Sag. Valdemar havde ledsaget ham, og Hartvig og Henrik, der var interesserede i den størst mulige Splid mellem Kongen og Kongsemnet, har forebragt onde Rygter — måske også opdigtet noget — for at sætte ondt Blod. —

Derefter fortæller Saxo: »Ikke lang Tid senere, da Knud og Valdemar var i Viborg, satte Sven fra Sjælland over til Fyn, i den Tro, at de ikke ventede ham, så han let kunde fange dem. Da hans List kom for Dagen, lod han sige, at han kun kom for at underhandle. Knud og Valdemar vidste imidlertid, at han vilde overfalde dem, de troede derfor ikke hans Løfter, men tog Kongenavn på Jydernes Lands-ting«^{*)}).

Altså ny Svig af Sven!

Det forekommer mig sandsynligt, at Årsag og Virkning her er byttet om. Det er af Vigtighed at lægge Mærke til, at Valdemar og Knud, efter at de har taget Kongenavn, så hurtigt er rede til Kampen, at de straks kan føre Krigen over på Svens Område: da Sven havde edsfæstet sine Mænd i Odense, vendte han tilbage til Sjælland, »fulgt tæt i Hælene af sine Medbejlere med den jyske Flåde«. Dette var naturligvis umuligt, hvis det ikke var forberedt. Om denne Valdemars »Svig«

---

*) Knytls har her en noget anden Beretning: Knud og Valdemar opholder sig i Ribe. Da de hører om Svens Plan om at overfalde dem, flygter de, Valdemar til Hedeby, Knud til Viborg. Sven, der således er blevet skuffet i sit Håb om at fange dem sejler hjem.

(for at tale Saxosk) har Sven hørt – han har selvfølgelig også haft sine Spejdere – og er med sine Mænd taget over til Fyn, for derfra at sætte over til Jylland, til Kamp eller Underhandling, som nu Forholdene vilde medføre det. Men hans Modstandere var altså parate til at slå til, og slog til, først!

Hvor partisk Saxo er, vil til Overmål fremgå af den forskellige Tiltro, han skænker de Breve, Svend og Valdemar fremlægger for at bevise den andens Svigefuldhed.

S. og V. i Ringsted.

Da Valdemar afviste ham, gav Sven ham et Brev, som han selv havde sat sammen, og som var uden Navn, med de Ord, at det havde han fået af nogle Venner.

V. og S. i Slesvig.

Kongen nægtede, at han havde lagt onde Råd op imod ham. Men da viste Valdemar ham de Breve, han havde fået – dog havde han først skåret Navnene bort.

Situationen er åbenbart ganske den samme: begge har de fra Venner modtaget Breve, der sigter Modstanderen for Svig, og disse viser de til den anden efter naturligvis først at have skåret Underskriften af. Men når det er Sven, hedder det sig, at han har skrevet Brevet selv, og at det er uden Underskrift, medens Valdemars Brev i alt står til troende, og det skønt jo Begivenhederne viste Sandheden i Svens Beskyldninger og intet godtgjorde om Sandheden i Valdemars.

At forstå, hvorfra denne Partiskhed stammer, er ikke svært: Absalon har været Saxos Hovedkilde. Men han kom først hjem i 1156. Den, han har hørt om Begivenhederne af, er utvivlsomt Valdemar selv, hvis fortrolige og højre Hånd han jo var. Ved Absalons Hjemkomst har Valdemar sikkert givet en stærkt farvet Fremstilling af hans Mellemværende med Sven, det har måske ikke været helt let at gøre Vennen forståeligt,

hvor nødvendigt det var at forlade Sven Eriksøn og blive Ven med Knud Magnussøn, sådan havde Absalon ikke tænkt sig sin og Valdemars Fremtid i de første Ungdomsår. — Men senere, da hans eget og Valdemars Liv havde været truet af Forræderen Sven i Roskilde, har det været, som Sigtelserne måtte være sande, og han har troet på dem.

Hvad Absalon (og indirekte Valdemar) således har fortalt, har Saxo så uden Antydning af Kritik eller Tvivl optaget i sit Værk: »Jeg har ladet mig det være magtpåliggende nøje at give Agt på og omhyggeligt at optegne Alt, hvad Absalon har fortalt mig —, thi hvert Ord, der kom over hans ærværdige Læber, var for mig som en guddommelig Åbenbaring«.

Som forhåbentlig nøgtern Bedømmer af Forholdet mellem Sven og Valdemar i disse År mener jeg altså, at det er Valdemar, der — af Magtsyge og sikkert med det Endemål at blive Enekinge — har brudt med Sven. Til Forsvar for sin Troløshed har Valdemar, byggende på Rygter og Bagvaskelse, beskyldt Sven for Falskhed og onde Hensigter^{*)}. Disse Relationer er — yderligere overdrevet i Tidernes Løb — blevet ført i Pennen og retorisk forstærket af Saxo. Hensigten med dem er, at de skal gå forud for og moralsk forsvare Valdemars store Frafald: først Forbundet med Knud og så Oprøret mod Sven.

*) At dette er rigtigt, kommer Saxo selv til at røbe: Efter sin Rejse sammen med Knud til Kong Svens Fjende, Sverker af Sverrige, og sit Møde med Sven i Ringsted, »førte Valdemar ovre i Jylland Kæremål over den Hån, der var overgået ham, og lagde derved Sven svarligt for Had«. Dette kunde dårligt være gjort på et ringere Grundlag; Begivenhederne hos Saxo taler jo deres tydelige Sprog for Sven mod Valdemar. (S. 22).

1157.

Efter tre Års Landflygtighed landede Sven — efter et mislykket Indfald i Jylland — på Fyn.

Her kom Valdemar over, og der blev sluttet et foreløbigt Forlig — de nærmere Betingelser skulde senere fastsættes på Läländ, hvortil Sven skulde trække sig tilbage.

Dagen efter tog Valdemar ind til Odense og havde her i St. Albanskirke et Møde med Sven, hvor kun Absalon var tilstede.

Her sagde Sven: »Forlængst har min onde Lykke ikke villet unde mig Lod eller Del i dit Venskab, Valdemar; og dog har jeg altid tænkt godt om dig, ligesom det var min Fader, der — — kærligt reddede dig fra Døden, da dit Liv var værgeløst i din Faders Morders Hænder. Efter ham kom den yngre Erik. — — Så kom jeg som din tredje Værges i din Ungdoms År, og jeg har ikke gjort mindre for dig end de andre; det må du vide: for din Skyld har jeg, inden du var kommet til Skels År og Alder, grebet til Våben mod ham, du nu favner og kysser som din fuldtro Ven; og havde jeg ikke haft Heldet på min Side, da havde du uskyldigt måttet bøde til Magnus's Søn for hans Faders Drab. — — Nu vil jeg lide på dit Venskab og gøre dig til Voldgiftsmand for Forliget med mig: jeg vil være tilfreds, hvad for en Lod du end vil unde mig; thi jeg har døjet så meget ondt i min Udlændigheds Tid, at jeg hellere vil leve uden Magt, ja ussel og arm i mit Hjemland, end på ny nævnes fredløs Mand. — — Jeg er ikke sådan stillet, at jeg skal tænke på eget eller Børns Tarv; thi jeg selv er så syg, at jeg næppe kan leve År til Ende, og Sønner har jeg ingen af.»

Det er sikkert, at Sven har sagt omtrent således —

Absalon var Vidne – og det er meget muligt, at han også har *ment* således, bøjet af Landflygtigheden og Næderlaget i Jylland.

Noget efter deltes så Danmark, og Forliget bekræftedes ved højtidelige Eder.

Imidlertid var Ditlev, Ingvar Kveisa og Riber Ulv, Svens onde Rådgivere, kommet til ham, og de har af al Magt rådet ham til at gribe til voldsomme Midler.

Det har bølget i Svens Sind. Hans »medfødte Mildhed« har kæmpet med hans Ærgerrighed og Bitterheden ved den Uret, han i Årenes Løb havde lidt, de andre havde jo sveget ham så tit (sådan har han i hvert Fald følt det). Og engang før eller senere har han da bestemt sig til at sætte alle guddommelige og menneskelige Hensyn til Side og myrde sine to Medbejlere.

Det er muligt, at, efter hans Mænds Opæggen, hans endelige Bestemmelse først er faldet på selve Morddagen: Ved Daggry var han jo taget ud til Thorberns Torp, og Thorberns Hustru, hvis Mand jo havde været i Landflygtighed siden Svens Flugt fra Landet, havde sagt: »Vel må jeg undres over, at du nu er blevet så ussel og arm, at du nøjes med Tredjedelen af det Rige, du har været ene om at styre«. – »De Ord æggede Sven svarlig til hans Udåd«. – Efter Bordet kvad en tysk Sanger en Nidvise om Svens Flugt og Udlændighed, hvori han smædede ham med alskens Hånsord, en Vise, han åbenbart har kvædet til Ende, uden at Knud eller Valdemar er skredet ind.

Det er muligt, at dette – med Svens hidsigte Sind – har været Dråben, der har fået Bægeret til at flyde over.

Men Tidspunktet er temmelig underordnet; urokkeligt fast står det, at Sven, trods Forlig og svorne Eder,

under et festlig Lag, søgte at myrde sine to Medbejlere.

Ti Uger efter faldt han, uden at han havde fået Lejlighed til at øve nogen Dåd, der kunde udviske Minde om hans Skændselsgerning, kun omtrent 30 År gammel.

SVEN GRATE.

Det kan altså betragtes som givet, synes jeg, at Sven begyndte sin Kongegerning på den smukkeste Måde, at han med virkelig kongeligt Sind Gang på Gang tilgav de Mænd, der havde stået med Våben i Hånd imod ham, at han var i Besiddelse af »medfødt Mildhed«, hvad jo selv Saxo bevidner.

Men ligeså sikkert er det, at han i Slutningen af sit Liv begik en blodig, skammelig og trolos Ugerning.

Hvorledes forene disse Modsætninger, der er så store, at de synes uforenelige?

Forklaringen er at søge i de Begivenheder, der skete i Skuffelsernes År 1152–54 (og Landflygtigheden 1154–56).

Der har fra de unge År været et stærkt Venskab mellem ham og Valdemar. Fortiden, Knud Lavards Drab, bandt dem sammen, de opfostredes begge hos hans Hævnere, Skjalm Hvide Sønner, med samdrægtig Hu vovede de to Drengene at trodse Erkebispens og skrinlægge Helgenens Ben. De kæmpede trofast sammen mod Knud, Søn af Faderens og Farbroderens Banemand, og sejrede sammen.

Så sveg Valdemar Sven. Ud fra det Kendskab, vi har til Svens lange Overbærenhed overfor Modstandere, kan vi slutte, at han i det længste har søgt at bevare Venskabet, at tro godt om Valdemar. Men Svigen blev åbenbar, Sven så, at Vennen var gået over

fra Hævnerpartiet til Morderpartiet, brød med Slægtens Fortid og sin egen Ungdom. Alligevel er der i det, Saxo fortæller, intet, der kan overbevise om hans Troløshed, men jeg tilstår, at man må formode, at han i disse År har begået Handlinger, der har været angribelige, det er umuligt andet, i Bitterheden over at hans Ven var blevet hans Fjende.

(Det vil heraf fremgå, at Valdemar i disse År – efter min Mening – har været den koldt og klart beregnende Politiker, der bryder gammelt Forbund og Venskab for at nå sine store Mål. Denne Opfattelse understøttes af flere Ting, som Saxo fortæller: 1) I Forhandlingerne med Knud om Ægteskabet med Sofia er han nøgtern – beregnende (S. 21). 2) Da Sven 1156 er faldet ind i Jylland, opstår der i Knuds Hær på Sjælland Rygter om, at Valdemar havde sluttet Fred med Fjenden; disse Rygter tros, så Esbern Snare må rejse over til Valdemar for at skaffe Sikkerhed. Det tyder ikke på Tillid til Valdemars Pålidelighed. 3) I Odense tager han imod Svens Tilbud om, at han skal være Voldgiftsmand, skønt Knud ikke er tilstede, vælger så senere ved Delingen selv først og lader Sven gå forud for Forbundsfølgen Knud, der må vælge sidst. Det er, som om han spiller de to Modstandere ud mod hinanden). –

Valdemars Svig, Fjendens Misbrug af hans store Mildhed og Skånsomhed, Tilhængernes Frafald – Gang på Gang var han blevet skuffet i sin Tillid – Flugtens Bitterhed, Landflygtighedens Ensomhed, Afmagtsfølelse, et hidsigt Sind, Svaghed overfor onde og hadefulde Rådgivere, der havde meget at hævne, alt det har plumret og forurenset Svens Sind og drevet den desperate Mand ud i Forbrydelsen.

Men også på andre Punkter synes jeg Saxos Sven Erikson trænger til Revision.

Han har fra Begyndelsen stræbt efter at handle som Danmarks, Alles Konge. Det viser sig ikke blot i hans Skånsomhed overfor slagne Modstandere, men også i hans Iver for Rigsopgaven, Kampen mod Venderne. Fra Kampen mod Knud iler han til Strid mod de danske Kysters Plagänder. På dette Punkt er han — i al Beskedenhed — Absalons Forgænger, ligesom også ved dristigt at nægte at anerkende den mægtige tyske Kejser som Lensherre.

Men han manglede Absalons Sans for Realiteter og for det opnåelige. Det viste han ved sit Tog til Sverige, hvor han, drevet af Ærgerrighed og Lyst til at hævne skammelig Uret, spændte Buen så stramt, at den brast.

Tillige fattedes han den Sindets Lethed og Vennesælhed, der skaffer selv ringe Änder Folkekærlighed, og hans hårde Krav til en svag Slægt skaffede ham Navnet Sven den Sviende. Det opløste Folk forstod først langt senere Kravet om Samling.

Måske vil en og anden hævde, at jeg har gået for hårdt frem mod Saxos Troværdighed på dette Punkt. — Dertil er følgende at sige:

»Det er jo vitterligt, at min Fader og Bedstefader tjente Eders berømmelige Fader som trofaste Krigere«, siger Saxo i Fortalen til Valdemar Sejer. Skal vi to Generationer tilbage og finde Saxos Bedstefader som kraftig Krieger må vi tilbage til Borgerkrigens Tid. Også Saxos Fader var altså Valdemars »trofaste Krieger«. I sin Barndom har han hørt om deres Oplevelser og disse Partimænds Meninger om fremtrædende Personer, og vel allerede dengang fået en ufordelagtig Mening om Sven.

Senere har han hørt fortælle af Absalon. Dennes Kilde har for Tiden før 1156, da han kom hjem fra Paris, været Valdemar selv og de tro Mænd af Hvideslægten, Esbern Snare og de andre. Valdemar har selvfølgelig, som allerede nævnt, søgt at fremstille alt i det for Sven sletteste og derved for ham bedste Lys (hvor mange Gange tidligere har han ikke søgt at overtale Mænd, der hidtil havde tilhørt »Knud Lavards Slægts Parti« til at gå over til Knud Magnussøn og ham? Med nogle, som Peder Thorstensøn, der havde hans Søn til Opfostring, lykkedes det overhovedet ikke). Hvis Absalon har tvivlet om Svens Slethed, har Begivenhederne i Roskilde, hvor jo hans kære Valdemars Liv (og hans eget) var stærkt truet, overbevist ham derom. Og hvis han mindedes Sven fra Ungdommen som en anden og bedre end Roskilde-Sven, har han – Statsmanden – ingen Interesse haft for at få denne Sandhed frem; han, som var med til at skabe Valdemars Ry, vilde ikke skade hans Eftermæle.

Også Saxos andre Hjemmelsmænd af Hvideslægten har været hildede Dommere.

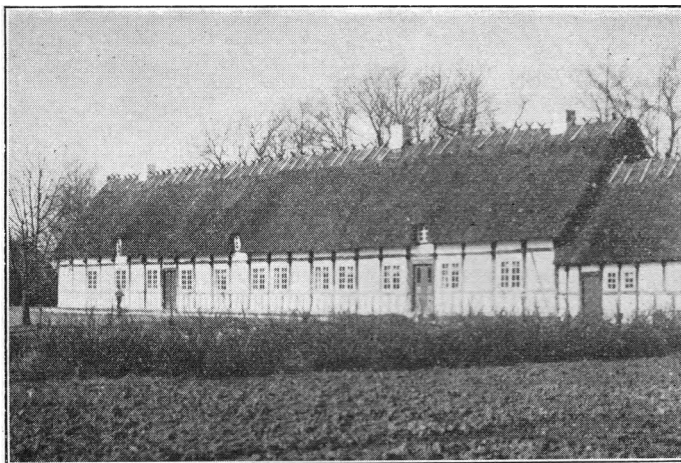
Derimod er det sandsynligt, at han af sin »contubernalis« Sven Aggesøn har hørt om en anden Opfattelse af Sven Erikson; men denne har ikke interesseret ham; han kendte vitterligt Roskildekroniken, men dennes stærke Fremhæven af de ædle Egenskaber hos Magnus Nielsson har ikke gjort denne mindre sort. Ved sin Slægts Traditioner og ved sin Stilling til Absalon var han som Historieskriver Valdemars Partimand, når dennes Forhold til Sven skulde udredes. Dertil er kommet Saxos Hang til det overdrevne i Udtrykkene, som har gjort Karaktertegningen endnu mindre sand.

Ad denne Vej – Valdemars og Absalons Mund og

Saxos Pen – er Efterretningerne om Svens Karakter
altså kommet til os, Fjenders Ord om Fjenden.

Herudfra vil man måske forstå, at vi kommer Sand-
heden om Sven Grates Karakter nærmere ved at spejde
efter, hvad Saxo skjuler, og lytte efter, hvad han hvi-
sker, end ved ukritisk at fæste Lid til, hvad Saxo råber
ud for alle Vinde i sin tendentiøse Personskildring af
Sven Grate.

Præstegaarden i Vester Velling.

MAGISTER JENS VON HAVENS TESTAMENTE

Af Lærer Ejnar Poulsen, Løvskaal.

Magister Jens von Haven, Sognepræst for Vester Velling og Skjern Pastorat samt Provst for Middel- som Herred, var født den 14. December 1696 i Odense. Hans Fader var Magister Frederik Chr. von Haven, Sognepræst ved Frue Kirke 1692–1739, og fra 1734 tillige konstitueret Stiftsprovst. Hans Moder, Birthe Cathrine Jensdatter Juulby, var Datter af Rektor, Magister Jens Juulby ved Viborg Skole, der var gift med Viborgbispens Datter, Mette Pedersdatter Vil- ladsen.

I dette Præstehjem hos Magister von Haven^{o)} i Odense fødtes 14 Børn, 8 Sønner og 6 Døtre. En Søn døde i en ung Alder; men de 7 andre Sønner blev Præster. Disse Børn fik deres første Undervisning i Hjemmet, indtil Jens og tre Brødre blev sat i Skole i Sølling, to Mil fra Odense, hos en meget lærd Degn, der i Løbet af to Aar proppede en Mængde Lærdom i de fire Præstesønner. Jens von Haven kom derfra i Mesterlektionen i Odense Skole, hvorfra han dimitteredes 1713 til Akademiet. Efter et Aars Forløb tog han Filosofikum og rejste hjem til Odense, hvor han i et Aars Tid underviste de to yngre Brødre. 1715 drog han atter til Hovedstaden for at studere til theologisk Embedseksamen; men hans Fader kunde ikke hjælpe ham meget til Underholdet, da alle 7 Sønner paa samme Tid studerede.

Jens von Haven hjalp sig imidlertid over de økonomiske Vanskeligheder ved at manucere andre Studenter i Filologi, Filosofi og især Theologi; han forsøgte dog ikke sine egne Studier, og da han paa samme Tid var Decanus paa Communitetet, var hans Tid optaget.

Den 13. April 1717 blev han Kandidat og kom derefter i Huset hos en Fru Juul, Enke efter Etatsraad Wind, som havde været Amtmand over Antvorskov Amt. Her var han Informator for Husets tre Sønner: Holger Wind, som han dimitterede til Akademiet — han blev siden Generalmajor og Kommandant i Nyborg — Niels Krabbe Wind, som blev Overhofmester

^{o)} Slægten stammer fra Holland, hvorfra Salomon v. H. rejste til Bergen, han var efter Sagnet Guldmager og levede af sine Midler, som han senere mistede ved en Brand; hans Søn Michael var Bedstefader til Jens v. H.

hos Dronning Juliane Marie, og Christian Wind, der blev Kaptajn i Fodgarden. — I dette Hjem var Jens von Haven i 4½ Aar, hvorefter han med Stipendium drog paa en Udenlandsrejse. Han opholdt sig 1½ Aar i Rostock, tog her Magistergraden, var 1 Aar i Wittenberg og ½ Aar i Leipzig og kom hjem til Odense i 1727.

Nu manglede den lærde Magister kun to Ting: Et godt Embede og en elskelig Hustru, og det traf sig saa heldigt, at han fik begge Dele paa én Gang; paa en Slægtnings Anbefaling fandt han Naade for Grev Scheel til Gl. Estrup, der havde Patronatsret til Præsterembedet i Vester Velling, og dette var netop blevet ledigt 1728 efter Pastor Laurits Christensen Høsts^{*)} Død. Magister Jens von Haven fik Embedet, men ganske vist med den Forpligtelse, at han skulde gifte sig med Formandens Enke, Elisabeth Jensdatter Frausing^{**)}, der havde to Sønner: Henning Frederich og Christen med sin første Mand. Det var jo Datidens Form for Enkeforsørgelse, og den lærde Magister fik altsaa et Embede og et Hjem med Hustru og Børn. Det kan man vel nok kalde at faa baade i Pose og Sæk.

*) Født ca. 1691 i Værum, hans Fader, Christen H. var Præst i Haurum-Søby 1696—1704; han blev selv Præst i Vester Velling—Skjern 1719, hvor han virkede til sin Død den 27. Maj 1728. Han nævnes som en god, ærlig Mand, vel begavet og højt elsket af sine Menigheder. Han har bl. a. indført følgende i Kirkebogen: 1725 den 19. Januar absolverede jeg public Søren Bødgers Hustru, Boddil Nielsdatter af Løvskaal for hendes Uagtsomhed og skødesløse Forsømmelse med hendes sal. afdøde Barn, som af Vanvaade døde for hende i hendes Seng, og for denne hendes grove Forseelse og syndige Gerning mod det 5. Bud udstod Kirkens Disciplin, som ovenmeldt er. Gud, lad aldrig saadan Forseelse ske mere!

**) En Slægtning, Anders Frausing var Raadmand i Ribe 1725, han var gift med Marie Gros.

Sognefolkene fortalte endnu ca. 1850, hvorledes Magister von Haven kom til Præstegaarden uden at medbringe andet end en Vogn fuld af Bøger, samt hvorledes han, da Formandens Enke ved Naadensaarets Ende beredte sig til at rejse, bød hende at blive og dele Bolig og alt med ham. Det tyder jo paa, at Ægteskabet var frivilligt. Det er imidlertid sikkert, at deres Bryllup stod 19. April 1729, og at de levede et smukt og kærligt Samliv. Han sørgede godt for de to Stedsønner: Henning Frederich blev senere Forpagter paa Frisenvold, og Chrisfen blev 1747 Præst i Rimsø-Kastbjerg, hvor han døde 1779 efter at have testamenteret 7000 Rdl. til fattige Mennesker i Pastoratet.

Magister Jens von Haven blev den 14. September 1745 udnævnt til Provst i Middelsom Herred, og han nævnes som: lærd, gudfrygtig og utrættelig i sin Gerning. Da hans Ægteskab var barnløst, tog han sig af unge Menneskers Opdragelse og Undervisning; han dimitterede saaledes ialt ca. 60 til Universitetet, og han havde den Glæde, at de fleste af dem fik gode Embeder i Stat og Kirke. Skønt han 1774, efter eget Ønske, fik Clemens Poulsen Müller^o) som Kapellan, for-

---

^o) Født den 24. Maj 1744, Søn af Præsten i Karlby-Voldby; han blev ved von Havens Død Præst i Vester Velling-Skjern og tillige Provst i Middelsom Herred. Det ser ud til, at han er kaldet før von Havens Død; thi ved Indførelsen i Kirkebogen angaaende von Havens Død, kaldes denne for Pastor emeritus. Desuden kaldes von Haven hans Onkel; men det er maaske paa Hustruens Vegne, han har faaet denne Benævnelse. Han døde i Embedet den 2. Marts 1788 og betegnes som en særdeles begavet, agtet og elsket Mand, »stor udi sit eget Hus, end større udi Guds Hus«. Han byggede Præstegaardens Lade og Stald, lod Toften ved Gaarden omplante med levende Hegn, som i hans Tid holdtes smukt under Saksen og endnu 1860 omtales som

rettede han dog selv det meste, og han prædikede selv i Kirken ti Dage, før han døde; han begravedes den 29. December 1778, og hans Ligsten ligger endnu i Vester Velling Kirkes Kor.

I et halvt Aarhundrede var Magister von Haven Indehaver af Præsteembedet i Vester Velling-Skjern, hvor han med Flid og stor Sparsommelighed samlede en ret betydelig Formue, som han for en Del anbragte i Jordegods. Saaledes købte han ved Skøde den 20. September 1743 Nørkjærs Engpenge, der paahvilede nogle Gaarde i Øster Velling samt daværende Mogens Tvegaards Gaard i Stevnstrup, og som ialt udgjorde 12 Rdl. 5 M. 4 Sk. aarlig.

Endvidere fik han den 7. Maj 1758 af Laurids Pedersen Terpager^{*)} Skøde paa noget Strøgods i Dronningborg Amt, som denne havde arvet efter sin Søster,

---

noget overordentlig dejligt. Haven og Præstegaarden holdtes i en udmærket Stand, og han skal i det hele taget have ført megen Pragt. Han var gift to Gange: 1) Birthe Cathrine von Haven, Datter af Magister von Havens Broder, Michael og nævnt i Testamentets Post 4, 6 og 4, 14. De havde to Sønner: Jens von Haven og Jeremias. 2) Mariane Poulsdatter fra Randers, der blev gift anden Gang med Pastor Ditlev Monrad i Øster Velling.

I Vester Velling Kirke findes et Epitaphium over Clemens Müller, der bl. a. oplyser, at han døde den 7. (2.) Marts 1788 og havde to Børn i hvert Ægteskab.

Da Clemens Müller blev von Havens Universalarving, er der al Grund til at tro, det har været Magisterens Penge, der glimrede i og om den smukke Præstegaard, der staar endnu og minder om svundne Dage og hensovede Præsteslægter.

*) Præst i Mern 1720-72; om det omtalte Strøgods kan oplyses: 1699, den 28. Januar bortskødede Friherre Jens Juel, Juelinge, dette Gods for hans Myndlunge, sal. Baron Vilhelm Gyldencrones Børn til vellærde Mand, Hr. Peder Nielsen Galten, Præst i Galten-Vissing 1667-1728, hvis Børn arvede det efter ham.

Wibeche Terpager, afg. Borgmester Frausings Efterleverske, nemlig:

1. Et Hus i Vinterslev By, Galtens Sogn, fæstet bort til Jens Schreder.
2. En Gaard samme Sted af Htk. 8 Tdr. 3 Skp. 1 Fdk. 2 Alb., fæstet bort til Peder Andersen.
3. En Gaard i Hammershøj af Htk. 9 Tdr. 4 Skp. 2 Fdk. 1½ Alb., fæstet af Niels Nielsen Gjanderup og Peder Andersen Bundgaard*).
4. Et Hus samme Sted fæstet af Thomas Jeppesen.
5. Et Hus samme Sted fæstet af Niels Nielsen.
6. En Gaard i Kvorning af Htk. 7 Tdr. 2 Skp., fæstet af Laurits Ostenfeld.
7. Et Hus samme Sted ogsaa fæstet af Laurits Ostenfeld.
8. Kvorning Mølle af Htk. 1 Td. 4 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Alle otte Ejendomme kostede ialt 2000 Rdl.

Ved von Havens Død nævnes af dette Strøgods kun Gaarden i Hammershøj, saa det øvrige er nok afhængt det ret snart.

I efterfølgende Afskrift af Magister von Havens Testamente faar vi et Indblik i hans Formuesforhold og tillige en Del personalhistoriske Oplysninger om hans Slægt og nogle andre Personer.

JENS VON HAVENS TESTAMENTE:

1. Hr. Clemens Müller, min Adjunctus og Successor i Præsteembedet indsættes til Executor og Universalarving, mod at han betaler udestaaende Gæld og sørger for en sømmelig Begravelse.

*) Denne Ejendom delt i to Halvgaarde betaler endnu Arvefæsteafgift til von Havens Legat.

2. Mine til Dato paa Rente staaende Midler:
- a) Hos Hr. Etatsraad Lichtenbergs^{o)}
Sterbo har jeg tilgode, hvoraf der
svares 5 %, en Sum . . . . . 2990 Rdl.
med Hr. Christian de Friedenreich
som Kautionist.
  - b) Hos Hr. Kammersecretær og Amts-
forvalter Schierbech i Skive til 4 %
Rente en Sum paa . . . . . 3800 »
med Hr. Greve Tramp d. Yngre^{oo)}
som Kautionist.
  - c) Hos Hr. Prokurator Michael Tørs-
leff i Viborg efter simpel Obliga-
tion til 4 % Rente en Sum . . . . . 1200 »
  - d) Hos Henrich Bødstrup, Vogn-
mand i Viborg efter Panteobliga-
tion til 4 % Rente en Sum . . . . . 110 » 4 M.
+ hos samme Mand tilgode . . . . . 26 »
  - e) Hos Claus Bødstrup, Handske-
mager i Viborg, efter Panteobli-
gation . . . . . 41 » 3 »
  - f) Hos Skoleholder Poul Tindbæk
i Viborg efter skriftligt Bevis . . . . . 10 »
  - g) Efter min sal. Søster Mette Mar-
grethe^{oo)}, Hr. Kammerraad Bässes,

^{o)} Etatsraad Gerhard de Lichtenberg til Bidstrup, død 1764; hans Søn H. H. de L. døde 1777, hvorefter hans Søn G. de L. overtog Bidstrup.

^{oo)} Greve Adam Fr. Tramp, Ejer af Krabbesholm 1773—85.

^{oo)} Født 1705, gift 1739 med 1) Pastor Jens Sørensen Hee i Odense Graabrødre Hospital; 2) Kammerraad Niels Basse, der 1745—73 var Ejer af Hindsgavl Gods ved Middelfart, og hvis Datterdatter, Karen Basse Fønss oprettede Stamhuset for Niels Basse Fønss. Mette Margrethe v. H. døde 1776.

har jeg i sikker Vente falden Arv
 i det mindste ..... 800 Rdl.
 8978 Rdl. 1 M.

hvilken Sum jeg med Guds Bistand haaber at
 conservere enten paa disse eller andre Steder
 udsatte, at derpaa efter min Død kan gores Reg-
 ning.

3. Min Gæld paa nærværende Tid er:

a) Til Michel Taarup i Torp, Kapi- tal og Rente.....	415 Rdl. 2 M.
b) Til Peder Schiemt i Lille Taarup	30 »
c) Til Jens Jensen i Grensten, Kapi- tal og Rente.....	103 » 2 »
d) Til Herreds- og Sognekassen 50 Rdl., 5 Aars Rente deraf til Snaps- ting 1778 = 10 Rdl.	60 »
e) Til Jens Andersen, som tjener Hr. Clemens Müller, hans Arvepart.	3 » 2 »
	610 Rdl.

Samme min Gæld agter jeg ellers at betale til først-
 kommende Snapsting Termin^{o)} 1778, om Gud lader
 mig opleve den Tid, og modtage mine til den Tid
 forfaldne Renter og tvende til den Tid forfaldne til
 Udbetaling Kapitaler:

1) Hr. Hans Adolph Høeg^{oo)} i

^{o)} Holdtes i April Maaned, saa Magisteren oplevede denne
 Termin.

^{oo)} Født 17. Maj 1726; Faderen Peder Høeg paa Lee Søgaard
 var Herredsfoged i Middelsom-Sønderlyng Hæderer; 1752 blev
 han Amanuensis hos Biskop Andreas Wøldike i Viborg, fra 1758
 Præst i Sunds, hvor han døde 1799, gift med Christine Sophie
 Ottosdatter Lime, en Præstedatter fra Hammel.

Sunds en Sum, der med Renter er 115 Rdl.

- 2) Peter Madsen, Handskemager i Viborg ..... 113 Rdl. 4 M. 8 Sk. hvilket ialt ventes at dække min Gæld = 610 Rdl., og mangler der noget, betales det af mine Indkomster.
4. Dersom det behager den gode Gud at bortkalde mig paa saadan Tid af Aaret, at der er 7 fulde Maaneder fra Dødsdagen til første Viborg Snapsting, da skal Universalarvingen i samme Termin udrede: men falder Dødsdagen senere — saa først til den følgende Termin udrede følgende Kapitaler, dog uden Renter:
- 1) Til de mest nødtrængende og husarme i Vester Velling—Skjern udsættes en Kapital..... 260 Rdl. som er udbetalt for en Part i Øster Velling Enge, hvis Rente betales 3 à 4 Uger efter Sct. Michelsdag af Øster Velling Mænd og Thomas Mogensén i Stevnstrup og deres Efterkommere = 12 Rdl. 5 M. 4 Sk. Desuden den aarlige Afgift af tvende Halvgaarde i Over Hammershøj, der nu beboes af Niels Gjannerup og Peder Høeg, hvilke begge svarer aarlig nogle Uger før Paaske efter Kapitel Taxt = 10 Skp. Rug, 12 Skp. Byg, 20 Skp. Havre og 5 Rdl. 2 M., ialt ca. 11 Rdl. Ialt = 23 Rdl. 5 M. 4 Sk. deraf 2 Rdl. 4 M. til Skoleholder

ren i Tindbæk, for des alvorligere at foretage sig Skolebørnene, og 2 Rdl. 2 M. til Peder Høsts Enke^{o)}, saa længe hun lever, derefter til Skoleholderen i Løvskal imod, at han forpligter sig til at læse tillige om Sommeren for de faa Børn, som da vil søge hans Skole.

2) Til Fader ^s og Moderløse i Vester Velling—Skjern	500 Rdl.
3) Til fattige Halv ^s og Helgaard ^s mænd samt Husmænd og deres Enker i Vester Velling—Skjern .	500 »
4) Til Præsteenker i Middelsom Herred	400 »
5) Do. yderligere, der ogsaa kan uddeles til Præsteenker i Viborg Stift	400 »
6) Til mine Brødrer, Michaels ^{oo)} og Niels von Havens ^{ooo)} to Enker men kun Renterne, naar de dør, tilfalder de 800 Rdl. Hr. Clemens Müllers Hustru, Birthe Cathrine	800 »

^{o)} Peder Høst, født 1700, var Skjern Sogns første Skoleholder fra 1726 til hans Død 1. Januar 1777.

^{oo)} Født 1700, Præst i Horne-Asdal 1732—51, død den 4. Marts 1751, gift med 1) Christiane Sophie Lehrmann, 2) Marie Bang Post, begge var Præstedøtre fra Skamby. En Datter, Birthe Cathrine var gift med Jens von Havens Eftermand i Vester Velling—Skjern, Clemens Poulsen Müller, der er nævnt som Universalarving i Testamentet.

^{ooo)} Født 1709, død den 4. August 1777, cand. theol. 1734, Magister 1744, Professor i Græsk ved Odense Gymnasium, gift 1754 med Christiane Grüner, død 1782.

- von Haven til Opdragelse af hendes Børn.
- 7) Til min Broder, Doctor von Havens^{o)} Enke Renten af . . . . . 300 Rdl.
og efter hendes Død deles Kapitalen ligeligt mellem hendes tre Sønner: Frederich Christian, Elias og Carl.
- 8) Til Stipendium Academicum . . . 1000 »
som jeg haaber Provst Frederich Christian Trane^{o)} Præst til Humble paa Langeland vil paatage sig at være Ephorus, helst da jeg først vil unde dem af hans Sønner, som opholder sig ved Academiet og opfører sig flittig og skikkelig. Efter Provst Tranes Død en vederhæftig Mand af min Slægt f. Eks. Clemens Müller eller Manden, Provst Trane kan udvælge.
- 9) Til Provst Frederich Christian Tranes Søn, Jens von Haven . . . 200 »
- 10) Min Broder sal. Michaels ældste Søn, Christian, foruden at jeg eftergiver ham, hvad han iflg. Obligation er mig skyldig . . . . . 200 »

^{o)} Født 1715, død den 8. August 1757, Dr. theol., Præst i Sorø 1747–57, gift med Mariane Grüner, en Præstedatter fra Odense St. Hans Sogn. Hun var som Enke meget fattig, saa det er sært, at hun ikke blev betænkt rigeligere i Testamentet.

^{o)} Født 1723, Søn af Jens von Havens Søster, Dorthea gift med Forvalter Rasmus T. paa Baronierne Einsiedelsborg og Kjærup; Præst i Humble 1750–89, stiftede et Legat paa 100 Rdl. til Præste- og Degneenker i Fyns Stift.

11) Broder Michaels yngste Søn, Samuel Peter	200 »
12) Broder Michaels ældste Datter, Mette Pauline gift med Købmand Sr. Talenkam	200 »
13) Broder Michaels yngste og svage- lige Datter Eleonora . . . . . og efter hendes Død deles de 400 Rdl. mellem hendes to Brødre og to Søstre, saa kun hun faar Renten, med mindre hun kommer sig og kommer i Ægteskab og faar Børn.	400 »
14) Min Broder Niels von Havens ældste Datter Birthe Cathrine . .	300 »
15) Min Broders 2. Datter, Dorthe Mette Margrethe	300 »
16) Min Broders 3. Datter Arngothe Sophie	300 »
17) Min Broders 4. Datter Frederica Christiane	300 »
18) Min Broders 5. Datter Elisabeth som bærer min sal. Hustrus Navn	300 »
19) Min Broder, Doctor Peter von Havens ældste Søn, Frederich Christian	200 »
20) Min Broders 2. Søn, Elias	200 »
21) Min Broders 3. Søn Carl	200 »
22) Min Broders ældste Datter, Bir- githe Cathrine	300 »
23) Min Broders 2. Datter, Anna Ma- rie	300 »
24) Min Broders 3. Datter, Mette Margrethe	300 »

- 25) Min sal. Stedsøn, Henning Friederic Høst, hans yngste Søn, Jens von Haven . . . . . 200 Rdl.
- 26) Min ældste Broder sal. Hr. Lamberts^o) yngste Datter, Edel Marie, gift med Købmand Sr. Rasmus Lange Schultz . . . . . 100 »

Ialt testamenteres 8660 Rdl. bort, foruden den under Nr. 1 nævnte Ejendom.

5. Hvis nogle af de i 2. Post nævnte tilgodehavende Capitaler bliver usikre, skal Tabet først gaa af No. 8 = 1000 Rdl. til Stipendium Academicum, og slaar dette ej til, repareres Resten af Tabet paa Posterne 9–26.
6. Af de under No. 2 b, 5, 6, 7 og 11 b i Brevets 4. Part legerede Summer maa Testamentets Executor af al Mulighed søge at udbringe i gangbar og tilladelig Rente.
7. Hvis nogen af nævnte er døde inden Udbetaling af de nævnte Arvelodder, skal Beløbet tilfalde deres nærmeste Arvinger uden Proces eller lang Omstændighed efter Loven.
8. Hvad jeg mulig ønsker at forandre skal blive herpaa antegnet.

Vester Velling Præstegaard den 1. November 1777.

Jens von Haven,
(L. S.)

^o) Født 1695, Præst i Vester Skjerninge—Ulbølle 1722–38, gift med Maren Wielandt, Datter af Pastor Christopher W. i Vester Skjerninge. Hun døde 1774 i et Fæstehus i V. Skjerninge, hendes Broder, Jochum W., Præst i Fjelsted—Harndrup 1716–66 var gift med Anna von Haven, Jens v. H.s Søster, saa her var dobbelt Svogerskab.

Følgende Forandring har jeg gjort:

De under Nr. 10 anførte 200 Rdl. har min Broders søn, Christian faaet og hans Obligation stor 332 Rdl. leveres ham tilbage.

De under No. 5 omtalte Renter til Præsteenker beholder Hr. Clemens Müller til Jens von Haven, hans Søn's Opdragelse.

Vester Velling Præstegaard, den 28. November 1777.

Jens von Haven.

Til Vitterlighed at Provst Jens von Haven med fuldkommen Forstand og Begreb har erklæret, at dette er hans sidste Villie.

(S.) J. Roed^{*)}

(L. S.)

A. Swendsen^{**)}

(L. S.)

I dette Testamente havde Magister von Haven runddelig betænkt sin Eftermand i Embedet; men han havde ogsaa været hans Kapellan i fire Aar og var maaske til lige en Slægtning af Magisteren, desuden var han jo gift med dennes Niece, og der er al Grund til at tro, at de har gjort alt for at gøre de sidste Leveaar lyse og lykkelige for den gamle Præstemand.

Den nærmeste Slægt, d. v. s. Søskende eller deres Efterladte fik hver en Part, og det skinner igennem hele Fordelingen, at denne er foretaget med Omtanke, saaledes betænker han særlig de svage og de ugifte Døtre.

Af Legaterne vil vi særlig se lidt paa dem, der kom Vester Velling—Skjern til gode:

1. a) Engpengene af nogle Englodder i Øster Velling til et aarligt Beløb 12 Rdl. 5 M. 4 Sk. ydedes i en halv Snes Aar; men saa blev der Kludder med Betalingen, da Udskiftningen af Øster Vel-

*) Vist Præsten i Langaa. **) Forvalter paa Skjern.

ling Jorder forrykkede Forholdene saaledes, at man ikke kunde paavise med Bestemthed, hvem Ydelsen hvilede paa. I nogle Aar tog man Beløbet af Bymændenes fælles Kasse; men omkr. 1800 holdt man helt op med at betale. I et Brev af 27. Decbr. 1800 meddeler Stiftamtmanden, at Sognepræsten er bevilget fri Proces, saa der er vel falden Dom i Sagen; der blev dog ikke endelig Ro om Sagen før 1847, da Engpengene afløstes med 321 Rdl. 5 M. 4 Sk., der optoges i Stiftsmidlerne^{*)}.

b) De to Halvgaarde i Over Hammershøj svarede Landgilde til 1874–75, da Fæsterne^{**)} købte sig

^{*)} I 1842 betaltes Engpenge af flg.: Jens Mikkelsen, Christen Jensen den Yngre, Niels Nedergaard, Anker Amdisen, Jens Bach, Christen Jensen den Ældre, Anders Nielsen, Niels Astrup, Jens Bjerregaards Enke, Erik Jørgensen, Niels Sørensen og Christen Sørensen alle af Øster Velling samt Jens Jensen Hvid og Jens Huus i Stevnstrup.

^{**)} De to Halvgaardes Fæstere fra 1699 har været: I den ene Halvgaard sad først Niels Gjanderup, der senere købte Halvparten af Halvgaarden, den anden Halvpart fæstedes af hans Søn, Niels Gjanderup den Yngre ved Fæstebrev af 15. Decbr. 1761, saaledes at han efter Faderen blev Ejer af den anden Halvdel. Hans Søn, Anders Nielsen overtog Halvgaarden ved Fæstebrev af 30. Novbr. 1825, og dernæst fik hans Søn, Anders Andersen Fæstebrev den 5. Marts 1846, og han afløstes af en Svigersøn, Niels Sørensen, der fik Skøde paa hele Halvgaarden den 22. November 1874, udstedt af Pastor Hansen i Vester Velling paa Le gatets Vegne.

I den anden Halvgaard kender vi først Anders Pedersen 1699, der efterfulgtes af Peder Andersen Bundgaard, som ogsaa kaldes Peder Høeg. Hans Søn, Jens Pedersen fik Fæstebrev den 8. Maj 1787 efter Faderens Død, og han efterfulgtes af Sønnen, Peder Jensen Bundgaard, som fik Fæstebrev den 21. April 1834, og dens Søn igen, Anders Pedersen blev næste Fæster, og han fik den 31. Marts 1875 Skøde af Præsten i Vester Velling.

fri mod en Sum af 15,000 Kr. og en aarlig Ydelse af: 10 Skp. Rug, 12 Skp. Byg og 20 Skp. Havre efter Kapitelstaxt. Dette Legat er under Kirkeministeriets Overtilsyn og bestyres under Stiftsøvrighedens Tilsyn af Stedets Sognepræst.

2. 500 Rdl. til forældreløse Børn i Pastoratet.
3. 500 Rdl. til fattige Gaarde og Husmænd eller deres Enker, der er sat tilbage ved Skade paa Helbred eller andet Vanheld.

Legaterne 2 og 3 staar nu i Amtsfattiggassen og bestyres under Amtsraadets Tilsyn af Sogneraadet^{*)}.

Op gennem Aarene uddeltes Legatrenten af Sognepræsten og Godsforvalteren paa Skjern, senere af Sognepræsten og Sogneraadet; men saaledes, at det var Præsten, der bestyrede Legaterne. I 1875 døde Pastor Carl Vilhelm Hansen i Vester Velling, og under den derefter følgende Vakance tiltog Sogneraadet sig hele Renten til Bestyrelsen af de forskellige Legater, og saaledes gik det i en Snes Aar; dette fik særlig Indflydelse paa de Ydelser, der flød af de to Halvgaarde i Hammershøj, thi forandrede Konjunkturer bevirkede, at der indkom større Summer. Sogneraadet vedblev dog at uddele de sædvanlige Beløb, og der opsparedes en større Kapital til dette Legat.

Pastor G. H. E. Darre, der var Præst i Vester Velling—Skjern 1892—96, blev klar over det forkerte i Bestyrelsen og Uddelingen af dette Legat, og da han

*) Disse Penge ialt 1000 Rdl. stod først i Skjerngaard mod 1. Prioritet til 1843, da Summen indbetaltes til Sogneraadet, der atter udlaaente Pengene i to Portioner: 500 Rdl. til Rasmus Schouby mod 1. Prioritet i hans Gaard i Løvskaal By; 500 Rdl. til Jens Jensen Nørgaard mod 1. Prioritet i hans Gaard i Tindbæk.

gjorde Krav gældende, blev Sogneraadet, efter Ministeriets Paalæg, tvunget til at føre Sagen frem for Domstolene helt til Højesteret.

Ved Højesteretsdommen af 3. November 1897 blev Resultatet dette, at ingen af Sogneraadets Paastande kunde erkendes, da dette ikke kunde paavises, med hvad Ret dette havde tiltaget sig Bestyrelsen af Legatet; thi denne Ret tilkommer Sognepræsten.

Sogneraadets fejlagtige Bestyrelse bevirkede, at de 13,000 Kr., der var modtaget for de to Halvgaarde, nu var blevet til 21,390 Kr. 32 Øre, hvilket Beløb altsaa nu tilhører dette Legat. — Fremgangsmaaden var altsaa forkert; men Resultatet blev til Gavn for de nuværende Legatnydere.

Af de benyttede Kilder er de vigtigste:

1. Legatpapirer i Vester Velling—Skjern Sogneraadsarkiv.
  2. Vester Velling—Skjern Kirkebøger.
  3. » » » Liber daticus.
  4. Wibergs Præstehistorie.
-

EN SKATTEKLAGE I 1743 FRA EN FATTIG LANDSBYPRÆST

Ved Pastor emer. Erh. Qvistgaard.

DER klages i vore Dage og vel med Grund over de store Skatter, der lægges paa Folk, men mon det var bedre i de gode gamle Dage? Det synes i al Fald ikke saa. Vel kendte de ikke den Gang de faste aarlige Indkomst- og Formueskatter som nu, men de havde ved Siden af Hartkornsskatter o. lign. de mange Ekstraskatter, som Regeringen lod opkræve, hver Gang den i særlig Anledning trængte til Penge, og de var ofte meget store. Der var saaledes foruden Ildstedsskat og Paryk- og Fontangeskat (Fontange var noget Damepynt) o. fl. a., Krigsstyr d. v. s. Skat i Anledning af Krig, Brandstyr, i Anledning af Byens Brand — f. Eks. Viborg Bys Brand i 1726 og Københavns Brand i 1728 — og Prinsessestyr, til en Prinsesses Giftermaal — f. Eks. i 1750. Til disse Ekstraskatter hørte ogsaa Kop- og Karosseskat i 1743 (Kop- Hoved, af det tyske Kopf). Paa Rigsarkivet i København er opbevaret Skattelisterne herfra og for mange, særlig jydskes Amters Vedkommende, tillige Bilagene med de mange Oplysninger om Formuesforhold o. lign., deriblandt ogsaa mangfoldige Skatteklager. En saadan er det, som skal fremdrages her, da den viser til Klarhed de fattige og tit usle Kaar, hvorunder mange af Da-

tidens Præster levede især i de fattige jydsk Sogne.

I Tjele-Vinge Pastorat levede saaledes 1740-60 en Præst ved Navn Johannes Jørgensen Plenge, en fattig Mand i sikkert en ussel Præstegaard, som de fleste da var. En Præst der i Nærheden klager saaledes over, at hans Præstegaard, som han overtog, var i en saa ynkelig Forfatning, at han maatte ofre meget paa den for at kunne sidde og ligge tør.

Og han var en fattig Mand, som han jo ogsaa tydelig viser i sin Klage. Præsterne havde paa de Egne og i de Tider ikke over 150 Rdl. i Gennemsnit i aarlig Lon. Heraf maatte Plenge svare 5 Rdl. for sine Folk i Skat, men slap selv fri paa Grund af sin »yderlige Fattigdom«, som Skattemyndighederne erklærer.

Hans Klage til stormægtigste Arve-Herre og Konge lyder saaledes:

Jeg fattige Jesu Tiener, som iblant alle mine Herreds Brødre og andre Præster her omkring er den allerringeste i timelige omstændigheder, understaaer mig herved i allerdybeste underdanighed at fremlægge min Nød og kummerlige tilstand for Deres Kongl. Mayts Naade-fulde öyen i denne min allerunderdanigste Supplique, at, som ieg effter Kongl. allernaadigst forandstaltning er andfatt at svare lige Kop-Skatt med andre Præster, der sidder i Velstand og bedre Leve-Brød, Deres Kongl. Mayts da af særdeles clemence allernaadigst ville considerere mine armelige Vilkaar og fattige leylighed, da Kaldet ikke allene er meget slet og ringe, tvende smaa Sogner, bestaaende i alt af 144 tønder og 2 skiepper hartkorn, udarmede Bønder, faa Decimantes, og altsaa ringe indkomster af det visse, gandske lidet og de fleste tider intet af det uvisse = men ingen endog sidder saa hart giæld-bunden, at alt det, ieg eyer og eyendes vorder, er pandsatt, i hvilken henseende ieg ogsaa afvigte aar 1742 gjorde allerunderdanigste andsøgning om 10 aars frihed fra mine Creditorers anstrengelse, men fik allernaadigst afslag foruden dette, at min Præste-gaard er ubetalt, og altsaa er saa indkneben i alle Ting, at ieg mange gange ikke har til livets nødtørfte op-

hold for mig med Hustru og 7 smaa u-myndige Børn, mindre at betale med de ordinaire Expenser, saasom vente-penge, Studii-Skatt og Cathedratium, Familie-Skatt, giesterie-penge, og andre aarlige udgifter. Vil nu Deres Kongl. Mayts allernaadigst, at ieg ogsaa tillige med andre Præster allerunderdanigst skal svare min Contingent i følge dend allernaadigst udgangne forordning om Kop-Skatten, da skal ieg alle tider findes lige saa villig, som skyldig, efter min allerunderdanigste pligt dertil at contribuere alt hvis ieg formaaer, men maa derhos i allerdybeste underdanighed bede om allernaadigst Moderation, og at det proportionaliter allernaadigst maatte blive lagt paa andre formuende Præster, da ieg i Guds Sandhed slet intet har at betale med, eller veed, hvor det skal komme fra. Landets fromme Fader ville derfor tenke paa mig fattige Undersaatt til det beste, da ieg igien som een redelig Jesu tiener, altid skal opoffre Landets Velfært til Gud i mine bonner og forbønner, og at Herren Self af det Høye vil vel-signe, lykkelig-gjøre, beskierme og stadfæste det Kongl. Arve-Huus altid og ævindeligt, i hvilket troe-hiertige ønske ieg ogsaa henz-lever med Liv og Blod i allerdybeste Submission.

Stormægtigste

Min allernaadigste Arve-Konges og Herres

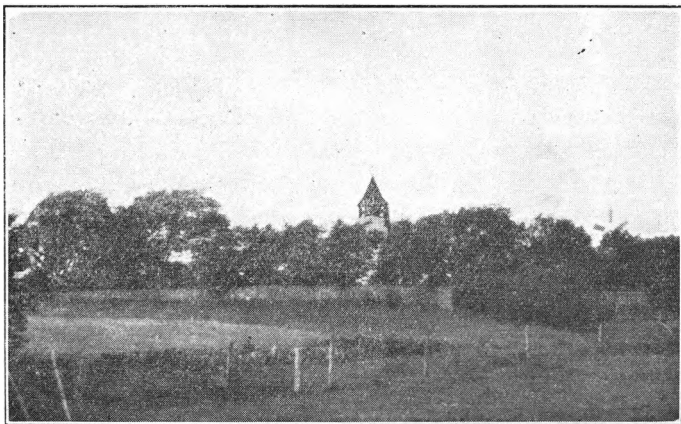
allerunderdanigste arve undersaatt og
troe-skyldigste forbedere hos Gud

Johannes Plenge,

Sogne-Præst for Thiele og Winge-
Menigheder i Wiborg-Stift.

*Foulum Præstegaard,
12. Septembris 1743.*

DEGNEN
CHRISTEN SCHREINER
I LAASTRUP

Af Højskoleforstander, cand. theol. F. Elle Jensen, Skals.

I AARET 1735 blev Jens Mouritsen Brasch, der tidligere havde været Degn i Højslev, kaldet til Præst for Laastrup og Skals Menigheder. Noget synderligt fedt Embede var det just ikke, han gik ind til, da det netop paa den Tid ikke var noget egentligt selvstændigt Pastorat, men kun et residerende Kapellani under det theologiske Lektorat i Viborg. Dette var bleven oprettet paa Reformationstiden, for at vordende Præster, som ikke havde Raad og Lejlighed til at søge Uddannelse ved Universitetet i København, her kunde faa de nødtørftige Kundskaber. I Aaret 1629 blev imidlertid theologisk Embedseksamen paabudt, og det krævedes da, at Studiet skulde foregaa i Hovedstaden;

dermed mistede Lektoratet i Virkeligheden sin Berettigelse, men det blev alligevel ved at bestaa, idet Læse-mestrenes Opgave nu blev at virke blandt Katedral-skolens ældste Elever. Til Underhold for Lektorerne var der henlagt forskellige Præbender (faste Ydelser), og hertil hørte fra 1686 Laastrup og Skals Sognekalde, som maatte afstaa sin Korntiende. Der blev herved gjort et ubehageligt Indgreb i Præsternes Indtægter – for ikke at tale om, at de, i Modsætning til de fleste af deres Kolleger paa Egnen, kun havde Rang med Kapellaner. Dette Forhold ophørte dog fra Aaret 1740 – eller rettere fra 1746, da Sagen gik endeligt i Orden – saa at Pastor Brasch efter den Tid kunde faa fuld Løn for sin Gerning.

Hvordan Brasch var som Præst, er vel vanskeligt at oplyse i det enkelte. Saa meget kan dog siges, at han ikke var nogen Tilhænger af den da adskillige Steder herskende Pietisme, og at han passede sit Embede til sine foresattes Tilfredshed. Han synes at have været en livlig og omgængelig Mand, men havde han sat sig en Ting i Hovedet, forfulgte han den med stor Haardnakkethed. Til Beboerne stod han i et godt Forhold. Han lempede sig vel ogsaa en Smule efter deres smaa Svagheder, som naar han f. Eks. udsatte Gudstjenesten ud over det befalede Klokkeslet, fordi de gode Folk i Sognene ikke havde let ved at komme til Tiden; især om Morgenen har det sikkert knebet, thi i Følge Christian V.s danske Lov skulde der da begyndes Kl. 6 om Sommeren, om Vinteren Kl. 7! At han var Svoger til Smeden i Laastrup, idet han og denne var gift med to Søstre, maatte naturligvis ligeledes være et Baand, der knyttede Præst og Mø-nighed nærmere sammen.

Derimod udbrød der aaben Krig mellem Pastor Brasch og hans Degn, Christen Schreiner, og i den lagde Præsten ikke Fingrene imellem – hvad der formentlig heller ikke var muligt, hvis det i det hele taget var Mening, at man vilde have Degneembedet betjent paa en nogenlunde anstændig Maade.

Det var i Aaret 1738, at Thøger Bentzon til Sohngaardsholm ved Aalborg som Formynder for Jomfru Andrea Kirstine Kierulf til Holmgaard, og fordi hun som Kirkeejer havde Kaldsretten til Degneembedet, beskikkede Christen Schreiner til det ved den forrige Degns Død ledigt blevene Embede. Et Aarstid før var han af Provst og Præst bleven antaget som Substitut hos sin Formand, antagelig med Løfte om, at man vilde søge at skaffe ham Kaldet ved Lejlighed, og Schreiner maa have anset disse Tilsagn for saa bindende, at han endogsaa vovede at gifte sig paa dem.

Hans Hverv var at betjene Menighederne i hele Pastoratet, og han fik derfor Bopæl i Hovedsognet Laastrup, hvor der 1740 opførtes en ny Degnebolig. I denne skulde han – efter Forordningen af 1739 – holde Skole for Børnene fra Sognet, mens en særlig Skoleholder i Skals tog sig af Ungdommens Undervisning paa dette Sted. I det hele maa man dog erindre, at Degneembedet oprindeligt – og stadig hovedsagelig – var af kirkelig Art, og at Degnene nærmest var at betragte som Præsternes underordnede Medhjælpere. De skulde holde Kirkerne rene, ringe med Klokken, lede Sengen og – i Følge de gamle Love – biståa Præsterne ved Ungdommens kristelige Oplærelse; hertil kom – ialt Fald for Schreiners Vedkommende – at Brasch lod ham føre Kirkebøgerne. Endelig kan det nævnes, at de ogsaa skulde gaa med Embedsskrivel-

ser. Helst skulde de være Studenter, da det, om ikke just i Praksis, saa dog i Theorien, kunde hænde, at der skulde synges latinske Salmer, og Følgen blev da, at det i Reglen blev saadanne, som af en eller anden Grund ikke formaaede at gennemføre deres Studier, som kom i Betragtning ved Besættelserne. Deres Indtægter bestod – eller skulde bestaa – i Fribolig med Jordlod, desuden fik de Offer og nød forskellige Afgifter, herunder en Del Korn, der dog ikke maatte udgøre mere end Tredjeparten af den Præsten tilkommende Portion. Endvidere fortjente de af og til en Skilling ved at forfatte »Gravskrifter« over afdøde, saa en Degn skulde nok kunne have sit taalelige Udkomme, saafremt han da ellers levede skikkeligt og ikke slog for stort paa det.

For Resten svarede Virkeligheden ingeniende altid til Lovens Løfter, og navnlig synes det at have været galt fat i Viborg Stift. Da Christian VI 1735 krævede Indberetning om Undervisningsvæsenets Tilstand fra de forskellige Egne af Landet, var det saare mistrøstige Oplysninger, Stiftsøvrigheden kunde give ham om Sagernes Stilling. I Stiftets 217 Sogne fandtes der kun 25 Skoler, og Degneboligerne var flere Steder i højst mangelfuld Stand – hvis de da ikke helt fattedes –, idet Godsejerne var vrangvillige og ikke vilde have nogen Bekostning paa dem. Heller ikke var Degnene altid sikre paa at faa deres Tilgodehavende hos Menighederne, hvorfor de tidt paa anden Maade maatte søge at skaffe sig Føden, ja det kunde hænde, at de var nødt til at fæste en Gaard, baade med Skatte og Hoveriforpligtelse, for at kunne leve.

Det var imidlertid Kongens alvorlige Hensigt at raade Bod paa de slette Tilstande, saa at Almuen, nu

da Konfirmationen var indført, og der dermed gaves Befolkningen yderligere Tilskyndelse i Retning af Tilegnelse af Kristendommen, overalt kunde faa saa megen Undervisning, at den var i Stand til at læse i den hellige Skrift*). Derfor kom Forordningen af 1739, Danmarks første Skolelov, som ikke blot bød, at Degnene for Fremtiden skulde holde Skole for Børnene med Religion og Læsning som de egentlige og vigtigste Fag, men samtidig anordnede, at der skulde indrettes Lokaler og ansættes Skoleholdere i Annekserne, hvis der ingen fandtes i Forvejen, og hvis det var umuligt for Degnene at passe begge Sognene. Den velmente Lov strandede imidlertid paa Godsejernes Modstand, idet man paa Grund af Pengemangel blev nødt til at overlade til dem, hvad der skulde gøres — og de var i Reglen vel tilfredse med de gamle Forhold.

Nogen Forbedring hidførtes der dog. 1742 kunde Stiftsøvrigheden indberette, at der nu var 70 Degneboliger i god Stand, og at der var bygget 60 nye Skoler. Men samtidig maatte man oplyse, at adskillige Steder var Boligforholdene stadig utilfredsstillende, og at man frygtede for, at 20 approberede Skoler ikke vilde blive opført paa Grund af Proprietærernes Modstand. Endvidere kunde man meddele, at der fandtes 36 Omgangsskoler; de var bedre end ingenting, men naar man saa ogsaa hører, at der enkelte Steder blev

*) I en Skrivelse fra Stiftsøvrigheden 1737 henstilles, at Børnene faar gratis Undervisning i Læsning, hvorimod det foreslaas, at de skal betale for at lære at regne og skrive. »Thi det synes ej at ville blive gavnligt for Proprietærerne, om Bøndernes Børn lærer meget at skrive og regne uden Besværning, saa som de derved faar mere Lyst til Pennen end til Ploven, hvorved Husbonden lettelig tager Skade ved deres Bortgang fra Godset«.

undervist af Drengene, forstaaer man, at der endnu var langt igen til et godt og velordnet Skolevæsen.

I Laastrup blev Degneboligen — med Skolelokale i den ene Ende — nybygget 1740 af Lynderupgaards Ejer, under hvem Laastrup Bøndergods sorterede, og som derfor havde Forpligtelse til at foretage det fornødne. Pastor Brasch afstod en Toft Vest for Præstegaarden, hvor den nye Degnebolig da blev opført. Men om der blev foretaget mere end det allernødvendigste, er saa et andet Spørgsmaal. Aaret efter blev der nemlig afholdt Synsforretning over det nye Hus; idet Fogden paa Lynderupgaard, der selv havde ledet Opførelsen, udpegede fire Fæstebønder fra Laastrup til at vurdere Arbejdet. De fandt alt i den skønneste Orden, »lovligt og forsvarligt«. Degnen, som har ført deres under Eds Tilbud afgivne Erklæring i Pennen, har imidlertid været af en anden Mening, thi inden i Dokumentet ligger en Lap, beskrevet med samme Haandskrift, og paa den tales der ikke alt for godt om Boligen; Den ligger paa en Bakke, udsat for Vind og Vejr; under Bakken er et Væld, hvad der giver stor Fugtighed inde. Gavlen i Bryggerset, som »næst Guds Bistand« skulde skærme Huset mod Ildsvaade, er ufuldendt; til Skorstenen er kun brugt nogle faa hele Teglsten, de fleste er Stumper, og en Del er opsamlet paa Kirkegaarden; Dørene er utætte og kan hverken holde Kulden ude eller Varmen inde, og Vinduerne i Stuen kan ikke aabnes, saa Røgen ikke kan drive ud, o. s. v.

Om disse Klagepunkter er bleven taget til Følge, vides ikke.

Efter dette Sidespring vender vi atter tilbage til vort særlige Emne: Degnen i Laastrup og hans Strid med Præsten.

Hvor Christen Schreiner stammer fra, ved jeg ikke, ej heller kan jeg oplyse noget om hans tidligere Liv, da den eneste Kilde, jeg har haft at øse af, er den Pakke Aktstykker i Landsarkivet, som handler om hans Afsked. Kirkebøgerne for Laastrup og Skals for disse Aar er i daarlig Forfatning; de siger næsten intet om ham, og man er derfor henvist til Gisninger angaaende hans Fortid. Hvorvidt han har været ved Universitetet i København, kan altsaa heller ikke opgives, men har dette været Tilfældet, er det højest rimeligt, at han som Følge af den svage Karakter, han besad, ikke har været i Stand til at modstaa Hovedstadens Fristelser, og derfor er bleven nødsaget til at afbryde sine Studier. Begavelse manglede han nemlig ingenlunde, han overgik heri utvivlsomt sin Føresatte, Præsten, men hvad hjalp det, naar han ikke havde noget som helst Herredømme over sig selv og desuden var upaalidelig og usandfærdig af Natur? 1737 var han i Skals Kirke bleven viet til Maren Mikkelsdatter Arctander – hvem hun ellers var, ved jeg ikke, jeg antager, hun har hørt til en gammel Præste- eller Degneslægt – men hun var ingen Støtte for sin Mand; tværtimod delte hun hans usalige Hæng til overdreven Nydelse af Brændevin, saa man forstaaer, at Degneboligen i Laastrup langtfra var noget ideelt Hjem.

Tilsidst gik det ogsaa for vidt, og Pastor Brasch skred ind, idet han, da Provst Wittrup fra Gislum i Slutningen af Juli 1749 var paa Visitats, indleverede en Klage til ham over Degnen, hvem han ønskede fjernet fra Embedet. Den gik ud paa, at Schreiners Opførsel, der længe havde været slet, navnlig i det sidste Par Aar havde været ganske uanstændig. Sin

Skole forsømte han uafsladelig, saa Børnene, selv om de kom langvejs fra, og det var ved Vintertid, kunde gaa igen med uforrettet Sag, fordi han svirede i Skals og undertiden holdt sig hjemmefra flere Dage i Træk. Sin Kirketjeneste passede han heller ikke; for en Maaned siden kunde han f. Eks. paa Grund af Fuldskab ikke læse i Kordøren, og hvad hans øvrige Levned angik, var ogsaa det under al Kritik. Han gik rundt og bildte Folk ind, at han kunde mane og besværges Djævelen i de afdøde, »som gemene Mænd tror kan gaa igen«, og for at faa enfoldige Sjæle til at tro paa dette, var han to Nytaarsaftener i Træk »løbet gal« i stærkt beruset Tilstand — men det kom han ganske vist ilde fra, thi først faldt han i en Pyt Vand til Armhulerne og dernæst i en Bæk, hvor han var lige ved at drukne, og paa den Maade — siger Præsten spydigt — blive manet og sat ned selv. Han havde ogsaa været i med et løst Fruentimmer fra Viborg og turet med hende i Skals. I det hele taget havde baade hans og hans Hustrus Opførsel været saaledes, at de indtil videre var bleven udelukket saavel fra Skriftemaal som Adgang til Herrens Bord, og det saa meget mere, som han i den forløbne Uge var optraadt paa en saadan Maade, »at det skal koste ham hans Ære, om han end har ti«, hvorfor der ogsaa privat var anlagt Sag imod ham.

Ved dette sidste sigtede Præsten til nogle Begivenheder, som vi kun kender gennem Schreiners Beskrivelse, idet Tingbøgerne for Rinds Herred fra den Tid ikke findes. Men efter hans Opfattelse forholdt Sagen sig saaledes:

14 Dage efter Pinse var Præstekonens Søstersøn, Søren Jensen Smed, kommen ind i Degneboligen og havde

der af Maren Schreiner købt nogle Køkkensager for Brændevin, uagtet hendes Mand havde forbudt hende at sælge dem, og da han senere havde opsøgt Smeden i hans Hjem og bebrejdet ham hans Optræden, var han og hans Ledsagere bleven kastet paa Døren »som Tyve og uærlige Folk«.

Hermed var Krigen erklæret, og da de unge St. Hansaften »efter gammel papistisk Sædvane« var ved at lave Blus, foreslog Søren Jensen, at de skulde tænde et for Degnen og hans Kone. De andre sagde nej – fortæller Schreiner – men saa sagde Smeden: »Dersom ingen anden tør, saa tør jeg«, hvorpaa han tændte det paa Højen – til stor Fornøjelse for Folk og især for Præstens, som straks havde taget deres Slægtnings Parti og nu med Glæde vidt og bredt fortalte om den Skam, som var overgaaet Degnen.

Og da nu denne næstsidste Søndag i Juli kom gaaende fra Skals Kirke over Laastrup Enge, vilde Skæbningen, at han skulde møde sin Avindsmand, der var i Følge med nogle andre. Smeden udbrød da: »Se, der kommer den Hundsfot! Hvor mon han vil hen?« Schreiner svarede: Det kan du selv være! Hvad kommer det dig ved, hvor jeg vil hen?«. Og saa tog det ene Ord det andet.

Af denne Ordstrid var det nu, at Smeden og hans Kone tog Anledning til at stævne Schreiner for Injurier, og denne har sikkert ogsaa sagt mere, end han kunde staa ved, thi selv om han betyder, at han ikke har talt noget, Smeden og hans Navn, Ære og Rygte til Forklejnelse, tilføjer han i samme Aandedræt meget naivt, at skulde han alligevel have gjort det, tilbagekalder han det, skønt han mener, at Søren Jensen St. Hansaften har haanet ham paa det grimteste, »da vi

og andre Guds Børn laa og sov tryggelig under Guds trygge Beskærmelse og Varetægt.

Selve Injurieprocessen varede et halvt Aar. At Schreiner ikke var helt vel til Mode ved den, ses af en klagelig Skrivelse, han sendte Herredsfogden Chr. Testrup, og hvori han saavel forsikrer om sin gode Samvittighed som søger at blødgøre baade sin Dommer og Modpartens Sagfører, Procurator Bruun fra Viborg. »Gud omvende velædle Sgn. Mth. Bruuns Hjerte, som er overbevist i sin Samvittighed, at den mig paaførte Proces er alene sket for at paaføre mig tiinelig Ulykke! Gud gøre hans Hjerte som Bileams, der var udsendt af Bolok for at forbande Israel, men maatte dog formedelst Guds undskyldende Raad og Befaling velsigne Israel«. Det Resultat, Smedefamilien opnaaede, blev forøvrigt ret magert, idet Schreiner blot idømtes en Bøde paa 1 Rdl.

Schreiner troede fuldt og fast, at det var Præstekonen, Smedens Moster, der i lang Tid havde haft et Horn i Siden paa ham, som nu havde ophidset sin Mand imod ham, saa at han ved Provstevisitatsen fremtraadte med sin Klage til de kirkelige Myndigheder. Hvorvidt dette er Tilfældet, lader sig ikke godtgøre, men det ser ganske vist lidt underligt ud, at Pastor Brasch først paa dette Tidspunkt melder ham til sine Foresatte, skønt Degnen dog, efter de i Klagen indeholdte Oplysninger, allerede længe havde gjort sig fortjent til at miste sit Embede. At Præsten var vred paa Schreiner, er sikkert nok; ved Visitatsen vilde han ogsaa have oplæst Smedens Stævning, skønt denne jo ikke kom Sagen ved, men lod det dog være, da andre fraraadede det. Men han tvivlede ikke om, at det skulde lykkes ham at faa sin Degn afsat, thi han

udbrød: »Jeg skal saa sandt ikke staa for Herrens Alter den Dag, Schreiner skal synge«.

Provsten spurgte derpaa de tilstedeværende om deres Mening, og de svarede, at de ikke kunde nægte, at de havde hørt noget om »den passage« (Affæren med Smeden), eller at han havde forset sig i Drukenskab.

Da Schreiner nu mærkede, at der begyndte at trække et Uvejr op over ham, besluttede han at prøve paa at afværge det ved en øjeblikkelig og direkte Skrivelse til Biskop Wøldike i Viborg. Paa en vis Maade er den — som hans Skrivelser i Almindelighed — overmaade behændigt, om end ikke særlig logisk, affattet, idet dens Forfatter har en egen Evne til paa samme Tid i Underdanighed at tale selvfølende overmodigt og klogsomt rørende, og det er ikke usandsynligt, at noget af den Medfølelse, som han trods alt erhvervede sig hos Myndighederne, skyldes hans smidige Pen.

Selvfølgelig afviser han, der føler sig højlig fornærmet paa sit »Brød og Ære, ja Liv«, de mod ham rettede Beskyldninger, som »i Evighed« ikke kan bevises, men paa den anden Side indrømmer han, at han er et syndigt Menneske, der ikke først kan kaste med Stenene og ofte fejler i mange Poster. Dog haaber han paa Pardon, da det er første Gang, han er anklaget i mange uskyldige Ting!! Og i klar Erkendelse af, at Hug kan være en fortrinlig Parade, opsætter han saa en Række Klagepunkter mod Pastor Brasch, f. Eks. at han begyndte Gudstjenesten for sent, at han ikke læste de befalede Kirkebønner, at han holdt Skriftemaal paa Helligdagene (og ikke, som anordnet, Dagen forud), at han aabenbarede lønligt

Skriftemaal, at han hjemmedøbte Børn (hvilket i Almindelighed var forbudt), at han ikke underviste de unge nok o. s. v. Desuden paastod han, at Præsten engang var kommen beskænket ind i Degneboligen, hvor Schreiner sad og sov ved et Bord (!), og der havde han taget ham i Haaret og kastet ham til Jorden, slaaet ham med sin Stok, trampet paa ham med sine Støvler og tilsmudset baade hans Ansigt og Krop, — og det til Trods for, at hans Kone og Børn var til Stede og »hylede« højt over hans Plage og den andens Ugudelighed.

Disse Klagepunkter blev nu af Biskoppen sendt til Pastor Braschs Erklæring). Præsten afviser dem selvfølgelig og siger haanligt, at de er forfattet af et drukket Menneske, som er fuldt af Fantasier. Han har aldrig overfaldet Schreiner, det maa være noget, denne har drømt; for Resten kan han jo bare sagsøge ham, om han vil. De andre Beskyldninger har heller intet paa sig, thi han kan give Grunde for alle Afbigelsér fra Reglerne. Om Anklagen for at begynde for sent udtaler han f. Eks., at Degnens Urværk »løber galt ligesom hans Hoved«, men af Hensyn til Folks Sen- drægtighed har han været nødt til at udskyde Klokkeslettet noget, dog har han aldrig begyndt senere end Kl. 9.

Biskoppen maa have fundet Braschs Erklæring tilfredsstillende, thi der blev ikke gjort mere ved den Sag, men paa den anden Side vilde han heller ikke suspendere Degnen, før der var ført Vidner mod ham, skønt han ikke mente, at han efter de mod ham rettede Klagepunkter kunde beholde sit Embede. Vidner kunde det for Resten næppe være vanskeligt at fremskaffe, thi skønt Schreiner maatte være klar over,

at Situationen var alvorlig, vedblev han dog med sit vilde Levned, drak og turede flere Dage i Træk. Da Skolen skulde begynde ved Mortensdag, forsømte han den helt, og nu klagede ogsaa Beboerne over ham, idet de henvendte sig til deres Husbond paa Lynderupgaard, Hr. Johs. Jullson, og fik hans Fuldmægtig til at skrive til Biskoppen om at faa en anden Degn, da den nuværende, som endog havde drevet det saa vidt, at han lod sin 11-aarige Søn holde Skole, intet var værd. Paa Provstens Forslag resolverede Biskoppen da, at der foreløbig skulde ansættes en Substitut (Vicar), idet der endnu kun forelaa Klage, men intet Bevis, og en Murer fra Laastrup ved Navn Niels Tyrk fik foreløbig overdraget at undervise Børnene, hvad dog næppe var noget heldigt Valg; i alt Fald fortæller Schreiner siden, at han forsømte Skolen, fordi han havde Arbejde ved Viborg Domkirke, hvis Genopbygning efter Branden 1726 endnu ikke var tilendebragt.

Den 17. Nov. blev der saa holdt Provsteret i Fjeldsø Skole. Aktstykkerne findes ikke, men det oplyses, at den varede i fulde 3 Dage til Kl. 11 om Aftenen, saa man er altsaa gaaet grundigt til Værks. Schreiner maa dog være sluppet nogenlunde helskindet, thi da Brasch bagefter foreslog ham at afstaa sit Embede frivilligt til Skoleholderen i Skals mod en Pension af 10 Rdl. aarlig, erklærede han kæphøj ikke at ville vige, undtagen man gav ham et andet Kald. Og da Præsten i Haab om, at han havde forbedret sig, løste ham af Bandet og tog ham til Alters, førte det blot til, at han næste Søndag drak sig døddrukken i Vejhuset (Kroen ved Vejlen over Laastrup Aa); saa man maatte lede ham hjem næste Dags Aften. Snart truede han

med at ville hænge sig i sin Klokkestreng, snart med at stikke Ild paa Præstegaarden, saa det er helt forstaaeligt, at Brasch »med grædende Taarer« beder Biskoppen om at skaffe ham af Vejen.

Helt godt stod nu Schreiners Sager heller ikke. Efter Provsteretten fik han gennem Præsten Tilsigelse om at møde i Bispegaarden, men da den ikke var skriftlig, mente han, der næppe skøttede om at tale med Biskoppen, at han kunde være den overhørig; det nyttede ham dog ikke, thi nu fik han en skrap Befaling om at møde efter Nytaar.

Ved denne Lejlighed har da Biskop Wøldike antagelig ladet ham forstaa, at han dog gjorde klogest i at gaa frivilligt for ikke at risikere noget værre, thi efter at en ny Provsteret var afholdt, udstedte han den 23. Januar en Erklæring, hvori han i den hellige Trefoldigheds Navn »for sine svage Øjnes Skyld og for anden Svaghed, som mig siden Embeds Tiltræden er tilslagen« for en aarlig Afgift af 3 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg og 6 Rdl. overlod sit Kald til Student Iver Wagaard, som opholdt sig i Laastrup Præstegaard, formentlig som Huslærer.

Biskoppen var glad over dette Udfald, men han forlangte, at Afkaldet lovformeligt skulde indføres i Justitsprotokollen, dog uden Nævnelser af Wagaards Navn, da det var for stor en Ære at vise Schreiner at lade ham ligesom selv udnævne sin Eftermand.

Men svag og sangvinsk som han var, kunde Schreiner ikke bekvemme sig til at opfylde sit Løfte om at gaa, og i Stedet indsendte han en jamrende Skrivelse til Stiftsøvrigheden.

Den begynder: »Døden er i Gryden, sagde i gamle Dage Profetens Børn^o), da de havde samlet og kom-

^o) 2 Kg. 2, 40.

met i Gryden den vilde og forgiftede Urt Kolloquinten iblandt andre velsmagende Urter, hvoraf de visse lig havde død, hvis ej Profeten Elisæus (d. e. Elisa) havde beblandet deres Mos i Gryden med Mel, saa den blev velsmagende, og de deraf beholdt Livet. Døden er i Gryden for mig selv og min Familie . . . thi Had, Vrede og Brøds Misundelse er kommet i vor Gryde o. s. v.« – Han beskylder saa Præsten for at have bestukket Vidnerne mod ham, »saa det kan siges, Hr. Brasch betalte med Tasken, hvorfor Schreiner maa springe i Asken«, og gentager atter sine Klager over Præstens Embedsforsømmelser, ja føjer nye Ankeposter til, som at han ved Gilder har spillet Kort og ævlet sig ind paa Folk, at han til Tider er drukken, at han bandede, at han fører Bøsse med sig, naar han er ude^o) m. m. Om sig selv indrømmer han, at han vel har fejlet i en Del Poster, men ellers er han uskyldig.

Det hjalp dog ikke; Biskoppen raadede ham indtrængende til at afstaa Embedet til Godsejer Lüttichau paa Tjele, som da havde Kaldsret, mod at faa den Pension af Eftermanden, Wagaard havde lovet ham, og Schreiner erklærede sig da ogsaa villig hertil, for at hans Kone og Børn kunde have Føden; selv maatte han jo drage bort, da han ikke kunde blive og »crepere og sulte ihjel« hos Familien. Sit Afkald bekræftede han skriftlig – han gav nemlig ikke selv Møde – overfor Provsteretten, som den 28. Juni igen var sat i Fjeldsø Skole.

Sagen syntes saaledes at være i den bedste Gænge, og i Laastrup lod det ogsaa til, at Sindene skulde falde

^o) De gamle Forordninger forbyder Præsterne at medføre Bøsser, derimod maa de have et godt Spyd i Vognen til Forsvar mod Ugeringsmænd.

til Ro, og Fred og Forsoning afløse de bitre Stridigheder. Den 2. Juli havde Schreiner Barn i Kirke; det blev baaret af Jens Smeds Hustru, altsaa Præstekonens Søster, og blandt de indskrevne Faddere var Præstens Datter, Jomfru Margrete Dorthea Brasch, Student Waagaard og Jens Smed, saa man forstaaer, at en mildere Luftning atter blæste over Landet.

Men allerede Dagen efter maa Pastor Brasch melde, at nu vil Schreiner igen gaa fra sit Ord, idet han siger, at Biskoppen har raadet ham til at søge Kongen om Naade. Dette maa dog sikkert bero paa en Misforstaaelse; et saadant Raad har Biskop Wøldike ikke givet; derimod har han maaske udtalt sin Medfølelse med Schreiners Familie, og denne Ytring er da blevet misforstaaet. Hvorvidt en Ansøgning er blevet indgivet, kan jeg ikke oplyse, — formentlig er det ikke sket —, men i Juni bombarderede Schreiner saavel Provsterettens Medlemmer som Stiftamtmanden og Biskoppen med lange, verificerede Bønsskrivelser, sin Sag vedrørende.

Her et Uddrag af den til Biskoppen:

O Skæbne min misundelig!
 O u-lykkelig Lykke!
 Hvi monne du saa haardelig
 mig ned til Jorden trykke?
 Du lignes maa det bølgen Hav,
 hvori jeg slet maa dukke,
 du lignes maa den sorte Grav,
 hvori jeg snart maa bukke.
 Og det alene for Ugunst,
 Misundelse og Vrede,
 fordi min Gerning er omsonst,
 mig Naade at berede,
 at jeg igen i forrig Stand
 kan gunstigst Naade nyde,

jeg som nu er en plaget Mand
 og maa i Sorgen flyde
 og tumles op og ned ret som
 en sejlende Mand paa Vandet,
 som ikke kan sit Skiberum
 styre for Blæst fra Landet.

Jeg falder da i Ydmyghed
 med Bøn, med Suk og Klage,
 og beder, Hs. Højærværdighed
 vil mig i Forsvar tage
 for mine to Patroners Skyld*),
 som vil mig ikke ilde.
 Den første læger Sydens Byld,
 omvender og de vilde,
 mætter de hungrige med Mad,
 de tørstige gi'r Drikke,
 gør hver bedrøvet's Hjerter glad,
 frier fra Fjendens Strikke.

Den anden er vor Konge blid,
 som gerne pardonnerer
 en fattig Mand, der paa en Tid
 sin Sag ej ret agerer.
 Naar han daglig forbedrer sig
 og passer sin Bestilling,
 saa giver han misgundelig
 den Naade og Bevilling:
*Vi pardonnerer denne Mand
 med Kald, med Brød og Bolig,
 paa det han komme kan i Stand
 og leve sin Tid rolig.
 Naar han kuns efter denne Dag
 sit Embed tager vare,
 saa vil vi ham fra andres Plag
 og Overfald forsvare. osv.*

Schreiner maatte imidlertid sige sig selv, at hans
 Chancer ikke var gode, naar han hengav sig til sine

*) Schreiner mener at have Gud og Kongen paa sin Side.

heftige Drømme om at slippe ud af Klemmen, thi hans Opførsel havde ingenlunde været monstergyldig, selv i det sidste halve Aar. Suspenderet fra Degneembedet var han endnu ikke bleven, om end Præsten straks havde frataget ham Førelsen af Kirkebøgerne, men han passede sine Forretninger yderst slet, og Niels Tyrk og Skoleholderen i Skals maatte tidt lede Kirkesangen, fordi Schreiner ikke gav Møde. Han fremturede nemlig stadig i sit Drikkeri og kunde som før godt finde paa at komme beruset til Kirken; en Dag laa han i Fuldskab og væltede sig paa Skals Gade, saa man tilsidst maatte smide ham paa en Vogn »som et ufornuftigt Kreatur« og køre ham til Laastrup. Her svirede han videre et Par Dage i Vejlluset, og da han omsider gik hjem, var han saa beskænket, at han ikke kunde finde sin egen Bolig. At han i sin Drukken-skab bortspillede sine sidste Penge, gjorde jo ikke Stillingen bedre. Det havde sagtens ogsaa været i om-taaget Tilstand, at han lod sig forlyde med, at Pastor Brasch skaffede Vidner mod ham ved som Præst at tilbyde dem Syndsforladelse for de Løgne, de sagde i Retten.

Saaledes kunde det jo ikke vedblive at gaa, og i Juni havde da ogsaa Præsten uden videre taget de kirkelige Forretninger helt fra ham og overdraget dem til Skoleholder Lund i Skals, saa Schreiner efter eget Sigende nu ikke havde andet med sit Embede at gøre end lønne sin Stedfortræder og »løbe med Provstebreve«. Men lovformelig suspenderet var han stadig ikke.

I det hele maa man sige, at Myndighederne viste stor Lemfældighed mod ham. Skønt Biskoppen allerede fra første Færd mente at være klar over, at Schrei-

ner maatte fra sit Embede, søgte han dog paa enhver Maade at ordne hans Afgang paa den lempeligste Maade, saa der kunde sikres ham en Pension; derfor vilde han have ham til at vige med det gode og ønskede ikke at faa ham ligefrem dømt fra Kaldet. Paa anden Vis kan det ikke forklares, at en saa oplagt Sag kunde trække saa længe ud, som denne gjorde.

Men nu var Myndighedernes Taalmodighed til Ende, og da Biskoppen havde faaet Underretning om, at Schreiner for anden Gang gik fra sit Ord, befalede han en sidste Provsteret nedsat. For den skulde da Degnen give Møde og dømmes fra sit Embede, saafremt han ikke øjeblikkelig gav lovformeligt Afkald paa det.

Schreiner var ingenlunde glad for denne Vending, og da han tiltroede den formentlige Eftermand, Student Wagaard, at have en Finger med i Spillet, overleverede han ham ved en Provstevisitats sidst i Juli en Skrivelse, hvorved han søgte at skræmme ham til at træde tilbage. Efter og under Citering af en utrolig Masse Skriftsteder forestiller han ham de Samvittighedskvaler, han engang vil komme til at lide, naar han jager ham og hans Familie fra Hus og Hjem. Som en sovende Løve, der vaagner, skriver han, vil ogsaa en ond Samvittighed, der ligger og slumrer, vaagne op og »skraale og brøle mod sin egen Husvært, ja plage ham saa forfærdeligt, saa den ganske Verden skal synes ham for trang«. Og han minder ham om, at »det er forfærdeligt at falde i den levende Guds Hænder«.

Paa dette svarede Wagaard ikke.

Ogsaa hos Biskoppen beklager han sig i høje Toner over sine umilde Kaar: »En Fange i Fængsel faar

dog noget Vand og Brød til daglig Nødtørfthighed; vi har i mange Uger savnet nødtørfthigt tørt Brød, ja 2 à 3 Dage har der ikke fundet Brød i vort Hus af Aarsag: Pengene er borte, og ingen vil borge os noget. Vand har været vor Drikke i nogle Maaneder, men kunde vi saa sandt æde af Bakken som drikke af Bækken, da havde jeg ej behov at høre saa tidt Græde-Sange af mine Børn for Hungers Skyld.

Selv om man, naar man kender Schreiners højstemte Skrivemaade, vistnok maa have Lov til at trække lidt fra, kan der dog næppe være nogen Tvivl om, at Forholdene var vanskelige for ham. Med Præsten var han i uforsonlig Strid, Forholdet til Beboerne var slet, og Indtægterne flød kun sparsomt, idet Skoleholder Lund nu baade fik Offerpengene og Honorar for Testamenterne over de døde »ligesom en Degn«. Men Afslutningen nærmede sig ogsaa.

D. 17. Septb. 1750 holdtes saa den sidste Provstret i Fjeldsø. Pastor Brasch var Aktor, og Provst Wittrup og Pastor Krogh fra Vesterbølle Dommere, mens Student Wagaard fungerede som Notar. Her faldt da Schreiner, der maa have forstaaet Situationens fulde Alvor, helt til Føje og erklærede sig villig til at trække sig tilbage paa de tidligere nævnte Betingelser. Pastor Brasch udtalte derpaa, at for at vise sin kristelige Medlidenhed mod ham vilde han ikke modsætte sig disse, idet han haabede, at han i Gudfrygtighed vilde holde saaledes Hus med sin Pension, at den kom ham og hans tilgode i alle Maader, og Schreiner takkede saa igen Brasch for hans beviste »Kærlighed og Medlidenhed«.

Dermed glider Schreiner ud af Sagaen. Hvad der siden er blevet af ham, kan jeg ikke oplyse. I Laa-

strup er der ganske vist endnu en svag Tradition om, at en Degn, som blev afsat for Drukkenskab, derefter skulde have givet sig til at være Murer og som saadan opført det vestre Udhus i Præstegaarden, som blev anset for at være det ældste i sin Art paa Egnen. Det var af ukløvet Kamp og stod til for en halv Snes Aar siden. Hvorvidt der imidlertid her er noget Spor, som peger hen paa Christen Schreiner, er en anden Sag, da bemeldte Bygning maaske ikke tør føres mere end et Hundrede Aar tilbage i Tiden. Traditionen siger ogsaa, at den afsatte Degns Hustru hed Grethe, og det passer i alt Fald ikke paa vort Tilfælde, saa vi gør sikkert bedst i at slutte Schreiners Historie her.

At han var en begavet og vel oplyst Mand, er hævet over enhver Tvivl; derimod har hans Moralitet kun staaet lavt, selv om den maales med hin Tids lem-fældige Maalestok. Hertil kom Løsheden og Upaalideligheden i hans Karakter, den som stadig slaar en i Møde under Læsningen af hans mange og lange Skrivelser; de er særdeles godt formet, men man er aldrig særlig tryk ved ham eller klar over, om han taler Sandhed eller Løgn. At Myndighederne ønskede ham fjernet fra hans Embede, kan man saa inderlig godt forstaa. Han var absolut uværdig til at beklæde det.

Tilbage stod saa Spørgsmaalet, hvem der nu skulde være Degn i Laastrup og Skals. 3 Ansøgere meldte sig, idet nemlig foruden Student Wagaard tillige Skoleholder Lund i Skals og Skoleholder Knudsgaard i N. Rind attraaede den ledige Stilling.

I Begyndelsen havde Wagaard, hvis Fader var Provst for Slet Herred og boede i Strandby paa Gaarden

Vadgaard – deraf Familienavnet – de bedste Chancer, Han stottedes ivrigt af Brasch og havde for saa vidt ogsaa en Smule Tilknytning til Egnen, som en Søster til ham var gift med en af de tidligere Præster, Jens Blicher (1719–30), men paa den anden Side var baade Lund og Knudsgaard i Embede og derfor ifølge Loven bedre kvalificerede. Det var vel ogsaa det, der bevirkede, at Biskop Wøldike, som i Førstningen synes at have holdt paa Wagaard og givet ham Forhaabninger, senere lod ham falde til Fordel for Lund, der jo en Tid lang havde vicarieret for Schreiner.

Lund kom saaledes til at staa bedst af Ansøgerne og vilde sikkert ogsaa have faaet Kaldet, hvis ikke hans Kone havde erklæret, at hun ikke vilde bo i Laastrup, da hun havde sin 80-aarige Moder i Huset hos sig og hverken vilde flytte med eller fra hende. Paa dette Skær strandede Lunds Kandidatur. Thi da han, der baade gerne vilde have Embedet og føje sin Kone, androg om, at han som Degn alligevel kunde faa Lov til at blive boende i Skals, mens saa til Gengæld den nye Skoleholder, som skulde udnævnes for Skals, kunde flytte til Laastrup, fik han blankt Afslag, og Resultatet blev derfor, at han ogsaa gled ud, mens derimod Skoleholder Knudsgaard fra Rind d. 21. April 1751 kaldedes til Degn for Laastrup og Skals Menigheder.

Student Wagaard blev senere Præst i Romdrup–Klarup (1756–71); en Søster blev gift med Pastor Braschs Eftermand, Jac. Schjeldrup (1752–77).

FRA KRAGELUND SOGN

NOGLE DAGBOGSOPTEGNELSER GENNEM AARENE 1858—81

Af J. P. Aaboe.

(Om ham se Aarbogen 1918 for Lysgaard, Hids m. fl. Herreder s. 50 o. fl.)

Den 8. April 1858. Det overordentlige milde Efteraar, der gav Kreaturerne Lejlighed til at søge Føden i Marken indtil efter Jul, bevirkede, at Foderet, imod Forventning, slog godt til for de fleste. Ogsaa var det milde og tørre Vejr gunstigt for Markarbejdet, saa Plove og Mergelvoerne kunde benyttes den halve Vinter. Den sidste Efteraar pludseligt overalt opstaaede Pengeforlegenhed vedvarer i uformindsket Grad, og det er næsten ubegribeligt, hvor den Overflod, der fornylig syntes at være til Stede, er bleven af. Al Handel er næsten ganske standset. Kornpriserne holder sig stedse lave, skønt der ikke er betydelige Forraad til Stede. Kreaturerne har næsten ingen Pris og er til Dels uafsættelige. Ligeledes kan hverken Bindetøj eller andre Varer sælges. Med Landejendomme drives nu slet ingen Handel, og hvem, der har købt i de senere Aar, trues nu med en sørgelig Skæbne. Kapitaler eller Laan er aldeles ikke til at faa. Megen Forvirring finder Sted, og man kan befrygte det værste, naar næste Termin kommer, og det skal berigtiges, som i sidste Termin blev givet Henstand med. Det ser næsten ud til, at mangfoldige hidtil for solide ansete Landmænd vil tabe deres hele Ejendom, ligesom det vil falde

haardt for enhver at udrede Byrderne. Trods Levnedsmidlernes lavere Pris overhænges man overalt paa Landet og i Byerne af omrejsende, arbejdsløse Haandværksvende og andre ledige Arbejdere.

En slem Tyfussygdom, der i Efteraar opkom i Krage-
lund Kro og derfra udbredte sig ved Smitte til tre
andre Steder i Kragelund samt til Gaarden Kloster-
lund, har vedvaret hele Vinteren og er først nu næs-
sten ophørt. Ialt har der været 22 Mennesker syge,
og af disse er 5 døde, nemlig i Kragelund Gaardmand
Jens Olesen og hans to voksne Sønner, samt Ane Bor-
rum, og i Fastruplund Jomfru Hørning. Ogsaa Skar-
lagensfeber og Strubehoste har hist og her grasseret
blandt Børn og bortrykket enkelte. — En Ildsvaade
lagde den 24. Marts to Udhuse i Klodemølle i Aske. —
Til det ledige Skolelærerembede i Christianshøj blev
den 1. Januar beskikket Seminarist A. R. Lauritzen fra
Foldby. Den 1. Februar blev Skolelærerembedet i Krage-
lund vakant, idet Jensen flyttede til Hadsten, hvortil
han 8. Januar var bleven kaldet.

Den 14. Juni 1859. I Slutningen af August f. A.
blev Læreren i Christianshøj, A. R. Lauritzen, konsti-
tueret som Skolelærer og Kirkesanger i Kragelund,
hvilket Embede havde staaet ledigt i 7 Maaneder, da
ingen Ansøgere meldte sig. I det saaledes paa ny le-
digt blevne Embede i Christianshøj konstitueredes
foreløbig en forhenværende Handelsmand Th. Chr.
Schoubye. Efter den nye Kommunallovs Bestemmelse
fratraadte til Nytaar de af samtlige Vælgere valgte 4
Medlemmer af Sogneforstanderskabet: P. Sørensen, C.
Brøchner, N. Sangild og P. Jensen, i hvis Sted valg-
tes Jens Chr. Jensen i Kongheden, Johan Christensen
i Elling, Jens Ravn i Sinding Hede og Christian Chri-

stensen i Skygge. Skolelærer J. P. Aaboe vedblev, som i de 3 foregaaende Aar, at fungere som Formand. — I Fjor opførtes en ny Bro over Funder Aa paa Løgeager Vejen, hvilken Bro kostede over 600 Rdl., hvoraf dog Funder Sogn kun skal betale en Sjattedel. I Kragelund Sogn indgik samtlige Grundejere en ny Vejforening, i Følge hvilken samtlige Veje i Sognet udskiftedes saaledes, at hver Mand fik sin Part til Grundforbedring og stadig Vedligeholdelse i Fremtiden. I den afgaaede Jordemoder Mad. Møllers Sted beskikkedes den 12. Februar Mad. Christiansen fra Viborg. Flere Mangler ved det nye Jordemoderhus bliver i Sommer afhjulpne.

Saavel i Funder Kirkeby som i Kragelund bliver i Sommer nye anordningsmæssige Skolebygninger opført, hver med en Bekostning af c. 1200 Rdl. — Den 9. Marts 1859 døde Sognepræsten Niels Michael Aaboe, 71 Aar gl., efterat at have været Præst for Kragelund og Funder Menigheder i 39 Aar. Han blev begravet i sine Forældres Gravplads den 18. s. M. Under 14. Maj blev kaldet Carl Emil Gede, der hidtil i 9 Aar havde været Kapellan for Lidø og Smørum i Sjælland, til Sognepræst for Kragelund og Funder. Han er 41 Aar gammel og 16aarig Kandidat med Haud. Endnu har han ikke tiltraadt Embedet, men dette er siden først i Februar bleven bestyret af Nabo præsterne. Skolevisitats afholdtes af Provsten i Christianshøj, Funder og Kragelund Skoler først i Februar.

Sidste Aars Høst gav en usædvanlig Mængde af Straafoder, men et mindre Udbytte af Korn, navnlig af Rug og Byg. Boghvede og Kartoffelavlens var meget god. Da Udførselen kun har været liden, har Kornpriserne hele Efteraaret og Vinteren holdt sig lavt

imod det foregaaende Aars, 4 Rdl. for 1 Td. Rug, 3½ for 1 Td. Byg og 2½ Rdl. for 1 Td. Havre. Priserne paa Kreaturer var i Efteraaret paa Grund af det rige Forudbytte ret gode og steg under en stærk Udførsel af Stude til Holsten i indeværende Foraar endnu højere; men dyrest af alt er dog Heste, hvoraf en uhyre Mængde er bleven udført ved fremmede Hestehandlere, formedelst den forventede europæiske Krig. Derved maa altsaa en Del Penge være indkommen i Landet, og man hører ej heller andre klage over Pengemangel end de, som alt i Forvejen var forgældet. Det er desto værre en Følge af den dels indbildte Pengeoverflodighed, der fra 1852 til 1857 fandtes, at Priserne er alt for opskruede, at navnlig Landejendomme betaltes med det dobbelte af deres Værdi, at derfor næsten alle Købere overtog en uforholdsmæssig stor Gæld, og at mange ældre Ejere paa den ufornuftigste Maade ved Penge- laan, for at leve flot, bygge storartet, paadrog sig en Gæld, der nu vil drive dem fra Stederne. Navnlig har en Del ældre Ejere, der nu kunde have været gældsfri, udstedt pro forma Obligationer til andre Mænd, som igen har laant paa disse Obligationer hos Banken i Aarhus i Fjor Sommer. — Et fælles nyttigt Foretagende er i Aar traadt i Kraft, idet et Aktieselskab har ladet bygge en Mudderpram til at optage Kalk, Mergel og Dynd af Bølling Sø og anvendt samme til Forbedring af deres Jorder i Engesvang, Klosterlund, Refshale og Kragelund. Prammen har kostet 600 Rdl. Muligt dette Foretagende kan lede til andre endnu vigtigere, f. Eks. Søens Udtørring og Forvandling til Engbund. Den har kun 2 à 4 Alen Vand, derunder 1 à 4 Alen tykt Lag af Mergeldynd og saa Sandbund.

Den 30. Maj 1860. Paa Grund af sidste Aars ved

den usædvanlige Tørke bevirkede ringe Høst, var Foder- manglen i dette Foraar særdeles stor, og næsten alle maatte til høje Priser købe Halm fra Østereggen i Silkeborg. Ogsaa en betydelig Del Fødekorn har selv mange Gaardmænd været nødsaget til at købe, medens kun meget faa her i Egnen har kunnet sælge. Det holder derfor haardt for de fleste at udrede deres Udgifter. En stor Lykke var det imidlertid, at Kreaturpriserne, vel formedelst den betydelige Udførsel, vedblev at være gode, saa at, omendskønt næsten alle maatte sælge en Del af deres Besætning, de dog opnaaede gode Priser derfor. Rug kostede sidste Sommer og Efteraar 4 à 5 Rdl. og steg stadig i Vinter og Foraaret. Folkelønningerne er vel falden noget, men ikke i Forhold til Landmandens Indtægter. Arbejdere til billig Dagløn, 2 Mk. og Kosten, er nu let at faa. Den vedholdende Tørre sidste Sommer forvoldte store Hede- og Mosebrande rundt omkring, især fra 12. til 18. Juli, da store Strækninger Hede fortæredes, og ej blot Lyn-gen, men ogsaa Morlaget ødelagdes. Af Ejendoms- handler er der foregaaet en Del. — Ved Ildsvaade blev i Februar d. A. V. Steinickes Hus i Funder Nørhede lagt i Aske.

Søndag den 10. Juli indsatte Provsten vor Sogne- præst Hr. Pastor Gede. Den i Christianshøj konsti- tuerede Lærer Schoubye maatte paa Grund af Uduel- lighed forlade denne Skole, hvor derpaa fra 1. Januar d. A. blev konstitueret C. Bahnson; men da han i Slut- ningen af April døde i København efter en Operation for Kræft i Brystet, er Skolen nu igen vakant. I Fun- der blev til Jul Anholm afskediget, der havde været der i henved 24 Aar. Ingen søgte Embedet, og først for- nyelig er en Seminarist Grønning konstitueret. — Den

nye Salmebog blev sidste Advent-Søndag indført i begge Menighederne. Sidste Sommer døde Forstander Anker Rydal, og i hans Sted blev Søren Rasmussen valgt. — Tyfus gæstede i Efteraaret Kjeld Mallings Hus paa Kolonien og bortrev den næstældste Søn; baade Fader og Moder var kort forinden død af andre Sygdomme. — Ved Folketællingen den 1. Febr. d. A. havde Kragelund Sogn 796, hvoraf 47 i den fra Bording Sogn overgaaede Del, der ikke forhen var talt med, og Fun- der Sogn 552 Individider.

Den 8. November. Forløbne Sommer var med Hensyn til Vejrliget en fuldstændig Modsætning til den foregaaende. Ingen kan mindes en saa vedholdende og stærk Regn, som den vi i Aar har haft, og som oftest var ledsaget af Kulde. Kun meget faa Dage bragte Tørvejr, og endnu færre gav Varme. Høsletten var meget vanskelig, og endnu misligere var Kornets Indbjergning, saa Høsten strakte sig endog ind i Oktober, og kun lidt Korn kom godt i Hus. En stor Mængde Foder avledes de fleste Steder, men dets Kvalitet var ringe. Kornet, som ikke kunde blive modent, var ligeledes af slet Beskaffenhed, og der faas kun 3 à 6 Skp. Rug i Traven. Boghveden mislykkedes aldeles, og Kartoflerne gav et højst ubetydeligt Udbytte, paa side Jorder aldeles intet. Rugsæden har aldrig været saa vanskelig som i Aar. Meget er forbleven usaaet, og mange har først kunnet saa i de sidste to Uger; thi Markerne — med Undtagelse af de høje, sandige, var saa opblødt, at de ikke lod sig behandle eller paakøre Gødning, ligesom kun faa Brakmarker er i Sommer bleven tilbørlig behandlede. Mergelarbejde har i Aar slet ikke fundet Sted. Af Brændsel har saa godt som intet kunnet bjerges, da Tørvene ej kunde blive tørre. Hede-

tørvene er raadnede, og Moserne staa fulde af Vand. Kornpriserne var i Sommer 6 à 7 Rdl. pr. Td. Rug, 5 à 6 Rdl. pr. Td. Byg og 3 à 4 Rdl. pr. Td. Havre, og endnu haves her omkring samme Priser, for saa vidt nogen kan sælge; dog er Kornet ikke saa dyrt i Købstæderne, thi Købmændene køber næsten intet, da Kvaliteten gør det uskikket til Udførsel. Kreaturpriserne har hele Sommeren været høje og er i September steget til en særdeles Højde; jævnt store Stude koster 130 à 150 Rdl. Parret, gode Kælvækøer 40 à 60 Rdl. Stk. Udførselen af Stude har været meget stor. En mærkelig Sygdom, »Stivkrampe«, anrettede stor Ødelæggelse rundt omkring i Landet sidste Vinter og Foraar. Her i Sognet døde dog kun faa deraf. — Paa Grund af de daarlige Tider er større Foretagender i Landvæsenet, samt Opførelse af nye Bygninger for en stor Del standset, og Begæret efter Arbejde derfor blevet større, hvorfor ogsaa Dagløn og Folkeløn er betydelig mindre nu end for 2 à 3 Aar siden. Overdaadigheden er derfor tvunget en Del tilbage, skønt Luxus i Klæder synes at være uformindsket. At Fattigvæsenet her i Pastoratet det sidste Aarstid er blevet meget bebyrdet er dog ikke saa meget en Følge af forarmede Familiers Tilgang som af særegne indtrufne Omstændigheder, f. Eks. Hjemsendelse til Forsørgelse af en Person, der en Tid for over 26 Aar siden boede ved Funder Kirke, og som siden flere Gange har været straffet for Lommetyveri. Men Fremtiden truer med en større Bebyrdelse af flere Familier, som kom andet Steds fra i de samme Aar, som købte Ejendomme her i Sognet og ikke kan eller vil ernære sig selv. — Til Lærer i Christianshøj blev i August en Fynbo fra Nørre Snede, Niels Hansen, beskikket.

Den 17. Juli 1861. Uagtet den slette Kvalitet saavel af Sæd som Foder sporedes dog ingen Sygelighed hverken blandt Mennesker eller Kreaturer; dog var Næringsstoffet meget mindre, og alt var særdeles udrojt, saa mere Korn forbrugtes end sædvanligt, og den store Fodermasse medgik næsten ganske, medens Kreaturerne i Almindelighed blev meget magre. Næsten alle har maattet købe Korn, og Egnens eget Forraad vilde vel næppe have forslaaet til Marts; men Mangel har der ikke været, da man stadig har kunnet købe i Silkeborg i Vinter og Foraaret Rug og Byg fra Østeregnet for c. 6 Rdl. Td. og i Sommer udmærket god østersøisk Rug for 8 à 8½ Rdl. Kreaturpriserne er vedbleven at være høje, hvilket er kommet mange tilgode. Smaagrise har i Aar kostet 3 à 5 Rdl. Stykket. Biavlen mislykkedes aldeles i Fjor, og i Vinter uddøde næsten samtlige Stader af Mangel paa Næring. Kartofler kostede i Foraaret 3 à 5 Rdl. Td., Sædehavre 3 à 4 Rdl. Pengemanglen er meget stor her paa Egnen; kun med største Besvær formaar Folk at udrede deres Skatter og Afgifter, og yderst vanskeligt er det at faa, hvad man har tilgode hos andre, hvorfor ogsaa Kreditten er sunken meget. Imidlertid har dog det særdeles gode Vejr og de deraf følgende Udsigter til en rigere Høst i de sidste to Maaneder mere og mere oplivet Modet paa ny. Tyendelønnen er næsten den samme som tidligere: 40 à 60 Rdl. for en Karl, 25 à 40 for en voksen Pige, da de fleste unge let kan faa Tjeneste i de bedre Egne. I Vinter og Foraaret beklagede Husmænd sig over Mangel paa Arbejde, nu derimod ikke, og overhovedet har enhver, som kan og vil arbejde, ikke savnet Sysselsættelse. Daglønnen er 2 Mk. med Kosten, uden denne 3 à 4 Mk., Haandværkere 1 Rdl. Flere Ejendomshandler

er foregaaet. Ejeren af Sejlgaard, Hr. Neumann, gik i April Fallit, og Gaarden har været til Auktion, uden at nogen Liebhaber meldte sig. — Den 11. og 12. Marts holdt Provst Bendix Visitats i Christianshøj, Kragelund og Funder Skoler. — I disse Dage flytter Lauritzen til Lysgaard, hvortil han i forrige Maaned blev kaldet, efter at have været Lærer i Christianshøj i 9 Maaneder og i Kragelund 2 Aar og 10 Maaneder. Nu er altsaa Kragelund, der i 1858 stod ledig i 7 Maaneder, atter vacant. — Den 2. Marts brændte Smedens Hus i Kragelund. — Den 8. Juli blev Møllersvenden i Klodemølle funden død med knust Hoved i et af Vandhjulene. — Den 5. Juli rejste Kongen fra Silkeborg igennem Funder og Paarup og den 16. Juli atter fra Viborg igennem Klodemølle, Engesvang og Paarup til Jelling. — Ved Folketingsvalget i Levring den 14. Juni genvalgte med 780 Stemmer Kredsens Rigsdagsmand, »Bondevennen« Niels Albertsen. Modkandidaterne, Stiftamtmand Bretton og Niels Hansen, havde 204 og 35 Stemmer. Altsaa afgav ca. 1000 Vælgere deres Stemmer. — En, dog mest godartet, Koldfeber har grasseret overalt i dette Foraar saavel blandt Smaabørn som voksne i enhver Alder. I nogle Huse har alle efterhaanden været angrebne, i andre kun enkelte, og vel de færreste Huse er sluppen ganske fri. Nogle Personer har i hele Maaneder maattet trækkes med den slemme Gæst; men de fleste er dog kommen sig i Løbet af et Par Uger. Næringsmidlerne kan ikke have foranlediget denne Sygdom, men formodentlig maa en vis ubekendt Beskaffenhed i Luften have foranlediget Sygdommen. En hidtil næsten ubekendt sortgraa Orm eller Larve af 1 Tommes Længde har i April, Maj og Juni ladet sig tilsyne i Mængde paa alle fugtige Morjorder, især

opdyrkede Moser og Kær, hvor de har ødelagt den nedlagte Sæd. Paa nogle Steder har man i samme Jord saet først Havre, derefter Byg og saa Boghvede, og hver Gang er det bleven opædt. Kulde og Regn synes at begunstige Ormene; i Solvarmen krøb de altid dybere ned. — Brændselsmangelen var sidste Vinter den største og almindeligste, som kan mindes, dog hjalp man sig her paa Egnen vistnok meget lettere end andet Steds, dels ved at bjerge Lyng i store Mængder, naar Jorden var bar, og dels ved at købe Træ i Krage- lund og Stenholt Skove.

Den 29. Januar 1862. Sidste Aars særdeles gunstige Sommervejr gav saavel de ringere som de bedre Egne en ret god Høst efter en udmærket Græsning. De, som ikke er kommen alt for meget paa Knæene, ser derfor nu bedre Tider i Møde; thi Kreaturpriserne har været urimelig høje, saa Salget af et Par Stude, en Ko, ja selv kun af et Par Aaringer, har kunnet indbringe en anseelig Pengesum, og saavel Korn som alle øvrige Landprodukter finder vedvarende let Afsætning til gode Priser. Rug har kostet 7 à 8 Rdl., Byg 4 à 5 Rdl., Havre 2½ Rdl. pr. Td. Pengemangelen er derfor nu meget mindre, undtagen for Smaafolk, der intet har at sælge, og forgældede, som ikke har Haab om Redning. Desværre er disse sidstes Antal nu ej ubetydeligt, hvortil dels Uforstand ved at købe Ejendomme og Letsindighed ved i den saakaldte »gode Tid«, Svin- delens Tid, at optage store Laanesummer, dels Ødsel- hed og Dovenskab, især har bidraget. Kommunens Fattigbyrde er i de sidste to Aar vokset til det dobbelte imod tidligere og truer med at tiltage i høj Grad, dels ved de flere Familier, der har sat deres eget til og ikke længer er i Stand til at erhverve sig Livets

Ophold og dels ved de flere uægte Børn, som her hjemmehørende, men i Østeregnet tjenende Piger føder, uden at kunne forsørge. Alene sidste Aar er saaledes 5 à 6 af saadanne Børn fødte. — Handelen med Landejendomme er vedvarende stille. Sejlgaard blev overtaget af Kreditoren, den forrige Ejer, M. P. Bruun. — Med dette Aars Begyndelse fratraadte af Sogneforstanderskabets Medlemmer de 5, nemlig: J. P. Aaboe, N. Knudsen Skov, Lassen, P. Virklund og Søren Rasmussen. I deres Sted blev valgt: Petersen af Abildskov, P. Kidmose af Engesvang, Mogens P. Kristensen af Funder, N. J. Hoberg af Funder og Kristian Møll af Kragelund. Petersen overtog Formandskabet i Aaboes Sted. — Sidste Aar kom der en ny Præst, Jessen, til Grønbæk og en ny Herredsfoged, Krigsassessor Herholdt. — En Del Sygelighed har hersket det sidste Aars tid uden dog at have Døden til Følge. I Fjor graserede stærkt en slem Koldfeber og i Vinter en Mæslingeepidemi samt de saakaldte »Pindkopper«. Den 15. Juli f. A. foretoges en almindelig Optælling angaaende Udsæd, Avl og Kreaturhold. — Den nye Næringslov er fra dette Aars Begyndelse traadt fuldstændig i Kraft.

Den 20. Januar 1863. Efter en mild Vinter og en kold, fugtig Sommer var sidste Aars Afgrøde som et godt Middelaars. Af Hø og Foder var mer end tilstrækkeligt; men Rugen skæpper mindre, 5 à 7 Skæpper i Traven, og alt Korn holder kun ringe Vægt. Udførselen er ubetydelig, og Kornpriserne i Købstæderne derfor lave. Sidste Foraar og Sommer gik Rugen fra 7½ til henved 9 Rdl. Kreaturpriserne vedbliver at holde sig, dog vel næppe saa højt som i 1861. I Ejendomshandelen kommer der mere og mere Liv, og for gode Jor der fordres der nu atter meget høje Priser. Klodemølle,

hvori Hypothekforeningen havde 15,000 Rdl. indestaaende, blev solgt ved Auktion i Maj 1862 for 13,800 Rdl., men Køberen solgte den atter underhaanden til Hr. Nielsen fra Viborg for 10,000 Rdl. kontant og tabte saaledes 3000 Rdl. ved Handelen. — Kragelund Skolelærerembede, som nu atter i et halvt Aar stod ledigt, blev i Decbr. 1861 besat med konstitueret Lærer Christensen. — Den 28. og 29. Oktober holdt Provst Jessen Visitats i alle Pastoratets Skoler. En godartet Koldfeber har sidste Sommer saavel som forrige Vinter grasseret her paa Egnen.

Den 19. Oktober. I Gaar holdt Biskop Brammer Visitats i Kragelund Kirke. Kirken er i dette Efteraar undergaet en betydelig Forandring i sin indvendige Indretning. Skriftestolen, Degnestolen og de andre Stole i Koret er bortryddet; hvorimod et nyt Knæfald i en stor oval Bue er anbragt, og Korgulvet er helt omlagt, ligesom en hensigtsmæssig Stol til Sognets tre Lærere er anbragt ved Prædikestolen. — Adskillige Familier, navnlig i Funder Sogn, saasom begge Kroejere, har sidste Foraar sluttet sig til de saakaldte »Hellige« og søger Gudstjeneste i Bording, hvis Præst af dem anses for at være mere ortodoks end vor Præst. De har dog endnu ikke løst Sognebaand. Der er overhovedet her paa Egnen blevet en Del Røre i religiøs Henseende. »De Hellige«, »Opvakte« eller »Troende« deler sig i to Partier: »De gamle Lutheranere«, hvis Antal er størst i Bording Sogn, og »Grundtvigianerne« i Thorning, Sinding, Balle og Silkeborg. Paa en enkelt Familie nær hører alle »Troende« her i Pastoratet til det første Parti. — Den 26. Marts døde Sognefoged Anker Andersen i Klosterlund 74 Aar gl. Han havde efter sin Fader været Sognefoged og Lægdsmand her

i Sognet i 50 Aar, siden 27. April 1813. I hans Sted blev Sjællænderen, Gaardmand Peder Jensen i Kragelund, udnævnt til Sognefoged. — I Aar har ingen Sygdom hersket her paa Eggen; dog blev flere andet Steds angrebet af den saakaldte »Meldrøjesyge«, der foranlediges ved den store Mængde Meldrøje, som Rugen sidste Aar indeholdt. Indeværende Aars Avl var som et godt Middelaars. Næsten alt blev vel indbjerget, og saavel Kerne som Foder er nærende og sund. Rugen travede bedst og skæpper nogenlunde godt. Byg og Havre blev dog kort paa Straaet, og Kernen er ikke vægtig. Af Boghvede avledes ret godt i Forhold til Udsæden. Kartoffelavlens er bedre, end den har været i mange Aar, og kun paa fede Jorder mærkedes Sygdom. Af Agerhø har næppe nogensinde været avlet mere eller bedre, og Engene var ret gode. Priserne er desværre gaaet meget nedad det sidste Aar paa alle Landbrugsprodukter. Kreaturerne er, uagtet alle har Foder nok, sunket dybt i Pris det sidste Aar og koster næppe Halvdelen af, hvad de kostede i Fjor; thi alle maa sælge for at erholde Penge til Renter, Skatter osv., og faa kan evne at købe. Overhovedet er der megen Pengetrang, og hvem, der har noget tilgode, har vanskeligt ved at faa det. Kun to smaa Ejendomshandler vides i Aar at være foregaaet her i Sognet.

Den 31. December. Kongens Død den 13. November og Tyskernes Indmarch i Holsten i Juleugen samt den nu truende haarde Krig, i hvilken Anledning stedse flere og flere Karle og unge Mænd er indkaldte til Hæren, har bragt Frygt og Uro i alles Sind. Man ser en skæbnsvanger Fremtid i Møde. Nu standser næsten Handelen, og ingen tør indlade sig paa noget

Foretagende. Pengene er yderst knappe, og der er liden Sandsynlighed for, at de fleste Ejendomsbesiddere skal være i Stand til at bære forøgede Byrder uden at gaa fra Ejendommen. — Natten til 31. Oktober havde vi en ødelæggende Orkan, der beskadigede de fleste Bygninger og endog væltede adskillige Huse. Samme Dags Aften slog Lynet ned og afbrændte Jakob Hedes Sted, to nye grundmurede Huse, paa Engesvang Mark.

Den 25. Februar 1864. Indrykningen den 1. Febr. over Ejderen af den vel over 100,000 Mand stærke preussisk-østerrigske Hær, vor Armees Tilbagetog fra Danevirke den 6. Februar, de for os vel ærefulde, men med store Tab forbundne Kampe før og under Tilbagetoget og de uhyre Besværligheder og Savn, vore Krigere i denne strenge Vintertid har maattet lide, hele Slesvigs Besættelse af Fjenderne og endelig disses Indmarch i Nørrejylland den 18. Februar, hvor de med deres saa talrige Hærskarer, nu maaske henved 150,000 Mand, truer med hurtigt at udbrede sig, medens alle Efterretninger fra København siger, at Krigen skal fortsættes, hvordan det end gaar, og uden at noget Haab haves om Understøttelse fra andre Magter, har naturligvis fremkaldt den mest nedtrykte Stemning hos alle. At vort lille Fædreland nu staar i den mageløse Krig med to Stormagter, der kan anvende saa stor Kraft, de vil, paa at knuse os, er nu klart. At hele Jylland vil blive oversvømmet af den talrige Fjendehær og maaske i lange Tider blive plaget og udsuget af denne, er højst sandsynligt; thi Freden synes meget fjern, og Bistand fra andre haves kun lidet Haab om. De Spørgsmaal, der nu nærmest paatrænger sig os, er, om Fjenderne netop vil komme paa vor Egn, og om de overhovedet vil plyndre. Den nærme-

ste Fremtid vil oplyse os derom. — Gud give, det ej bliver alt for sørgeligt.

Lørdag den 12. Marts Kl. 6 Eftermiddag kom ca. 60 af vore Dragoner her forbi fra Paarup efter Viborg. I Gaar kom 200 Vest fra igennem Paarup til Silkeborg. Rygtet siger, at Fjenderne tog Vejle i Tirsdags — her hørte man om Eftermiddagen Kanontorden — og Horsens i Onsdags.

Den 20. Marts. En Afdeling Dragoner laa hele sidste Uge i Thorning med Feltvagter i Klodemølle og Skygge, hvor Broerne blev afbrudt. Daglig farer Dragoner her forbi for at rekognosere. Stafestationer er i Klodemølle og Paarup. En stor Mængde Vogne, som fra Vejle og Horsenseggen havde kørt for Tropperne og Magasinet til Skive og Sallingsund, kom tilbage. Alt saa meget krigersk ud. Nu har Dragonerne i Fredags forladt vor Egn og er rykket Nord paa til de andre Tropper. Fjenderne, som i Søndags havde besat Aarhus og udsendt Patrouiller til Linaa og Vrads, skal nu have trukket sig noget tilbage hen ad Horsens til.

Den 27. Marts. 6. Dragonregiment drog igennem Sinding, Funder og Paarup Syd og Vest paa. — Den 31. Marts førtes 10 fangne preussiske Husarer gennem Paarup.

7.—24. April havde 4. Division Stilling fra Nord for Skanderborg over Silkeborg, Balle, Funder, Paarup og Ravnholt. I Silkeborg vrimlede det med alle Vaabenarter. Ogsaa i de nævnte Landsbyer var der Indkvartering. I Paarup laa fra den 8. til den 22. ca. 70 Dragoner af 3. eller 5. Regiment, der af og til skiftede. Stafetten har i 5 à 6 Uger maattet holde i Paarup. En stor Mængde Vogne har i to Uger holdt i Silkeborg 1 à 2 Døgn paa Tiden. Samtidig med at Efterretning

gen om vor Armees ulykkelige Nederlag ved Dybbøl Skansers Erobring af Fjenden den 18. April naaede hertil, begyndte Divisionens Opbrud her fra Egnen. Den 20. kom Artilleriet og en Del af Trainet fra Silkeborg igennem Paarup, hvor Mandskabet næsten udplyndrede Beboerne for Kartofler, Flæsk, Høns, Æg m. m., og Torsdagen den 21. henimod Aften kom en Skare af 54 Vogne med Magasinet forbi Engesvang og kørte Nord paa. Fjenderne, som nu i 5 Uger har staaet i Egnen Syd for Horsens, skal atter være i Fremrykning. Stemningen her er yderst nedtrykt. Egnen bliver nu atter aaben for Fjenderne. Med Ængstelse venter man Efterretning fra de af Sognets Mandskab, som var med i den haardeste Kamp ved Dybbøl, navnlig fra de mange, der hørte til 9. Regiment, af hvilket Regiment kun Halvdelen reddede sig til Als.

Den 22. April, St. Bededag, om Eftermiddagen kom en Afdeling Artilleri og Dragoner til Kragelund og forblev der næste Dag over. — *Søndag den 24. April.* Sidste Nat har alt Militær forladt vor Egn. En stor Mængde af alle Vaabenarter passerede igennem Kragelund, og en lignende Mængde igennem Engesvang, alle dragende efter Knudstrup og videre mod Nord. I Dag modtog man Efterretning fra en Del af Sognets Mandskab, tre vides at være fangne og én saaret. — *Mandag den 25. April.* Fjenderne besatte Silkeborg i Gaar, og i Dag er de i uhyre Masser rykket mod Viborg. Allerede i Formiddag Kl. 10 stod de i Kjellerup. Fjendtlige Forposter ses i Funder og hen ad mod Paarup og ligeledes ved Overgaard, Øst for Kragelund. *Torsdag den 28. April.* Paa Marchen i Mandags fra Silkeborg til Viborg gæstede Fjenderne alle Byer i Nærheden

af Landevejen: Balle, Sinding, Sejling, Serup, Mausing, Pederstrup, Vinderslev o. s. fr., hvor de tog Fødevarer, Korn m. m. I Kjellerup blev 23 Stude slagtede, og forbrugtes der store Kvantiteter af Halm og Brænde. I Silkeborg plyndredes Butikkerne, og Ruder blev ituslaaet. Personlig Overlast har dog vist ingen været udsat for. I Dag kom 8 Vogne hjemmehørende i Ribe Amt herigennem efterat have maattet køre for Fjenden til Viborg.

Den 1. Maj. Flere Vogne, som har kørt for Tyskerne til Viborg og henimod Randers og Hobro, er atter i foregaaende Dage kommen her igennem. De var fra Vejle-Kanten, én endog fra Ribe By. Silkeborg har ingen Indkvartering haft siden i Mandags, og i Gaar var Folk som sædvanlig til Torvs der. Ej heller Nord paa indtil Viborg skal der opholde sig Fjender. Man siger, at hele den i Mandags fremrykkede Styrke, der anlaas til 10,000 Mand, er draget fra Viborg hen imod Randers og Hobro; dog er nok baade Aarhus og Skanderborg stærkt besat. Al Postgang er afbrudt, og man hører saaledes kun Rygter, hvorpaa man næsten aldrig kan tro, med Undtagelse af de Erfaringer, Folk, med hvem man taler, selv har gjort. I mange Byer opførte Fjenderne sig meget maadeholden, spiste kun, hvor der blev budt dem, og medtog intet, undtagen hist og her lidt Flæsk eller Æg, som de forlangte. Men i nogle Byer toges alt, hvad der fandtes af Flæsk og Korn, som de tvang Beboerne til at køre med. Adskillige Køer og enkelte Heste blev taget, saaledes i Serup, Duelund o. fl. St.

Torsdag den 5. Maj. I Dag samles der 3 fede Fæskreatureur, Havre, Gryn og Foder, som fra Kragelund og Funder Sogne skal leveres i Viborg efter Fjendens

Rekvision. Forøvrigt har vi ikke mærket til Fjenden endnu. Men al Postgang er standset, og i 1½ Dage har vi ingen Aviser faaet. Landet skal være okkuperet (besat) indtil Hobro. Vore Krigsfolk skal staa i Aalborg Amt, tæt Nord for Fjenden, og flere Smaafægtninger skal have fundet Sted. Der fortælles siden i Mandags, at Fredericia skal være rømmet frivilligt af de Danske og overgivet til Østerrigerne. Man haaber derfor snart en Vaabenhvile; dog ved man aldeles intet om Forhandlingerne paa Konferencen, som aabnedes i London den 25. April.

Lørdag den 14. Maj. Uvidenheden om, hvad der foregaar nær og fjernt fra os, bliver mere og mere pinlig. Aldeles intet — med Undtagelse af de mest utroværdige Rygter — høres andet Steds fra. Vi ved ikke det mindste om, hvor vor Armé er, om der virkelig er Krig endnu eller midlertidig Vaabenhvile —, om Konferencen i London endnu holdes eller er hævet. Kun er det nok vist, at hele Jylland Syd for Limfjorden er okkuperet af Fjenden, endog Fredericia er i hans Hænder. I Viborg ligger en stærk Besætning. Til Silkeborg kommer af og til nogle fra Aarhus og Skanderborg af. Endnu er vi her i Sognene bleven fri for Fjendens Besøg; men vi kan ikke vide, hvilket Øjeblik han kommer for at tage af vor Ejendom, foruden hvad han gennem Øvrigheden i Viborg rekvirerer hos os. — Vinderslev Marked blev vel holdt i Torsdags, men Handelen var ubetydelig, og Kreaturpriserne yderst lave.

Den 15. Maj, Pinsedag. I Dag blev den fra 12. Maj indtraadte Vaabenhvile bekendt her. Skønt Fjenderne vedbliver at holde Landet besat, skal de dog nu betale for deres Fornødenheder, og man har nu intet at

befrygte af dem. Samfærdselen er atter aabnet, og Postgangen er allerede igen begyndt, saa Aviser i Dag er ankommen hertil. — De Rekvisitioner, vor Kommune i den korte Tid har maattet yde til Fjenden, beløber sig allerede til 250 Rdl. — *Søndag den 12. Juni.* I Dag kom 10 stadselige preussiske Kyrasserer ridende her forbi Nord efter. Vaabenhvilen, som i Dag skulde have været ude, siges at være forlænget 14 Dage. Viborg har hele Tiden haft 3000 Mands Besætning. Derimod har Silkeborg ingen Indkvartering haft, undtagen af og til en Dags Tid af Afdelinger, der marcherede igennem. — I Eftermiddag Kl. 4 anrettede en Hagelbyge en Skade paa Hesselskov, Christianshøj og Stenholt Marker, som vurderedes til 1500 Rdl.

Onsdag den 29. Juni. Uvisheden, om der bliver Fred eller fortsat Krig, er nu hævet. Krigen er igen udbrudt, og Postgangen atter standset. I Dag kom hertil Ordre om Leverance af Fødevarer til ca. 40 Rdl. Værdi, daglig at levere til den fjendtlige Armé ved Hobro. Man siger, at denne har samlet sig og taget en fast Stilling imellem Hobro og Randers. Det danske Korps i Jylland, som har ligget i Vendsyssel, skal være betydelig forstærket, og Krigen vil nu blive ført med Kraft i det nordlige Jylland. — *Tirsdag den 5. Juli.* Allerede i Fredags vidste man, at Als den 29. blev tagen af Preusserne, hvorved vor Armé led et nyt Nederlag og tabte 3 à 4000 Mand. Om nogen Kamp i Jylland har vi endnu intet hørt. En Patrouille af preussiske Dragoner var i Lørdags i Funder og Paarup for at rekognosere. Deres Opførsel var upaaklagelig. I Søndags var Kommunens Beboere samlede i Elling af Forstanderskabet for at træffe Aftale angaaende de fjendtlige Rekvisitioner. Det blev vedtaget, at ligesom 2 Læs al-

lerede i Torsdags var kørt til Hobro, saaledes skulde atter 2 Læs samt nogle Kreaturer leveres dertil, da man hellere vilde yde, hvad man formaade, end udsætte sig for Plyndring. En Del af de mere velhavende forstrækker Kommunen med de for det første nødvendige Pengemidler eller vil levere Rug og Foder.

Mandag den 11. Juli om Formiddagen Kl. 7–8 havde vi her i Sognet første Gang Fjendens Besøg, idet en Afdeling ungarsk Infanteri, ca. 60 Mand, drog igennem Engesvang, kommende Syd fra og marcherende efter Viborg. De havde Dagen og Natten ligget i og omkring Paarup, og vi var saaledes forberedt paa deres Komme. Efterat have gjort Holdt paa Gaden, trængte de ind i Husene, fordrede Mælk, Ost og Flæsk samt tvang Beboerne til at afgive Befordring til dem, foruden 3 à 4 Vogne, de alt havde med sig fra Christianshede og Paarup. Forøvrigt var deres Opførsel ikke brutal, flere var endog venlige, og de tog intet med her fra. De drak al Byens Mælk, spiste, uden Brød, som de ikke vilde have, nogle Ost, gemte hos sig nogle smaa Stykker Flæsk og lod Vognene køre sig hen imod Viborg. De fleste gik. Hele Opholdet her varede i 3 Kvarter. De fleste talte Tysk; de var dels høje og dels af Middelstørrelse, nogle ældre, andre yngre. Deres Dragt var hvide Trøjer og lyseblaa, snævre Benklæder eller Gamascher. I Fredags og Lørdags drog flere Tusinde Østerrigere over Lille Høslund mod Nordvest igennem Ikast Sogn efter Ringkøbing og Holstebro. Vore Tropper skal nok helt have rømmet Jylland og staar formodentlig alle paa Fyn. — Vi ser kun en sørgelig Fremtid i Møde, dersom Krigen skal vedblive ret længe endnu. Fjendens Rekvisitioner vil snart blive uoverkommelige, og det

vil komme til Plyndring. Nationalfølelsen er ved den jammerlige Maade, hvorpaa denne Krig er ført, bleven betydelig sløvet.

Den 18. Juli. Daglig kommer enkelte Østerrigere kørende forbi, snart Nord, snart Syd paa. I Gaar strejfede tre Infanterister Syd om Byen, seende sig alle Vegne omkring. Man mener, at de var paa Hesterov, thi i Nabosognene er i disse Dage af Fjenden røvet Heste. I Lørdags var det østerrigske Hovedkvarter i Silkeborg. I Gaar kom 450 Vogne med Magasin og Bagage Vest fra til Silkeborg tilligemed 250 Slagtekreaturer. Alt blev i Morges befordret Syd paa. — *Den 19. Juli.* En Mand, som var kørt fra Horsens i Morges, fortæller, at vort nye Ministerium har sendt Underhandlere til Berlin og Wien med Fredsforslag. — *Den 21. Juli* kom en Del grønne Dragoner her forbi Nord fra, de førte med sig 50 unge Heste, som var røvede ved Skive. De blev fulgt af 11 Vogne med Bagage, Foder o. s. v. Næsten daglig kommer dels preussisk og dels østerrigsk Militær kørende her forbi, dels Nord og dels Syd paa. — *Den 24. Juli.* I Dag bliver der opkrævet Skat til Fjenden, 88 Skill. pr. Td. Hartkorn. Den største Plage for Beboerne har hidtil været de hyppige Kørsler, der uafbrudt maa præsteres. Her fra har dog ingen Vogne været borte længere end 2 à 3 Døgn; men mange, som kommer her forbi, især fra Horsens og Vejleegnen, har været borte fra Hjemmet i flere Uger. — *Lørdag den 30. Juli* om Formiddagen Kl. 9 kom en Eskadron lyseblaa preussiske Kavallerister tillige med en Del Magasinvoerne her igennem fra Viborg og drog uden Ophold Syd paa. I Onsdags og Torsdags kom 150 Morsingbo-Vogne her igennem hjemefter. De havde været borte i 14 Dage

og var kørt med den Havre, som Fjenden havde taget paa Mors, lige indtil Haderslev. Atter i Torsdags blev alle hestekørende Beboere her fra Sognene tilsagt om at møde i Silkeborg, hvorfra de kørte med Østerrigerne til Horsens og Vejle.

Den 7. August. Endelig er nu Fjendtlighederne op- hørt, og en Vaabenstilstand er sluttet; men hvornaar Landet bliver overgivet til sin lovlige Regering, ved vi ikke noget om. — Endnu i disse Dage er mange Vogne, som har kørt for Fjenden til Kolding, kommen her igennem. — Den ulykkelige Krig, der har bragt vort Fædreland saa store Ydmygelser og afkrævet det saa tunge Ofre, antages altsaa at være til Ende. Vor hele Ulykke er for en stor Del fremkaldt ved den uforklarlige Blindhed, som fra først til sidst havde bemærget sig de Mænd, der enten som Ministre og Diplomatere styrede Statens Anliggender, eller som Generalerne anførte Armeen og ledede Forsvarsvæsenet, eller som Bladskrivere ledede den offentlige Mening. Man kan ikke forstaa, hvorledes hine Mænd, med Europas hele nuværende Stilling, med nyere og allernyeste Begivenheder — de idelige Traktatbrud, Belgiens Løsrivelse, de italienske Staters Sammensmeltning, Englands og Frankrigs diplomatiske Nederlag i den polske Sag, Tilintetgørelsen af den franske Kejsers Kongresidé — og med den eksalterede Folkestemning i hele Tyskland for Øje, turde indlade sig i Krig med to Stormagter, og endnu, efter at det klart havde vist sig, at der ikke kunde ventes aktiv Hjælp noget Steds fra, næsten ligesom forkaste de neutrale Magters endelige Mæglingsforslag, paa Londonerkonferencen. Det er uforklarligt, i hvor ringe Grad man havde beredt sig paa at møde den Fare, som i hvert Tilfælde ved Kongens Død — og

denne har vistnok i flere Aar været at forudse — vilde opstaa. Man burde have anvendt Landets Hjælpekilder til at anskaffe Vaaben af den nyere Slags og bedre øvet Hæren. Det er endelig uforklarligt den hele Maade, hvorpaa Krigen blev ført. Hvorfor optoges Kampen ved Danevirke, hvor hele Armeens Eksistens stod paa Spil? Hvorfor maatte saa mange af Landets Sønner staa og lade sig slagte i Dybbøl-Skanserne, da disse dog ikke længere kunde holdes? Hvorfor rømmedes Fredericia og blev med Skyts og Forraad givet i Fjendens Vold, inden han endnu havde begyndt sine Anstalter til Fæstningens Belejring? Hvorfor lod man sig overrumple paa Als, eller hvorfor forsvarede man ikke Øen med en større Styrke? Hvorfor maatte det nørrejydske Korps fly langt bort, saa snart en lille fjendtlig Afdeling lod sig se? Hele Krigen er kun en Række af Nederlag, ikke en eneste Sejr til Lands eller til Vands er vunden, ikke een Personlighed har udmærket sig ved Bedrifter, ikke een lysende Erindring haves, som kan mildne Nationens mørke Stemning.

Den 28. August. I Løbet af de sidste 2 Uger er de fleste Karle, som har været med i Krigen, vendt tilbage, selv de tre her fra Sognet, som den 18. April kom i Fangenskab og siden har været holdt i Fæstningen Grandenz, er i Gaar kommen hjem. Af det her i Sognet hjemmehørende Mandskab er en Ungkarl fra Kragelund falden ved Fredericia 1. Marts, og en Mand fra Skygge saaret ved Dybbøl i April og er endnu ej helbredet. Alle hjemkomne, selv Fangerne, har et godt Udseende. — *Den 1. September.* Fjenderne vedbliver at holde Jylland besat og siges at være indkvarteret i temmelig store Mængder saavel paa Landet som i Købstæderne. Det skal især være Øster-

rigerne, der vedbliver med deres Rekvisitioner af Levnedsmidler og Fourage, opkræver gennem Amtsstuen de sædvanlige Skatter med en Kvotadel hver Maaned, hæver Grænsetold og bestyrer Postvæsenet. Samkvem med Øerne er dog nu tilladt, men ingen Produktudførsel maa finde Sted. Overhovedet bliver Landet regeret af de fjendtlige Civilkommissærer, og Embedsmændene modtager Befalinger fra disse. — Alle føler naturligvis den største Længsel efter fuldstændig Fred og Landets Rømning. — *Den 1. December.* I Følge Fredsslutningen i Wien den 30. Oktober — ved hvilken Fred den danske Stat blev indskrænket til det egentlige Kongerige Danmark — blev Landet endelig rømmet af Fjenden midt i November, og alle gamle Forhold indtraadte. — Vel er Landet ikke ødelagt eller udsuget, og det kan snart igen hæve sig i materiel Henseende til den tidligere Velstand; men den nationale Aand er sløvet, og Troen paa, at det danske Folk vil kunne bevare sin Selvstændighed, er svækket overordentlig.

Den 19. Juni 1865. Landprodukternes Pris er uden synderlig Forandring vedblevet at være temmelig lav: Rug 4 Rdl., Byg 4 Rdl., Havre 2 à 3 Rdl. og Kartofler 2 Rdl. Med Kreaturer har hidtil ikke været nogen betydelig Handel; dog har Priserne siden i Efteraar hævet sig en Del. Grise er meget dyre, 4 à 5 Rdl. for en Maanedsgris. Uld bliver stedse betalt med 4 Mk., og Binde-tøjet er let afsætteligt. Folke- og Dagløn er i Stigning, og Arbejdere er meget søgte. Mergling og andre Arbejder drives nu atter med Iver. Mergeloptagningen i Bølling Sø er i Aar standset af Mangel paa billige Arbejdere, og fordi Erfaring har vist, at den optagne Sømergel indeholder for lidt Kalk, hvorfor den virker mindre end almindelig Mergel og har navnlig for ringe

Indflydelse paa Græsvæksten. Overhovedet har sidste Aars ret gode Høst i Forening med de gode Priser paa Bindetøj forhindret almindelig Pengetrang, og de fleste kan uden stor Besværighed i Vinter udrede hele sidste Aars Skat paa een Gang efter Fradrag af Betaling til Fjenderne. — Af Ejendomshandler har en Del fundet Sted.

Den 31. December. Sidste Aars Høst gav vel et middelmaadigt Udbytte af Rug, Kartoffler og Boghvede, men kun et ringe af Byg og meget ringe af Havre; men allerslettest er dog Foderavlen, saa de fleste kun avlede Halvdelen imod sædvanligt af Hø og Straa. Man har derfor overalt formindsket sin Besætning ved Salg eller Slagtning, og i det milde Efteraar har man indbjerget en Mængde Toplyng, Mosegræs og Lav. Fra Østeregnen ventes ingen Hjælp med Studefodring eller Halmsalg, da man der har det ligesaa knapt som her. Imidlertid er dog Udførselen opretholdt. Kreaturpriserne er nogenlunde, saa et Par smaa Arbejdsstude endnu koster 40 à 60 Rdl., en god Ko 20 à 30 Rdl. Vel er Kornsalget kun lidet, men Indtægterne for Smør, Uld, Skind og Bindetøj har dog forhindret almindelig Pengetrang, og de fleste kan overkomme Udredelsen af deres Udgifter. En Del flere Ejendomshandler er foregaaet.

1. November 1866. Paa Grund af Vinterens Mildhed blev Fodertrangen ikke saa stor, som man havde frygtet. Kreaturpriserne hævede sig fra Foraaret stadig opad og er nu dobbelt saa høje som i forrige Efteraar. Andre Produkter vedblev hele Sommeren igennem at være i god Pris. Efter Høsten, der i det hele var middelgod efter en ret god Græssommer, faldt Kornet dog kun 1 Rdl. pr. Td., og de fleste har solgt eller agter

i Vinterens Løb at sælge det, de kan undvære, da Udførselen er betydelig. — I Juni erholdt Beboerne deres Krigsskadeerstatning: 1600 Rdl., for ydet Kørsel og Naturalleverance i 1864 til Fjenden. Derimod maatte Kommunen samtidig hermed betale sin i 1864 paalagte Krigsskat 891 Rdl. 4 Mk. 13 Skill. — I Juli foretoges Kreaturtælling og Opgivelse angaaende Udsæd, Avl o. s. v. Anslaaes Kommunens Folkemængde nu til 1500 Personer, kommer paa hver 5 Mennesker $\frac{1}{5}$ Hest, 3 Køer, 1 Stud, 1 Unghoved og Kalv, $1\frac{1}{2}$ Faar og Lam og 1 Svin — eller gennemsnitlig en Kvægbestand af c. 7 Kreaturer pr. Familie.

Den 8. Oktober 1867. En uformodet Dyretid er indtraadt. Ved Foraarets Begyndelse viste det sig, at Kornforraadene ved det stærke Kornsalg var bleven udtømte. Rugen gik snart til 8, 9, 10, indtil 12 Rdl. og de andre Kornsorter i Forhold dertil. Formedelst det kolde, fugtige Foraar, den kolde Sommer med Nattefrost og Storm i Drætiden var Rugavlen her som i næsten hele Europa kun ringe, skønt dog de andre Kornsorter var som et Middelaars. Rug koster nu 10 Rdl., Byg 6 à 8 Rdl., Kartoffler 3 à 4 Rdl., men de fleste kan ikke sælge synderligt. Kreaturpriserne vedbliver at være ret gode.

Den 31. December. Vel er det en haard Tid for alle, der skal købe Føden, og man frygter meget for, at Korn ikke vil være til at faa, naar Foraaret og Sommeren kommer, thi næsten enhver har solgt det lidet, han kunde undvære, og paa Tilførsel fra Udlandene kan der ikke haabes, da der i mange Lande: Norge, Nordlandene, Finland og Østpreussen endog hersker den frygteligste Hungersnød. Hidtil har dog ingen her i Egnen lidt Nød. Arbejde har stedse været at faa, og Daglønnen 2 à 3 Mk. med Kosten, 4 à 5 Mk. paa egen Kost og

Haandværkere 1 Rdl. — Saavel blandt Folk som Kreaturer har Sundhedstilstanden i de sidste 3 à 4 Aar uafbrudt været god. — Mange, især mindre Ejendomshand-
ler har i de sidste to Aar fundet Sted, blandt andet er Kirkejorden blevet solgt i Foraaret 1866 for 250 Rdl. og en aarlig Afgift paa 8 Td. Byg til Kirken. Kragelund Kro er i Aar solgt for 3800 Rdl.

Den 18. December 1868. Aaret 1868 vil i Landmandens Annaler staa optegnet som det mest besynderlige i en Tid af flere Menneskealdr. Ej blot her, men i næsten alle Verdens Lande har Vejret dette Aar været saa overordentlig varmt, tørt og stadigt, at man ikke formaar at opvise Mage dertil. Efter en stærk Frost i December og Januar begyndte Vaaren 29. Januar — 4. Februar med heftigt Tordenvejr, Regnskyl og Storm. I de følgende 1½ Uger vekslede det milde Vejr med nogle Dages Kulde og Storm, men Luften var mestendels tør og med mange sommervarme Dage samt ubetydelig Nattefrost. Med 8. Maj begyndte den egentlige Sommervarme, der siden vedvarede næsten uafbrudt indtil den 22. August, stedse med tiltagende Kraft, Solhede og alt udtørrende varme Vinde. I Maj og Juni var vel endnu Nætterne kølige, dog uden Nattefrost; men i Juli, og især i August vedblev Luften ogsaa om Natten at være trykkende lummerhed. Regn faldt der aldeles ikke med Undtagelse af enkelte Tordenbyger 24. og 25. Juni, 19. 23. og 30. Juli og 7. August, hvis Virkning dog kun varede nogle faa Dage derefter. Solen brændte saa hedt lige fra Kl. 8—9 Formiddag indtil henved dens Nedgang, at man ikke kunde udholde at blive beskinnet af den paa nogen blottet Legemsdel, og Stenene blev saa hede, at de ikke kunde berøres. Hyppigt blæste det temmelig stærkt fra Kl. 9 Formiddag til Kl. 4 Eftermiddag, men Vinden

var, hvad enten den kom fra Nord, Syd, Øst eller Vest, saa varm og udtørrende, at den ikke bragte nogen Kølighed. Tørken var saa haard og stadig – med Undtagelse af nogen Nattedug – at Træernes Blade visnede, og alt Træværk revnede, saa Vogne idelig maatte repareres. Hø, Straa. Lyng m. m. smuldrede, alle Jorddele opløstes til Støv, og de afmejede Vaarsædage var saa løse, at man sank dybt ned ved at betræde dem, som om de nylig var pløjet og harvet. Hele Naturen havde et ørkenagtigt Udseende. Skønt Solen skinnede klart, og Himlen var skyfri, havde Luften dog oftest en mat, blygraa Farve, og den var opfyldt af Støv og Røg fra de hyppige Hede- og Mosebrande. Træerne stod enten bladløse, eller Løvet var grønliggrraat. Græsmarkerne var som afsvedne, Lyngen visnet og Kornagrene allerede ved St. Hansdagstid hvidgule, i Juli afmejede. Kun Vandingsengene dannede grønne Striber i den øde Ørk. Selv Skovene frembød kun liden Friskhed, og Fuglesangen forstummede. Fjernt og nær opstod, oftest ved Uforsigtighed, Hede- og Mosebrand; thi selv den mindste Gnist, der faldt i Lyng, Mos, Græs eller Stubbe, fremkaldte Antændelse, og Ilden bredte sig snart med forbavsende Hastighed og anrettede store Ødelæggelser. Flere Tørvemoser, ogsaa udenfor Hedeegnen, brændte indtil stor Dybde, og mange Hedestrækninger berøvedes deres Morlag, hvorved de let forvandles til Flyvesand. For Rejsende var Støvet næsten utaaleligt, og enhver Færdsel paa Vejene fremkaldte en Støvsky. Jorden udtørredes til stor Dybde. Alle Vanddamme, Mergelgrave, Tørvegrave og Brønde, der ikke havde Næring af Bundvæld, udtørredes, og mange Vandløb svandt næsten ganske hen. Af Oldenborrer har der, mærkeligt nok, kun været faa; men des tal-

rigere blev Mængden af de forskellige Arter Fluer, der efterhaanden tiltog saaledes, især i August, at Folk og Dyr omsværmedes ude og inde af dem og intet Steds havde Ro. Lopper og Fluer forbitrede Livet baade Dag og Nat, saa denne Plage i Forening med den umaadelige Sved og den vedholdende Tørst, som idelig maatte tilfredsstilles, forstyrrede Sønnen og gjorde det lige utaaleligt at opholde sig i Senge, Værelser eller ude i fri Luft. Efteraaret var som sædvanlig afvekslende med mildere og koldere Luft, megen Regn i Slutningen af September og af og til en Del Regn i de andre tre Maaned. Der paafulgte ingen Vinter.

Høsten begyndte i Begyndelsen af Juli Maaned, og 22. Juli var Rugen overalt i Hus, Vaarsæden inde midt i August. Man mærker kun lidt til Høsten, thi Kornet kom straks i Hus, Byg og Havre blot som Rivelse. Paa gode, især fugtige Jorder var Rugavlen udmærket god, og aldrig har Sæden haft et saa smukt Udseende og saa stor Vægt som i Aar; men paa tørre, især grusede Jorder blev Rugen svang og giver kun 2 à 4 Skp. i Traven, ligesom og Traverne var faa. Af Byg og Havre avledes paa simple Jorder næsten intet, og selv paa gode Jorder var Straaet af disse Sædarter saa kort og tyndt som vel aldrig tilforn; kun paa side Marker avledes en Del. Boghveden groede næsten ikke før i September og ødelagdes derpaa af Kulden. Med Kartofler forholdt det sig paa en forunderlig Maade; ingen Sygdom mærkedes i Aar, og Toppen vedblev at være grøn indtil i Oktober, men de faa Smaaknolde, som havde dannet sig ved St. Hansdags Tid, blev gennemskudt af lange Spirer, der afsatte en ny Afgroede, som dog ikke modnedes fuldkommen, skønt man ikke tog Kartoflerne op før ved Novembers Tid, da Frosten

indfandt sig. Paa kolde Jorder havde de derimod givet et uventet stort Udbytte. Agerhø avledes der aldeles intet af. Kærengene gav intet Hø. Men hvor man kunde vande, var Høafgrøden særdeles rig. Af Haveurter avledes der ubetydeligt.

Den 31. December. Det milde Vejr vedvarede indtil Aarets Udgang. Aaret 1868 har vistnok i Gennemsnit den højeste Varmegrad, noget Aar har haft, saa længe lagttagelser har fundet Sted. Paa lette og især grusede Jorder var der stor Misvækst; men forøvrigt var dog Rugavlen god, saa der ingen Mangel befrygtes. Rugen købes for ca. 8 Rdl. Tønden, men kun faa her paa Egnen har tilovers til Salg, medens mange, selv Gaardmænd, maa købe. Byggen er saa dyr, at man hellere bruger Hvedemel og Ris. Havre er næsten ikke til at faa. Af Kartofler avledes paa fugtige Steder en stor Del, og Prisen er 3 à 4 Rdl. Tønden. Af Boghvede haves næsten intet. Da den i Aar samlede Gødning var saa ubetydelig — thi kun faa behandler deres Mødding med Omhu, og den udbragte Staldgødning hentørredes, udspreddes af Hønsene og bortførtes af Vinden — har mange købt fosforsur Bengødning til Hjælp. Brugen deraf er bleven meget almindelig i de senere Aar, og navnlig i Aar avlede man godt derefter, især Rug. Den totale Græsmangel har gjort Smørudbyttet saa ringe, at Smør ofte ej har været til at faa for 2 à 3 Mk. Pundet. — Paa Grund af Fodermangel — thi selv i de gode Egne er Mangelen meget stor, og mange tusinde Læs Tøplyng og Strøelse er fra Hede- og Moseegnen ført Øst paa —, har man bjerget uhyre Kvantiteter af Tøplyng, Mosegræs og Lav. De flestes Besætning er ved Nedslagtning og Salg formindsket til Halvdelen. Men da der gaves saa lidt Korn

til Fedning, og Kreaturerne oftest er magre, har Kød og Flæsk ikke været billigt. Kreaturpriserne dalede stærkt i Sommer og først paa Efteraaret, men paa Grund at den store Udførsel hævede de sig igen til sædvanlig Højde. Kun gamle Køer, Kalve, ældre Heste og magre Stude var næsten usælgelige. Endog jævngode 12 à 15 Aars Heste købtes for 30 à 40 Rdl. Stykket, og mange Arbejdsstude kostede kun det halve af, hvad de samme var betalt med for et halvt Aar siden. Kreaturudførselen har været til en stor Lykke for Egnen, thi alle skulde sælge Kreaturer, og faa havde andre Varer at tage Penge ind for til de store Udgifter. — De fleste har i Aar indskrænket deres Folkehold til det allernødvendigste, og en stor Mængde Karle og Piger er uden Tjeneste. Det er en haard Tid for Smaafolk, Føden er dyr, og Arbejde næsten ikke til at faa. Selv Strømpestrikningen giver ingen Fortjeneste, thi Strømperne sælges for 1 Rdl. Pundet, og Ulden koster 3 à 3½ Mk. pr. Pund. Egenlig Nød findes dog endnu ikke, og Betleri er just ikke betydeligt; men et stort Antal Mennesker gør Gæld og behæfter deres smaa Ejendomme saaledes, at de vil have Vanskelighed ved at bestaa. Besynderligt nok vedbliver dog Ejendomspriserne at stige mere og mere, hvilket beviser en stedse voksende Kapitalformue i Landet. Paa Øerne betales Gaardene nu med 400 à 500 Rdl. pr. Td. Ld., i de gode jyske Egne 300 Rdl., i de ringere Egne 50 à 100 Rdl. Selv uopdyrkede Hedejorder koster 10 à 40 Rdl. pr. Td. Land. Her i Sognet har dog ikke mange Handler fundet Sted, thi mange vil nok sælge, men de fordrer alt for store Summer. Charlottenlund er bortforpagtet fra 1. April næste Aar. Ejeren forrenter 27,000 Rdl. og faar nok ubetydeligt Overskud

Den 31. December 1869. Den særdeles milde Vinter 1868–69 formindskede Fodermangelen betydeligt, saa de fleste dog slog sig taaleligt igennem med det ringe Forraad. Ej heller blev der Mangel paa Korn, skont de aller fleste maatte købe. En Følge af den ringe Høst 1868 var især en almindelig herskende Pengetrang, der vedvarer endnu i næsten højere Grad. Kapitaler til Laans af private er ikke til at faa, og af løse, mindre Laan tages, endog hvor fuldkommen Sikkerhed ydes, høje Renter, af enkelte Pengemænd 8 à 12 Procent. Tilgodehavender kan kun vanskeligt faas, og kun med stor Møje tilvejebringes Renter, Skatter og Afgifter. Det er navnlig den tiltagende Mængde af Smaaparceller, som føler Trykket haardest, og hvis Gæld derfor forøges i saadan Grad, at de fleste med 1 à 2 Skp. Hartkorn nu forrenter større Summer end Gaardmænd fordem. Overhovedet vil den store Udstykning af de her i Egnen store, men lidet frugtbare Arealer efterhaanden bevirke en større og større Armod, især naar der af slige Smaasteder skal svares Aftægt. En Del Ejendomshandler er foregaaet i 1869, blandt andet er Funder Kro solgt underhaanden i Juli for 9000 Rdl. — Sidste Aars Høst var middelgod af alle Slags. I Foraaret kostede Rug 8 Rdl. og steg senere til 9,10 og 11 Rdl. Kreaturbesætningerne formindskedes betydeligt forrige Aar paa Grund af den daarligere Høst 1868, og derfor har i Aar Priserne stadig været høje. Mangen Husmand, som i Fjor maatte sælge sine Stude, har bare kunnet forskaffe sig en simpel Hest i Stedet. Vel bearbejder de fleste deres Jorder langt mere end tidligere, opdyrker stedse mere af Hejerne og søger, fornemlig ved Mergling, nogle ogsaa ved fosforsur Kalk, at bringe Marken til at give bedre

Afgrøde; men det er at befrygte, at denne Fremgangsmaade med Tiden vil udtære Jorderne, især hvor ingen Eng haves. – To Selvmord, foranlediget ved de rangerede Pengeomstændigheder, fandt sidste Sommer Sted i Kragelund, idet nemlig Laust Bøvlund hængte sig den 19. Juni og Jens Mouritsen ligesaa den 6. Juli. Hin, som var Hestehandler, efterlod sig en Gæld paa ca. 6000 Rdl., saa løse Kreditorer kun fik ca. $\frac{1}{8}$ af deres Tilgodehavende. Jens Mouritsens Sted i Busk-hede solgtes for Prioritetsgælden 500 Rdl.

Den 31. December 1870. 1870 var det fjerde tørre Aar med daarlig Græsning og kun middelmadig Korn-avl. Dog har Egnen vel for det meste tilstrækkeligt ligesom forrige Aar. Rug kostede sidste Foraar og i Sommer 6 à 7 Rdl. Et stort Held er de især ved Kri-gen i Frankrig fremkaldte høje Kreaturpriser. Køer og især Stude er en halv Gang dyrere end tidligere, saa at et Par smaa Arbejdsstude koster 120 à 150 Rdl.; men allerdyrest er dog Heste, selv ældre og simple, og aldrig har vel Prisen paa disse været saa høj som nu. Derved er mange Penge indkomne i Landet, og man træffer alle Vegne preussisk Mønt. Pengetrangen er derfor mindre, skønt Prioritetslaan vanskeligt kan faas, og mange maa derfor ty til Kreditforeningen. Som et Vidnesbyrd om Formuetilstanden her i Kom-munen kan Indtægtens Ansættelse til Indkomstskats Svarelse tjene. I Aar ansattes 284 Beboere til en Indtægt af 95,000 Rdl. Deraf 5 til 1000–1500, 26 til 500–900 Rdl., 29 til 400–475, 52 til 325–390, 159 til 200–300 Rdl. og 13 under 200 Rdl. – Ved Folketællingen 1. Februar havde Kragelund Sogn 990 og Funder Sogn 653 Personer, ialt 1643, i 1860 1348. I de sidste 10 Aar overstiger netop Fødslernes Antal

Dødsfaldene med 300. — Af Ejendomshandler har der i 1870 kun enkelte fundet Sted med Smaaejendomme og nogle Smaaparceller. — Af ulykkelige Tilfælde fandt der den 2. November ét Sted, idet Chr. Anchersen i Fastruplund omkom derved, at hans gamle Brønd skred sammen om ham, da han tog Stenene op for at anvende disse til en ny Brønd, han var ved at lade kaste.

Den 31. December 1871. Det er nu for Landmanden en lykkelig Tid. Sidste Aars Høst var særdeles heldig, og Kornpriserne desuagtet meget gode. Næsten alle kunde sælge og faa 6 à 7 Rdl. for 1 Td. Rug, 5 Rdl. for 1 Td. Byg og 3 Rdl. for 1 Td. Havre. Men hvad, der især skaffer Penge, er den livlige Handel med Kreaturer, der, især Heste, betales med hidtil ukendte Pengesummer, 100 à 300 Rdl. for en Hest, 40 à 60 Rdl. for en Ko, 60 à 100 Rdl. for en Stud. Det ser ud til, at vi nærmer os en Guldalder, og Penge havestil Overflod. Aldrig tilforn har man hørt om saadanne Priser paa Jordejendomme, som dem, der nu forlanges eller bydes, dog sker der kun faa Handler. Prioritetslaan faaes nu mest i offentlige Kasser, og da alle Papiere er stegne ca. 10 pCt. i Pris, er Tabet for Debitorerne nu ej heller betydeligt. I Sparekasserne erholdes uden Vanskelighed midlertidige Laan til 5 pCt. Det ene store Aktieselskab oprettes efter det andet, og ligeledes den ene Bank efter den anden. Der maa være uhyre mange og store Kapitaler til Stede, og man maa i højeste Grad undres over, hvorfra alle disse Millioner, der tegnes ved hvert nyt Foretagende, kommer til Stede. — Et andet Tidens Tegn er Udbredelsen blandt de ejendomsløse af de socialistiske Ideer, der længe har spøget i andre Lande, og nu ogsaa fra Sel-

skabet »Internationale« er naaet hertil. Aldrig har man hørt saadanne Grundsætninger blive udtalt offentlig i Tale og Skrift som nu: Samfundet skal helt omordnes, Kapitalen tilintetgøres, Ejendommene deles lige mellem alle, Arveretten ophæves, Ægteskaberne opløses, ingen Tro eller Gudsdyrkelse finde Sted o. s. v. Praktisk har disse Ideer hidtil kun virket paa Arbejderne i Byerne og fremkaldt Fordringer paa højere Dagløn og kortere Arbejdstid. Men det er at befrygte, at Irreligiøsitet og Umoralitet vil tage megen Overhaand blandt Almuen.

Silkeborg Jernbane blev aabnet i Maj. — Den 15. Juli brændte N. Rasmussens Sted i Christianshøj ved Uforsigtighed med Bøgn. — Et nyt Hus for en Smed blev i Sommer bygget ved Kragelund. — Præstegaardens Lade blev i Fjor helt ombygget med Kampesten. Dette Materiale er i de sidste Aar mere og mere kommen i Brug. Enkelte Ejendomshandler er i Aar afsluttet.

Den 7. April 1873. Paa det materielle Omraade gaar det stadig fremad med hurtige Skridt. Alle vil være uafhængige, alle vil være rige, alle vil nyde Bekvemmelighed, Vellevnet og Pragt. Til stedse flere udbreder Ideen sig om Massernes Herredømme, om Almuens Berettigelse til at øve Majoritetstyrrani, om de højere, især klassiske Videnskabers Værdiløshed i Forhold til »Folkets sunde praktiske Sans«. Og paa det religiøse Omraade sees paa den ene Side en Vækelse, der vel maa kaldes glædelig i Forhold til den tidligere Sløvhed, men tillige fremkalder Sekter — Grundtvigianere, den indre Mission o. fl., som indbyrdes forkætrer hverandre, og som i udvortes Henseende viser sig som »Sognebaandsløserne eller Valg-

menigheder«, paa den anden Side ses endog i de lavere Klasser mere og mere Vantro og Irreligiøsitet. Aldrig har man før hørt saadanne Udtalelser og Foredrag eller set saadanne Bladartikler som dem, man nu daglig er Vidne til, idet de mest forargelige og afskyeligste Lærdomme offentlig forkyndes, navnlig af de saakaldte »Socialister«. Forøvrigt drejer alles Tanker, Taler og Handlinger sig om Penge, Gevinst og et behageligt Levned, fuld af alle mulige Overflodigheder. Her i Kommunen er det politiske Røre endnu ikke synderligt, vel mest fordi saa faa endnu har Indsigt eller Interesse for offentlige Anliggender, og Samtalerne drejer sig kun om, hvad der passerer i deres egen snævre Kreds. Imidlertid gør dog »Silkeborg Avis«, det eneste Blad, der læses her, alt muligt for at udbrede demokratiske Anskuelser, Lyst til Selvregering og Had til Regeringen og Embedsstanden, og kom Agitatorer hertil, vilde de nok vinde Tilhængere, i hvorvel de egentlige Proletarer kun er meget faa her paa Egnen, hvor de aller fleste er Ejendomsbesiddere. Vel træffer man ogsaa hyppigt paa vantro Mennesker, men paa den anden Side spores ogsaa en religiøs Vækkelse og Trang til at søge det, der hører Guds Rige til. Her fra Sognene søger en meget stor Del til Bording Kirke, og 25 Familier har nu løst Sognebaand til Bording Præst, forhen Bülow, nu Blume.

Penge har aldrig været i Overflod som nu, og enhver, der har Ejendom, kan med største Lethed og uden synderlig Bekostning faa Penge til Laans i Sparekasser og Kreditforeninger til $4\frac{1}{2}$ à 5 Procent Rente. Ogsaa mod Selvskyldnerkaution kan Smaafolk let faa Laan. Til Sparekasserne, der nu alle giver 4 à $4\frac{1}{2}$ Procent, strømmer Penge ind i Mængde. Silkeborg og

Hørup Sparekasser søges mest af de her boende Folk. Ogsaa mange Sogne-Sparekasser er bleven oprettet. For 1½ Aar siden oprettedes der en Spare- og Laanekasse i Kragelund, hvis Virksomhed dog hidtil har været liden. Dels formedelst det betydelige Foretagende: Bølling Søes Udtørring, og dels ved de høje Kreaturpriser, er mange tusinde Daler kommen Folk tilgode her paa Egnen. I Foraaret 1872 blev der dannet et Interessentskab af en Grosserer i København, to Købmænd i Randers, en Landinspektør og en Prokurator i Viborg, hvis Formaal var at udtørre den her i Kommunen værende Bølling Sø, der er 271 $\frac{1}{8}$ Td. Land stor. Interessentskabet købte Klodemølle med Besætning for c. 16,500 Rdl., Jens Vallerbæks Sted ogsaa med Besætning for 3,900 Rdl., en 13 Land Td. stor Mose- lod for 1000 Rdl. og Søgrunden, hvorfor Lodsejerne fik 3500 Rdl., foruden at Moselundgaard for sin Part skal have 45 Td. Land af det udtørrede Areal. For Tab af Enge samt for Jord til Kanalen, der i en Længde af 6,200 Alen, med en Vidde for oven af 12 à 18 Al. og en Dybde af 3 à 5 Al., gaar fra Søen langs med den søndre Side af Aaen forbi Møllen, gaves Lodsejerne 9,254 Rdl. Saaledes udbetaltes kontant over 34,000 Rdl. Gravningen af Kanalen, Anlæg af Broer m. m. anslaaes til 10,000 Rdl., Søbundens Kultivering til 5,000 Rdl., Rentetab c. 8,000 Rdl., Foretagendets Bestyrelse m. m. 2,500 Rdl., saa det hele vil koste 60,000 Rdl. Desuden anvendes betydelige Summer paa Klodemøllens Bygninger og Jorder. Gravningen af Kanalen begyndte i Maj 1872, og i Decbr. naaedes Søen, men næsten hele Vinteren fortsattes Kanalens Opmudring med et mindre Antal Folk, sidste Sommer arbejdedes stadig med 20 à 40 Mand, og nu tages der igen fat med stor Kraft.

Entrepenørerne faar 88 Skill. pr. Kubikfavn og giver i Dagløn 7 Mk. Arbejderne er dels Egnens Husmænd, dels hovedsagelig tilløbne Folk: Danske, Svenske og enkelte Tyskere. De, der betaler for deres Kost hos Beboerne paa Egnen, giver 3 Mk. daglig og har saaledes ca. 4 Mk. i ren Fortjeneste. Men den største Del ødelægger stadig deres Fortjeneste ved Svireri, og megen Uorden finder Sted. Aldrig har Arbejdsklassen haft en saa gylden Tid som nu. Enhver, der vil holde Daglejer, maa give 3 à 4 Mk. samt Kosten. Haandværkere tager 6 à 8 Mk. og tilmed den flotteste Kost. Tjenestefolk fordrer steds høje Løn: 70 à 100 Rdl. for en Karl, 40 à 50 Rdl. for en Pige. Kreaturpriserne har i de sidste to Aar været meget høje, indtil over 200 Rdl. for et Par Arbejdsstude, 40 à 70 Rdl. for en Ko; men allerdyrest er dog Hestene, idet 600 Rdl. betales for et Par almindelige 6 aarige Arbejdsheste — tre Gange saa meget som tidligere. Kornpriserne har holdt sig paa omtrent samme Standpunkt. Sidste Høst var ret god, Græsningen i Fjor Sommer tildels meget god, og paa Foder er der ingen Mangel. Landejendommenes Pris har været i stadig Stigning og er nu vel 10 Gange saa høj som for 30 Aar siden. Moselund med Besætning er solgt til en Købmand Steenberg fra Randers for 35,000 Rdl. Mosejerne haaber nu at faa store Rigdomme i Fald, hvad der nu spekuleres paa, Jernbanen fra Silkeborg til Herning kommer her igennem. — Den voksende Velstand giver sig tydeligt til Kende, Levemaaden er anderledes flot end tidligere, man faar sædvanlig dobbelt saa meget Tilmad som tidligere, og af Kolonialvarer og Spirituosa forbruges store Kvantiteter, hvorfor man ogsaa ser Købmænd etablere sig i hvert Sogn. I Klæde- dragt vises en stor Overdaadighed; finere Møbler som

Sofaer og store Spejle sees hos de fleste Gaardmænd. Fjedervogne med lakerede Agestole er meget almindelige. Selskabelige Sammenkomster, især Familiebesøg, er hyppige og flotte. Dog er Legestuer og Baller sjældnere end tidligere. En Skytteforening har i nogle Aar bestaaet i Funder. En saakaldet Højskole i Sinding besøges af adskillige Karle og Piger her fra Kommunen. Overhovedet er den udvortes Dannelse i Fremskridt, og Bønderne kommer stedse Købstadfolkene nærmere. Ogsaa læser nu de fleste Aviserne. Nye Bygninger fremstaar hist og her, sædvanlig langt større og bekvemmere end de ældre. Alle Vegne bygges nu alene med Grundmur. Hvor man har passende Kampesten, bygges med disse, der, naar de kløves og mures i Kalk, afgiver det solideste Bygningsmateriale. Flere giver sig nu af med at sætte saadanne Huse og skiller sig ret godt derved. Ogsaa har de fleste bestræbt sig for at erholde dybe og gode Brønde, opmurede med brændte Brøndsten eller tildannede Kampesten og anvender betydelige Bekostninger derpaa.

Tvende Familier: Sognefoged Peder Jensens og Jens Vallerbæks, bestaaende af ialt 12 à 13 Personer, drog i Juli Maaned over til Amerika og bosatte sig i Minnesota, hvorfra de senere har skrevet hjem og er vel tilfreds. De solgte deres Ejendomme og havde hver c. 3000 Rdl. at rejse med. Fra Bording Sogn er i de sidste Aaringer flere draget der over og har sig nu Ejendomme i samme Egn. Mange taler om i den nærmeste Tid at følge Eksemplet.

Læreren i Christianshøj Skole, Niels Hansen, døde den 17. Marts 1872. Først i Efteraaret blev Embedet igen besat med Seminarist og Lærer i Dauding, Pedersen.

De sidste to Vintre har været særdeles milde, og man har den meste Tid kunnet arbejde med Pløjning og Mergelkørsel. Næsten alle overmergler nu efterhaanden deres hele Mark. Af Heden opdyrkes mere og mere. Engvanding drives med Flid, hvor Lejlighed gives. Vejene forbedres for Kommunens Regning, og alt Vejarbejde bliver nu bortliciteret. — Aarlig etableres flere nye Parcelsteder især paa Heden, og Folke­mængden tager stærkt til.

Den 20. November 1874. Den for de fleste udmærket gode Tid vedvarer. Høsten i 1873 var ret god, og i 1874 upaaklagelig i det hele. Produkterne er let afsættelige til gode Priser. Arbejdslønnen er højere end nogensinde. Land- og selv Købstadejendomme betales med fabelagtige Summer, og Laan kan med største Lethed erholdes. Velstand, Yppighed og Flothed tager mere og mere til. Maatte Aandsdannelsen følge efter! — men dertil er Udsigterne kun lidet lyse. Alt drejer sig kun om det materielle og Politik.

Aarsagen til de høje Priser er naturligvis Pengenes synkende Værdi paa Grund af deres Rigelighed, fremkaldt ved den store Mængde Guld, der i den sidste Menneskealder er produceret, og den uhyre Mængde Sedler, Statsobligationer, Banknoter, Kreditsforeningsobligationer og Aktiebreve, som den senere Tids Foretagelsesaand har etableret. Af rede Penge sees kun faa, men alt afgøres med Papirer, som repræsenterer Mønt. Rentefoden er 4 à 5 Procent. Den langt større Virksomhed og Indsigt, hvormed alt nu drives: Landbrug, Fabriksvæsen og Handel bidrager til den voksende Velstand, og denne forøger igen Konsumenternes Antal og Fordringen paa mange flere Fornødenheder, ligesom og den lettere Samfærdsel ved Anlæg af

Jernbaner og Dampskibslinier bringer alle i nær Forbindelse og letter Produktafsætningen. Forbruget staar i Forhold til den større Fortjeneste, og denne er tildeels igen en Følge af hin. Handelsmanden og Fabrik-ejeren fører et Hus som tidligere de højeste Adelsmænd. Haandværkerne lever som Embedsmændene forhen. Bønderne kan nu i Bygninger, Møbler, Køretøjer og hele Levemaade føre en Flothed som Fortidens Proprietærer. Daglejerne lever nu bedre end Gaardmændene i fordums Dage, og Tjenestetyendet ved næsten ikke, hvordan det behageligt kan forbruge den store Løn, det tjener. Middelstanden er gaaet betydeligt frem i Oplysning, men Almuen hæver sig kun langsomt til større Kundskab, ja den ringere Almue har i den Henseende slet ingen Fremgang gjort, medens derimod en forhen ukendt Trods og Selvraadighed findes især hos Tjenestefolk. Disse sidste er vanskelige at komme tilrette med. Den store Fortjeneste, de kan have ved Arbejde paa Jernbaner, Veje, Udtørringer o. s. v., og det frie Liv, de derved kan føre, gør, at mangfoldige unge ingen fast Tjeneste vil tage, medens den større Bedrift paa samme Tid fordrer et større Folkehold end tidligere. Selv Pigerne vil hellere raade sig selv om Vinteren i Hjemmet og tage Tørvearbejde, Høstarbejde o. s. v., om Sommeren. Folkelønnen er steget til en Højde, man ikke tidligere har kendt: 100–120 Rdl. for en Karl, 50 à 80 Rdl. for en Dreng paa 16–18 Aar, 40 à 50 Rdl. for en ung Pige, 30 Rdl. for en nylig konfirmeret Pige eller Dreng. Daglejere tager 6 à 7 Mark paa egen Kost. Haandværkere tager 6 à 10 Mark og Kosten. Af Varer er ingen stegen saaledes i Pris som Byggematerialer, idet Mursten, Tømmer og Brædder omtrent er dobbelt saa

dyre som for 5—6 Aar siden. Jern og Kul er ligeledes langt kostbarere, og Brændsel betales med det dobbelte mod forhen. Kreaturpriserne er dog i de sidste Maaneder dalet ej ubetydeligt, men vil vist hen paa Vinteren hæve sig igen. Kornet holder omtrent ens Pris. — Overhovedet har Penge nu kun halv Værdi imod for 30 Aar siden, saa en Familie, der før kunde leve for 300 Rdl., nu behøver 600 Rdl. for at slaa sig lige saa godt igennem. Embedsmænd og Pensionister er derfor meget trykket, og der er ingen Udsigt for dem til Forandring, idet Dyrtiden ikke er forbigaaende, men vedvarende. — Mange Ejendomshandler er foregaaet. Klodemølle Vandmølle er nu nedlagt. — Derimod har den forrige Møller, J. Nielsen, der forrige Aar købte P. Jensens Gaard i Kragelund, paa en Lod ved Kragelund By i Efteraaret 1875 opført en Vindmølle, hvilken senere er bortforpagtet paa 5 Aar for 400 Rdl. aarlig. — Udtørringen af Bølling Sø skrider kun langsomt frem, skønt man nu kun ser lidt Vand, og en Del af Arealet er besaaet og har i Aar givet Græsafgrøde; men i Kanalen fortsættes stedse Opmudringen uafbrudt af 14 à 20 Arbejdere, der hver faar 7 Mk. daglig.

Sidste Sommer foretog Generalstaben sine topografiske Opmaalinger her paa Egnen.

En Linie for den projekterede Jernbane imellem Silkeborg og Herning er nu i de sidste Uger bleven afsat Syd om Sejlgaard og Nord om Moselundgaard, med en stor Bøjning i Engesvang Hede, saa en Station bliver anlagt en halv Fjerdingsvej Syd for Engesvang ved Landevejen, og derfra over Krathusene, Trehuse og Engesvanghus. Den skal være færdig om 3 Aar. Moseejerne vil da alle blive rige Folk, og store

Forandringer vil her foregaa; men det er endnu ikke fuldt sikkert, at den nævnte Linie bliver valgt i Stedet for den først afstukne Syd om Christianshede.

Under 7. Juli 1873 blev Pastor Gede kaldet herfra til Viby ved Aarhus. Han havde været Præst her i 14 Aar og holdt Afskedsprædiken den 27. Juli. I hans Sted blev hertil kaldet G. F. S. M. Krag, personel Kapellan i Saltum, og indsat som Sognepræst den 16. Oktober.

Siden 1. Januar har Jens Jacobsen i Kragelund været Formand i Sogneraadet. Den nye Præst varetager kun sin Embedsgerning. Kirken har været ualmindelig godt besøgt siden hans Tiltrædelse.

Sidste Høst var vel ikke saa god som forrige, men dog en god Middelhøst. Høstvejret var i Aar meget ugunstigt, og meget Korn kom daarligt i Hus. Rugen var bedst, især i Kerne, Byggen kort, men god i Kerne, Havren kort og tynd. Boghveden var ualmindelig rig og god. Kartofflerne havde en stor Top og gav mange Fold, men paa de bedre Jorder var de næsten alle syge, og selv paa Sandjorder er Sygdommen meget udbredt. Agerhøet var yderst lidt, men Engene nogenlunde gode. Sommergræsningen var ringe indtil i August, siden meget god.

Den 31. December 1875. Sidste Sommer – Juni, Juli, August og September Maaneder – udmærkede sig ved en uafbrudt mild Varme, uden egentlig Solhede, med tør Luft og kun enkelte Regndage. Aaret gav en Middelhøst, bedst af Rug, ringest af Havre. Engene var næppe saa gode som i Fjor, og Græsningen ofte mindre god. Sidste Foraar var der Fodermangel, men Halm kunde købes i Østeregnet for 4 à 5 Rdl. pr. Skippund. Rug har stadig kostet 7 à 8 Rdl. Td. Krea-

turpriserne har været lidt lavere end i Fjor. Penge vedbliver dog at være rigelige, Arbejdsløn, Folkeløn og Ejendomspriser er urimeligt høje. Men en stor Skade for mange er den Lethed, hvormed de kan erholde Laan i Sparekasser. For at kunne leve flot og bestille mindre stifter en stor Del Smaafolk Gæld og laaner snart i en, snart i en anden Sparekasse imod Kaution, der ligesaa letsindig indgaas.

Bølling Sø er nu tørlagt og har i Aar givet en Del godt Hø i to Slet, som lejedes ud til Omegnens Beboere. Interessentskabet har solgt Klodemølle og Ejendommen i Engesvang med Besætning m. m. til R. Sørensen for 13,000 Rdl. Ved Soudtørringsarbejdet har i de sidste tre Aar mange af Egnens Smaafolk haft staaende Arbejde og fortjent mange Penge, 6 à 8 Mk. daglig og derover, endog om Vinteren.

Nu er Jernbanelinien Silkeborg—Herning fast bestemt og Ekspropriationen sket. Jordarbejdet paabegyndtes den 19. Juli her i Sognet og fortsættes overalt paa hele Linien med Kraft. Ogsaa herved er, selv hele Vinteren igennem, en god Dagløn at fortjene, 6 à 9 Mk. daglig. Dog er den langt største Del af Arbejderne fremmede fra andre Egne, og da de maa give $3\frac{1}{2}$ à 4 Mk. daglig for Kost og Logi, er deres Fortjeneste i de korte Dage mindre. Saavel de som Tjenestefolkene fører et flot Liv og bortødsler stadig Fortjenesten. Alle glæder sig til den vordende Jernbane og venter sig selv store Fordele deraf, navnlig haaber Moseejerne at blive rige Folk. Man ved endnu ikke, hvor Stationen bliver, enten ved Moselund eller Engesvang.

Der bliver stedse flere handlende overalt paa Landet, og alle handler de tillige med Brændevin, hvorved Svireri og Krosæde fremmes. Nu er her i Sognet

5 à 6 Handelsmænd, hvor de fleste Købmandsvarer, Manufaktur, Stentøj, Redskaber, Brændevin o. s. v. kan købes, og Landprodukter, Skind, Uld, Smør, Bindetøj m. m. sælges, og man ser hos dem ordentlige Butiksindretninger som i Købstæderne. I Kragelund er der desuden i Aar dannet en »Forbrugsforening«, som dog ikke synes at ville faa rigtig Fremgang.

Foruden den i Kragelund i 1873 opførte Vindmølle er nu ogsaa i Aar en lignende ny Mølle opført i Engsvang By; begge er gode og solide, ekspederer al Slags Maling og har god Søgning, især da saa mange Gaardmænd nu lader deres Korn grutte til Kreaturfodning. Hver af Møllerne har koster ca. 5000 Rdl. at opføre. — Folk har i Aar haft nogen Bryderi ved Indførelsen af den nye Mønt, især ved at omsætte Rigsmønt til Kronemønt. Man nævner endnu stadig Rigsmønt, skønt man nu, hvad de mindre Møntsorter angaar, kun har »Øre«. — Af Ejendomshandler foregaar kun faa. — Lærer Pedersen i Christianshøj blev i April 1875 forflyttet til Struer. I hans Sted kom i August Søren Nielsen Wachterhausen. — Den 22. Juli kom Kongen igennem Paarup paa sin Rejse fra Hering til Silkeborg.

Den 1. April 1877. Sidste Høst gav, efter en daarlig Græssommer, et tarveligt Udbytte af Rug og næsten intet af Vaarkorn. I Aar har ingen noget at sælge, men de fleste køber Korn og Foder. Kreaturhandelen er ringe, da kun fede og gode Høveder er afsættelige. Smør, som i Fjor kostede 1 Kr. og derover pr. Pund, købes nu for 75 Øre. Arbejdsfolk har indtil i Vinter haft stadig og god Fortjeneste, navnlig ved Jernbanen; men nu har de fleste i de sidste Maaneder ikke kunnet faa Arbejde. Pengetrang spores nu alle Vegne; thi

Folk har vænnet sig til en Flothed, som ikke kan vedligeholdes, og de har intet lagt op i den gode Tid, men tvært imod gjort Gæld, fordi Penge var saa lette at erholde i Sparekasser og andre Steder. Derover vil nu mange gaa fra Hus og Ejendom, og de letsindige Kautionister kommer nu til at betale andres Gæld og bliver selv ødelagt. — Kronemønt er nu indført og bruges i alle Forhold, skønt Almuen endnu gerne regner efter Rigsmønt. Af Ejendomshandler er foregaaet nogle mindre og en Del Mageskifter. Bolling Sø er nu fuldstændig udtørret, 1875 solgtes Græs derfra for c. 1500 Kr., i Fjor for 5000 Kr., men Søen skal nu ogsaa staa Interessentskabet i 140,000 Kr. Jernbanen er nu for største Delen færdig, og Stationsbygningen ved Moselund samt Vogterhuse er opført. Ejeren af Moselund lader anlægge en stor Tørvefabrik med en Dampmaskine paa 35 Hestes Kraft, og 140 Arbejdere, foreløbig nok Polakker, skal anvendes. En Stationsvej fra Landevejen Syd for Engesvang er anlagt.

Den 8. Marts d. A. hændte den Ulykke, at Møller Nielsen i Kragelund blev saaledes lemlæstet i sit Mølleværk, at han samme Dag døde. — Den 22. s. M. afholdtes i Kragelund Skole og Kro en Fest i Anledning af de modtagne Krigsmedailler. — Søren Nielsen Wachterhausen blev, efter næppe 1½ Aar at have været Lærer i Christianshøj, sidste Jul forflyttet til Kobberup. Først i Juli 1877 kom i hans Sted Lærer Petersen fra Hølund Skole.

Den 14. September. Indeværende Sommer har været en fuldkommen Modsætning til de mange foregaaende tørre Aar. Det har regnet næsten hver Dag, og Varmen har været ubetydelig. Høsten var overodentlig vanskelig, kun lidt Hø blev vel bjerget, og mange Steder tog Kor-

net Skade paa Marken. Kvaliteten af Straa og Kerne er derfor tildels mindre god. Kvantiteten er som en god Middelhøst. Endnu er en Del uhøstet. Kartoflerne raadner i Jorden. Græsningen har været udmærket god, og overalt er Kreaturerne, der i Foraaret var saa forsultede, kommen i ypperlig Stand. Det sidste strenge Aar har sat alle tilbage, og Pengetrang spores overalt, i hvorvel Folk nødigt giver Slip paa den tilvante Flotthed. Flere er for Gæld gaaet fra deres Ejendom, og mange andre staar paa svage Fødder. Arbejdsfolk her paa Egnen har dog stadig haft god Fortjeneste, dels ved Jernbaneanlægget og dels ved Tørveproduktion. Jernbanen er nu fuldført, blev befaret første Gang den 10. August og aabnedes fuldstændig den 28. August. Flere Gange daglig hører man nu Lokomotivets Damp-pibe og ser Togene fare forbi. Foruden den ved Mose-lund Station af Konsul Steenberg anlagte store Tørve-fabrik, der i Sommer blev betjent af c. 150 Polakker og Tyskere, fra 16. Maj til sidst i Juli, samt en Del af Egnens Arbejdsfolk, og hvor storartede Maskiner er opført, har andre her omkring skaaret flere Millioner Tørv til Salg i Haab om at kunne føre disse med Jern-bane til Silkeborg, Aarhus og flere Steder; men Vejr-liget har i Aar været meget ugunstigt, og det er vanskeligt at faa Tørvene tørre og kørt fra Mosen. — Mærkelig er den Forandring, Egnens Udseende i det hele har faaet i de sidste Aar. Lynghederne indskrænkes mere og mere, og talrige Smaahuse fremkommer alle Vegne. De fleste Gaarde fremviser nye og skønnere Bygninger. Vejene grundforbedres overalt. Bølling Sø er nu grøn Eng. Fabriksbygningen og Stationsbygningen ved Moselund samt Vogterhusene ved Jernbanen og flere andre nye Huse opliver og pryder Egnen. Vind-

møllerne i Engesvang og Kragelund forskønner ogsaa Egnens Udseende. Kun Træplantning har endnu ingen synderlig Fremgang haft. Siden i Fjor Foraar har de fleste Steder regelmæssig 5 Gange ugentlig Landpost, dels fra Silkeborg og dels fra Bodholt. Færdselen paa Vejene er tiltagen betydeligt. — Den saakaldte »Venstrepolitik« har nu ogsaa udbredt sig her blandt Bønderne og næres navnlig ved Silkeborg Avis; især er Forbitrelsen mod Regeringen bleven stor efter Udstedelsen den 12. April af den provisoriske Finanslov.

Kreaturpriserne har hævet sig betydeligt i Sommerens Løb paa Grund af den gode Græsvækst og de gode Høstdsigter. Af Ejendomshandler har kun enkelte fundet Sted. I Stenholt er Gaarden Matr. Nr. 2 a udflyttet, og paa 1 a er i Sommer opført et stort og smukt Stuehus af hugne Kampesten, ligesom i Fjor i Refshale. Kampestensmur og Spaantag bliver mere og mere almindeligt.

Den 8. December 1878. Efter et meget fugtigt Efteraar 1877 fulgte en særdeles mild Vinter med saa godt som ingen Frost eller Sne. Sommeren var mild, men uden nogen betydelig Varme; Regn faldt af og til, og kun et Par Ugers Tørre, 25. Juni—4. Juli og atter 15.—27. Juli, skadede Korn og Kartofler hist og her, og Græsvæksten har sjælden været frodigere. Avlen af alle Slags var meget god, og der er i Aar Foder i Mængde. Kreaturerne er i fortrinlig Stand og derfor meget dyre. Ellers er Priserne paa de fleste Produkter og Varer betydeligt lavere end for et Par Aar siden. Tømmer, Fjæl, Mursten, Jern, Kul o. s. v. er at faa for de gamle Priser, Uld og Kramvarer ligesaa. Folkes og Arbejdsløn er gaaet betydeligt nedad. Daglønnen har i Sommer kun været 1 Kr. 33 Øre paa egen Kost

og 60 à 66 Øre med Kosten. Sidste Vinter var kun lidt Arbejde at faa. I Sommer gik næsten alle i Moserne. I Efteraar har Kanalens Oprensning og Udvidelse fra Bølling Sø skaffet mange Erhver. Der er i Aar produceret flere Millioner Tørv i Mosen mellem Bølling Sø og Klodemølle, hvis Ejere derved har erhvervet store Pengesummer. Moselund Holdeplads er nu bleven Station, saa al Slags Gods kan modtages og afsendes der. Landpost har nu samtlige Steder i Eggen daglig. Paa Grund af den Lethed, med hvilken Penge kunde erholdes til Laans, navnlig i Sparekasser, gjorde mange letsindig en stor Gæld, og da nu forrige Aars Pengekrise indtraadte, gik mange, baade Laanere og Kautionister, næsten til Grunde. Nu er dog igen bedre Forhold indtraadt, idet Laan er bleven vanskeligere at erholde, og belært af Erfaring gaar nu ingen i Kaution for usolide Folk. Af Ejendomshandler er ikke mange foregaaede. — I Maj f. A. beskikkedes Petersen fra Hølund til Skolelærer i Christianshøj, og under 24. Oktober i Aar blev R. S. Jul kaldet til Lærer i Engesvang, hvor Aaboe, der i 44 Aar havde været Lærer, fratraadte den 1. November.

Den 18. December 1880. Det meget fugtige Aar 1879 og det blandede Aar 1880 gav begge ret god Høst af alle Slags og stadig en fortræffelig Græsvækst. Priserne paa Korn og Kreaturer har været faste og jævnt høje. Kun Svin stod 1879 i lavere Pris, og Smørpriserne var en Del af Sommeren lave. Arbejdslønnen er vel mindre end for nogle Aar siden, men dog ret anelig, og enhver, der vil, kan stedse faa Arbejde og jævnt god Fortjeneste. Tørveproduktionen sysselsætter alle Hænder, og om Sommeren søger mange fremmede Folk til Moserne, endog fra fjerne Egne.

Til stor Fordel for Moseejerne og andre drives nu Tørveproduktionen imellem Moselund og Klødemølle i stor Stil. Vel var det regnfulde Aar 1879 ikke gunstigt i denne Henseende, men dog produceredes og afhændedes mange Millioner Tørv, og i sidste Sommer produceredes ca. 18 Millioner, hvoraf dog en stor Del endnu staaer i Mosen eller paa Marken i store Stakke og i 3 opførte Tørvelader. Et Sidespor blev 1879 i September med en Bekostning af 1500 Kr. anlagt af en Del Tørveproducenter ved Landevejen, og der læses nu de fleste Banevogne. Fra Maj og indtil Juli arbejdede i Aar ca. 150 Mennesker daglig i Moserne. Skæring betaltes med 6½ Øre pr. 1000 Tørv, og to Karle kunde skære og udtrille 6 à 9000 om Dagen, altsaa tjene 2 à 3 Kr. hver. Stakningen, der mest besørages af Kvinder og Børn, ligesom ogsaa Paae og Afslæsningen samt Transporten til Banen giver mange Fortjeneste. Men beklageligt er det, at en større Del af de mange Smaakaarsfamilier, som den lette Adgang til Fortjeneste har lokket til at bosætte sig her, bortødsler i Arbejdstiden det, de senere skulde leve af, ligesom og Moseejere og Tørveproducenter værner sig til Luksus og Nydelsler hjemme og ude. Det er uhyre Kvantiteter Spiritus og bajersk Øl, der fortæres, og saavel ældre som yngre værner sig til et Levned, der maa have fordærvelige Følger. Ogsaa Usædelighed blandt Ungdommen er i de senere Aar taget meget til, skønt den ikke just bevirker hyppige uægte Fødsler. — I Sommeren 1879 har to Købmænd bosat sig og opført nye Bygninger i Engesvang. Denne By har faaet et helt forandret Udseende; foruden disse to nye Huse, det ene teglhængt, det andet spaantækket, er i Aar en stor ny Skolebygning opført og en forfalden

Gaard ombygget, medens der paa Marken er opført flere Smaahuse og Tørvelader. Vejen fra Klosterlund til Engesvang er i Aar reguleret og grundforbedret samt fortsat mod Sydvest, og en Mosejer har anlagt en fast Kørevej ud over hele sin Mose. Denne Mand købte P. C. Pedersens Gaard og Mølle for 22,000 Kr. og tiltraadte den 1. April 1880; siden har han bygget et meget stort østre Hus, et mindre søndre Hus, ombygget Stuehuset, opført to store Tørvelader i Marken og udvidet Avlsdriften betydeligt. Moselund, hvori indestaar 200,000 Kr. paa 5 à 6 Prioriteter, og hvor i 1877 de store Tørvemaskiner til ca. 60,000 Kr. anbragtes, solgtes ved 5. Auktion 1879 paa Grund af Ejerens, Konsul Steenbergs Fallit, for 42,000 Kr. og købtes af Konsulens Broder, Købmand Erik Steenberg i Randers. Ejendomshandler foregaar forøvrigt sjældent.

Ved Tællingen den 1. Febr. 1880 havde Kragelund Sogn et Folketal paa 1189 og Funder Sogn 790 Personer. I Engesvang er der i Aar opført med en Bekostning af 3585 Kr. en stor ny Skolebygning til to Lærere, og i Funder By er der ligeledes bygget en ny Skole, der kostede 2350 Kr., foruden Betalingen for de to til Grunde. Der kom hertil i Efteraaret to nye Lærere, en Andenlærer J. Andersen til Engesvang og en Lærer Steenhus til Funder By. Den konstituerede Lærer Christensen i Kragelund blev afskediget 1. Maj 1880, og i hans Sted blev Højlund fra Selde kaldet. Nu har altsaa Pastoratet 6 Skolelærere. Kommunen har i Aar købt Nissens Sted paa Kolonierne med Besætning for 15,000 Kr. og vil der indrette en Fattiggård. Kommunebyrderne, der allerede er store, vil blive meget større endnu og overgaa Skatterne til Stat og Amt betydeligt. Den gamle Skole i En-

gesvang blev solgt til Nedbrydelse for 200 Kr. Fra Funder Skolelod er der for 400 Kr. solgt 1½ Skp. Land, paa hvilket en Købmand i Aar har bygget. Der findes nu af Næringsdrivende her i Kommunen: 3 Møllere, 3 Kroer, der tillige driver Købmandshandel. Af Købmænd, der driver fuldstændig Detail- og Brændevinshandel, findes 6. — Kommunens Veje har i de sidste 3 à 4 Aar modtaget en betydelig Forbedring og belægges med harpet Grus.

Af Ulykkestilfælde her i Sognet maa anføres to Selvmord: P. C. Pedersens Kone i Engesvang og Aftægtsmand Jens Moeslund, begge ved Drukning i Brønd. I Moselund »Brakker« har flere ligget en lang Tid af Tyfus; og oundartet Halsssyge, Difteritis, har i de sidste Par Maaneder grasseret hist og her, og tre er døde deraf. — Tørv leveres i Aar ved Banen for 3 Kr. pr. 1000. — Forrige Aar blev Kanalen fra Bølling Sø atter opmudret og uddybet. Fra Søen bortsælges nu aarligt en stor Mængde Hø.

Sognepræsten J. F. S. M. Krag, der blev kaldet her til efter Gede og kom i Oktober 1873, er nu forflyttet til Guldbjerg paa Fyn.

Efter Jens Jacobsen var Ole Jensen i Kragelund i 3 Aar Sogneraadsformand. Efter de nye Valg i Efteraaret 1879 er nu siden 1. Januar 1880 Sognefoged Ole Chr. Jensen af Refshale Sogneraadsformand. Sognefogden i Funder, Ole Chr. Rydal, døde i Fjor; efter ham blev Sønnen, Jens Christensen Rydal, Sognefoged.

Under 2. Februar 1881 blev Kapellan pro. loco., Hafstrøm kaldet til Sognepræst her og indsattes den 20. Marts. — Til den nye Fattiggaards Køb og Indretning har Kommunen laant 30,000 Kr., der forrentes og amortiseres i 27½ Aar med 7 Procent aarlig. I Fjor laans

tes 7000 Kr. til Skolebygningerne. Der haves nu saaledes en Gæld paa 37,000 Kr., ca. 190 Kr. paa hver Td. Hartkorn. Fattiggaarden overtages 1. April d. A., og der opføres Bygninger for ca. 13,000 Kr.

K N U D S K Y T T E

Foredrag af *M. E. Gulddal* ved afsløringen af hans mindesten
i Lindum skov 30. aug. 1931.

OMKRING midten af forrige århundrede gik der en stærk folkelig rejsning over landet. Den havde dels sit udspring i de politiske begivenheder omkring 1848 og begivenhederne i de 3 krigsår. Den jævne mand var derunder kommen til at føle sig som fri borger og dansker. Dels var den fremkaldt ved Grundtvigs arbejde for almindelig folkeoplysning. Det er folkehøjskolens begyndelsestid. Ganske vist tog høj-skolebevægelsen først rigtig fart efter 1864, men Kold

oprettede dog allerede 1851 sin frie skole i Grundtvigs ånd.

Sammen med denne rejsning, der jo betød demokratiets gennembrud, kom også en literær fornyelse i demokratisk ånd.

De mænd, der skabte denne fornyelse, tilhørte for en stor del lærerstanden, og derfor gav man deres produktion betegnelsen skolelærerliteratur.

Der lå hån i navnet. »Folk af faget« så ned på disse skrivende skolemænd, der med en egen pågæenhed førte bonden ind i litteraturen. Ja, man havde vel nok trufset bonden før, men han var da mest fremstillet som en latterlig figur til moro for det »finere« publikum.

Men nu kom her et helt nyt kuld af mænd, der tog bønderne alvorligt og uden at være æstetikere af faget eller akademisk uddannede trængte sig frem på parnasset. Vilde man kort udtrykke, hvem de var, og hvad de vilde, måtte det blive med ordene: »Af folket og for folket«.

Man rynkede på næsen ad dem og lod helst, som de ikke var til.

Mange af deres fortællinger fremkom som almanakhistorier og i ugebladet »Husvennen«, der blev udgivet af forlæggeren, N. C. Rom, som forresten selv hørte hjemme blandt de lærere, der havde kastet sig over folkeoplysningsarbejdet.

Vi møder i »Husvennen« navne som C. A. Thyregod, Zakarias Nielsen, Emanuel Henningsen, Mads Hansen, Anton Nielsen og Knud Skytte. Og med deres jævne fortællinger om hverdagsmennesker og hverdagsting tilfredsstillede de læsetrangen hos de mange, der før ikke havde haft anden berøring med litteraturen, end den de fik gennem Balles lærebog og salmebogen.

Det var et begejstret og taknemmeligt publikum. Åkjær har f. eks. fortalt om, med hvilken spænding man ventede posten, når han skulde komme med »Husvennen«, og hvordan man kastede sig over den og slugte dens historier.

Det var helt nye lag af samfundet, der her blev literært interesserede og udviklede, så de efterhaanden kunde give sig i kast med lodigere ting. Og den folkelige digtning udviklede sig sammen med læserne. Den nærmede sig mere og mere kunst, indtil der af Åkjær blev skabt en digtning om bondens liv og arbejde, der i poetisk skønhed savner sin lige.

Men da havde den folkelige literatur forlængst fået et nyt navn. Nu kaldtes den »Hjemstavnsliteratur«. Og hjemstavnsliteraturen kunde læses af de mest kræsne. Kritikerne havde sagt god for den og givet den hæderspladsen.

Det er historien om den grimme ælling om igen.

Nu har man forlængst anerkendt skolelærerliteraturen og forstår at vurdere dens forfatteres banebrydende indsats.

Til banebryderne hører også *Knud Skytte* — eller Jakob Nielsen, som hans virkelige navn var.

Når Knud Skytte fortæller om almuens liv, da er han paa kendt grund, ti han tilhører selv almuen.

Hans forældre, Niels Kristensen og Ane Kristine Jacobsdatter, der forøvrigt var søskendebørn, havde i fæste en lille ejendom, der tilhørte stamhuset Tjele og lå ved sydsiden af Lindum skov. Den eksisterer ikke mere nu. Her kom Knud Skytte til verden 26. dec. 1850. Sidste 2. juledag var det altså 100 år siden, han fødtes, og i den anledning er det, at *Historisk samfund*

for Viborg amt har ønsket at rejse en sten til hans minde ikke langt fra det sted, hvor hans fødehjem lå.

Knud Skytte er ud af en kraftig slægt. Hans forældre blev begge over 80, en søster blev 94. De 4 af hans 5 brødre er også døde i en høj alder, og den 5., Niels Chr. Nielsen, lever endnu. Han bor hos en datter og svigersøn i Bjerringbro. Han er 92. Han er helt blind, men han er åndsfrisk og vil gerne fortælle om barneårene og om bror Jakob, der blev familiens stolthed.

Foruden at passe den lille ejendom, der var på en 8–9 td. land, var Niels Kristensen træskomand. Håndværket var en god støtte til landbruget, ti det alene kunde ikke føde nogen familie. De sad ellers på gode vilkår. I indfæstning havde de betalt 200 rdl. og svarede en årlig afgift på 10 rdl. Desuden skulde Niels Kristensen — eller Niels Bødker, som han almindeligt kaldtes — arbejde 8 dage årlig i planteskolen og 2 dage i engen.

Bødkernavnet stammede fra, at Niels Kristensens oldefader havde været bødker på Tjele. Navnet følger slægten endnu.

Med fæsteejendommen fulgte også ret til at lade deres dyr græsse i skoven. De havde 1 hest, 3 køer og nogle får. Endvidere fik de af stamhusbesidderen lov til at hente det brændsel i skoven, de havde brug for.

Det lå jo nok uden for aftalen, men Helmuth Lüttichau og Chr. Lüttichau var gode mænd, siger den gamle Niels Chr. Nielsen, der fortæller mig derom.

En god støtte havde Niels Kristensen også i violinen.

Han var af en meget musikalsk slægt. Både han selv, hans far og to farbrødre samt en bror og en brorsøn var ansete spillemænd. Og alle af familien havde gode

sangstemmer. Der blev sunget, så snart de kom sammen.

Knud Skytte mindedes altid med glæde, hvordan han hver morgen hørte faderen synge ved sit arbejde i huggehuset eller under den store tjørn uden for huset, når vejret var til at stå der med værktøjet. Og moderen sang ved sin rok, så børnene fødtes op ved sang.

Livet igennem kom sangen og musikken også til at spille en stor rolle for Knud Skytte. Også hans børn fødtes op ved sang og musik. Knud Skytte havde en både kraftig og smuk stemme, og han var dygtig til at spille violin. En af hans sønner, grosserer Jacob Nielsen; Aarhus, har fortalt mig, hvorledes de glædede sig, når faderen tog violinen frem og spillede for dem. Han fortalte ogsaa, hvordan han tit ved gilderne måtte hjem til skolen efter violinen, så Knud Skytte kunde spille for gæsterne. Han underholdt dem saa ofte i timevis, og det var – vel at mærke – ikke med dansemusik.

Hvor musikalsk han var, viser et lille træk fra den tid, han var lærer i Vorde. Ved en visitats i skolen udtalte biskop Mølgård, at det var rart, om man kunde få de gamle koraller, man endnu sang, skrevet op, inden de glemtes. Så tog Knud Skytte sig på at sætte dem på noder.

Også i Knud Skyttes digtning spiller musikken en stor rolle. I mange af sine fortællinger f. eks. »Laj på gården«, »Mådelig«, »Den gamle degns erindringer« og »En landsbykunstner«, behandler han dette emne. Mange af hans personer lever i musikken, som man kan tænke sig, han selv har gjort det.

Begge Knud Skyttes forældre var ogsaa gode til at fortælle. Tit flyttede faderen om aftenen sin »tælle«

bænk« ind i stuen, og så skiftedes han og moderen til at fortælle småhistorier, medens de arbejdede.

Som i andre landbohjem måtte børnene tage fat med, og Knud Skytte maatte til skovs med kreaturerne. »Men han duede ikke til at passe dem«, siger broderen i Bjerringbro, »for han tog gerne en bog med, og mens han sad over den, forsvandt køerne«.

Det gik på samme måde, da han kom ud at tjene og skulde vogte kreaturer for fremmede. Det hørte næsten til dagens orden, at køerne blev borte for ham i skoven, så man havde vanskeligt ved at finde dem, eller at de gik i kornet. Der vankede ved sådanne lejligheder både onde ord og hug, og hver morgen, når den lille Jacob drev til skovs med sine køer, bestemte han, at i dag vilde han rigtig passe på, så der ikke skulde blive noget at klage over.

Men loven er ærlig og holden besværlig ogsaa for en lille hyrdedreng. Når køerne gik roligt mellem stammerne, og der ikke var andet at høre end den sagte lyd af de klokker, de bar om halsen — ja, da var det jo fristende at lægge sig bag over og følge de drivende skyer, som skimtedes mellem løvet. Snart var han saa langt inde i sine drømmerier, at han ikke mærkede, hvordan klokkerne fjernede sig mere og mere og til sidst ganske forsvandt. Især var det jo galt, om køerne kom på anden mands ejendom og blev taget op.

Det hændte engang, mens han tjente hos en gårdmand i Sjørring og vogtede kreaturer i kæret ved Skals å. Det var såmænd salmebogen, der den gang havde lokket ham til at forsømme sin pligt. Han havde jo ikke mange bøger at vælge imellem.

Da den lille Jacob opdagede, hvordan det var fat, turde han ikke komme hjem, men gemte sig — først

i skoven og siden i sin husbonds lade – akkurat som han siden fortæller om det i »Anders Veggers dreng«. I 3 dage ledte de forgæves efter ham, så sendte de bud til faderen. Da Jacob hørte hans stemme i gården, kom han frem.

Nej, han duede ikke til at vogte. Men i skolen, der lå han i spidsen. Når han i »Den gamle degns erindringer« fortæller, hvordan den flinke Jacob hjælper degnen med at undervise, da passer det indtil navnet på ham selv. Også han hjalp sin lærer, P. Thoft, med undervisningen og stod i et meget godt forhold til ham. Han mindedes ham altid med kærlighed.

Skønt Knud Skytte som ung ingen lyst havde til landvæsenet, blev han som lærer dog en dygtig landmand.

Nu er skolelodderne jo næsten overalt frasolgte, men det var anderledes den gang, og de fleste lærere på landet måtte tillige være landmænd.

Efter endt skolegerning måtte de tage fat på deres jord og gøre endnu en dags arbejde for at skaffe føden til huse. Mange gik dog til dette arbejde med sådan lyst og energi, at de endog blev foregangsmænd.

Sådan var Knud Skytte blandt de første nede i Sjelle ved Århus – det sidste embede han havde.

Der hørte til skolen 11 td. land. Deraf laa de 4 tæt ved byen, og den jord var veldreven. Men de 7 tønder lå i heden nord for byen, og de var fyldt med mosehuller og overgroet med lyng. Under det meste af det var der tillige ahl. Men Knud Skytte tog fat som en anden husmand med sin hakke, sin skovl og sin spade. Han gravede, planerede og merglede, og hede-lodden blev udmærket ager, inden han i 1894 rejste derfra. Da der blev tale om at bygge et mejeri for

Sjelle, Skjørring og Herskind, var han straks med i arbejdet derfor, og hans mælk var blandt det bedste.

Beboerne saa op til ham for hans dygtighed. Således satte hofjærgemester Folsach på Vedelslund megen pris på ham. En dag kom hofjærgemesteren kørende i sin landauer med blinker og bjælder op foran skoledøren i Sjelle. Han kom for at overrække Knud Skytte et billede, som han bad ham give en hædersplads i sit hus. Det var en anerkendelse til læreren for hans dygtighed som landmand.

Knud Skytte blev altså lærer, men det holdt rigtig nok hårdt at blive det. Der var jo bl. a. det vanskelige pengespørgsmaal.

Men da forældrene forstod, hvor dybt lysten til lærergerningen bundede hos ham, da hjalp de ham efter evne.

Han havde en moster, der var gift med læreren i Vellev, ham kom han til for at blive forberedt til seminariet. Og for at skaffe de nødvendige penge frem, lånte faderen 200 rdl. på en eng. De penge kunde forældrene selvfølgelig ikke ofre på det ene barn, uden at det vilde komme til at gaa ud over de andre børn. Jacob fik dem kun til låns for siden at betale dem tilbage. Og de blev betalt tilbage. Selvfølgelig hjalp hjemmet ham desuden med klæder osv. og de penge, der kunde undværes.

I sep. 1849 holdt Knud Skytte da sit indtog på Ranum seminarium, og han fik her en ganske fortrinlig lærer i den ejendommelige og højtbegavede forstander Ludv. Chr. Müller.

Ludv. Chr. Müller var af den ny tids mænd, på

virket af Grundtvig. Han var i høj grad veltalende og kunde fortælle i timevis uden at trætte sine elever. Hans undervisning var stærkt personlig præget, og han vakte navnlig sine elevers interesse for modersmaalet og vort fædrelands historie.

Det lå så lige for i disse år at kalde på danskheden og fædrelandsfølelsen, ti det var jo under treårskrigen, Knud Skytte opholdt sig på seminariet.

Ludv. Chr. Müller sørgede også for, at eleverne lærte at leve med i det, der foregik. Han begyndte gerne sin time med at forklare dem, hvordan sagerne stod, og han lagde det sidste nr. af »Danskeren« frem, for at de, der vilde, yderligere kunde fordybe sig i krigens gang.

»Danskeren« var et tidsskrift, som Grundtvig udgav i de tre krigsår. Her kunde eleverne ikke blot læse om selve krigen, men bl. a. også stifte bekendtskab med de mange fædrelandssange og soldatervisere, der kom frem i krigsårene. Der var f. eks. Hejbergs poetisk-romantiske gadeviser med de iørefaldende melodier, og der var Grundtvigs mange sange, hvori han slog til lyd for det nationale.

For Knud Skytte var der en særlig grund til at følge krigens gang. Ikke mindre end 4 af hans brødre var med. De kom imidlertid alle uskadede hjem igen.

Ludv. Chr. Müller forstod i en sjælden grad at vinde sine elever. Deres tillid til ham var ubegrænset, og hvor stor deres hengivenhed for ham var, viser et lille træk, som Knud Skytte fortæller i sine »Erindringer fra Ranum«. Ludv. Chr. Müller led af en mavesygdom, og da det i 1850 blev nødvendigt med et hospitalsophold i København, samlede eleverne sammen og bekostede rejsen.

Man forstår, at det var en rig tid for Knud Skytte, og at seminarieopholdet fik stor betydning for hans udvikling. Hertil bidrog også kammeratlivet. Blandt kammeraterne var bl. a. Chr. Berg, og de to sluttede et varmt venskab, der varede livet ud, skønt deres veje ellers blev forskellige.

1851 tog Knud Skytte eksamen med hovedkarakteren meget duelig og skulde nu se at finde sig en virksomhed.

I et par år var han huslærer hos en købmand og kom derpaa i huset hos pastor Welding i Bjerring-Mammen, senere præst og stiftsprovst i Viborg, for at hjælpe ham med skriverier.

Gennem »Den gamle degns erindringer« får vi et godt indtryk af det forhold, der bestod mellem præsten og den unge lærer, og hvilken betydning opholdet her fik for Knud Skytte.

»Den gamle degns erindringer« er ellers ikke i egentlig forstand en selvbiografi. Knud Skytte var en beskeden mand, og meget nødig taler han direkte om sig selv. Men i sine bøger bygger han gang på gang på egne oplevelser.

Bekendtskabet med pastor Welding førte til, at Knud Skytte 1. februar 1854 kaldedes til skolelærer og kirkesanger i Hvilsom ved Hobro.

Mens han var lærer her, besøgte han ofte lærer Monrad i Klejtrup, der var hans kammerat fra seminariet. Her stiftede han bekendtskab med Monrads søster, der bestyrede huset for ham, og blev forlovet med hende.

Katrine Marie Holm Monrad var datter af lærer Clemens Chr. Monrad fra Vesterbølle og tilhører den kendte Monradslægt.

6. juni 1857 stod deres bryllup, og de levede nu et par lykkelige år i Hvilsom, indtil Knud Skytte 1. marts 1859 forflyttedes til Vorde ved Viborg.

Medens mange af de samtidige lærere under påvirkning fra Grundtvig og under indtrykket fra treårs-krigen gav sig af med at undervise voksne, stifte sangforeninger, afholdsforeninger osv., så holdt Knud Skytte sig derfra og brugte i stedet pennen.

Allerede i Hvilsom begyndte han at skrive små digte og afhandlinger i Hobro avis, og efter at han var flyttet til Vorde, blev han medarbejder ved »Nordisk skoletidende« og vakte straks her opmærksomhed med »Knud Skyttes breve til Jones«. Her fremkom også hans første fortællinger: »Anders Veggers dreng«, »Hvad en kæreste formår« og »Mådelig«.

1867 udkom disse 3 fortællinger i bogform på Schönbjergs forlag under titlen »Jydsk bondeliv«. Og de blev godt modtaget – endogså i hovedstaden.

I en anmeldelse i »Berl. tid.« for 15. dec. 1867 hedder det således:

»Forfatteren fortæller med så stor lethed, at man kommer til at tvivle om, at det skal være hans første forsøg, uagtet vi i det mindste ikke mindes tidligere at have truffet navnet »Knud Skytte« i vor litteratur. Og dernæst skildrer han, ofte med ganske få træk, så sikkert og træffende, at de allerfleste af hans figurer står lyslevende for os, som grebne ud af almuelivet. Derhos er forfatteren underholdende, så underholdende at man med lige opmærksomhed gennemlæser hele fortællingen om »Anders Veggers dreng«, skønt den er temmelig lang i forhold til det ubetydelige emne: En hyrdedrengs fataliteter under et halvt års tjeneste hos en ond husbond«.

Fire år senere udsendte Knud Skytte »Jydsk bondeliv, 2. samling« med de to fortællinger »Laj på gården« og »Søren Mølgård«.

I en anmeldelse af denne samling i »Illustreret tidende« hedder det: »Laj på gården« står for os som en af de bedste skildringer af jydsk almueliv i vor litteratur, i det mindste siden Blichers dage«.

I en artikel i »Husvennen« for 29. dec. 1878 udtaler Knud Skyttes gode ven og kollega, den fynske digter Mads Hansen, sig således om hans forfatter-skab: »Knud Skytte hører ikke til de digtere, der ved et blomstrende sprog og fantasirige, kunstigt udførte billeder kan henrive læserne; men hans fremstilling er jævn dansk, og hans ord falder godt, der er noget smukt hjemligt, særlig jydsk over hans fortællinger«.

Mads Hansen træffer her det rette. Knud Skyttes digtning er netop *jævn dansk med jydsk særpræg*.

Alle hans emner er jyske, og nærmere bestemt er de så godt som alle hentede fra hans barndomsegn. Her havde han det nøje kendskab til folkelivet fra egne oplevelser, og gennem hvad han havde hørt, der får udtryk i en række af hans fortællinger.

Han elskede sin barndomsegn og hang ved den med hele sin sjæl, og han besøgte den, så ofte lejlighed bød sig. Selv da han lå på sit dødsleje, fantaserede han om skoven. »Så«, sagde hans kone, »nu er han hjemme i Lindum igen«.

»Anders Veggers dreng« er ikke blot en skildring af en hyrdedrengs liv, men den er tillige en udmærket skildring af selve bondens liv.

Skildringer af bondens liv og kår møder vi også i mange andre af hans fortællinger. Ofte er det fæstebøndernes forhold til herremanden, han fortæller om,

deres arbejde på hovmarken, deres sammenstød med ridefogden osv.

Herregården er altid Tjele. Tjele spiller en stor rolle i Knud Skyttes digtning, den er skuepladsen for en række af hans fortællinger: »Laj på gården«, »En hovdag på Tjele«, romanen »Den onde lensmand«, der udkom 1884, og »Elskov og brøde«, der stammer fra 1900 og er bygget på sagn og fortællinger fra hovritiden.

Den onde lensmand er Erik Grubbe – fader til Marie Grubbe – hende vi kender så godt fra J. P. Jakobsens »Marie Grubbe« og Blichers »Brudstykker af en landsbydegns dagbog«.

Denne bog er for øvrigt blevet til ved samarbejde med en anden – en cand. jur. Schytte i København. Schytte, der nok egentlig var noget af en særling, havde fået interesse for Erik Grubbe og dennes forhold til bispefamilien i Århus. Han havde opfordret Thyregod til at skrive om ham, men Thyregod henviste til Knud Skytte. Og Knud Skytte tog altså også emnet op. Samarbejdet bestod dog vistnok kun deri, at Schytte gjorde opmærksom på stoffet, medens Knud Skytte bearbejdede det.

»Den onde lensmand« er ikke nogen fremragende bog, men hverken værre eller bedre end de fleste romaner af den slags.

Det samme kan siges om romanen »Politik og svogerskab«, der udkom i 1895. Knud Skytte er her inde på et område, hvor han ikke er kendt, og arbejder med ord og idéer, der er ham fremmede.

Hans literære indsats er fortællingen om almuelivet.

Knud Skytte skriver jævnt og ligetil, men i et smukt og rent sprog. Han skriver et bedre sprog end de fle-

ste andre af skolelærerforfatterne. Også dialekten mestrer han, skønt han kun benytter den lidt. Dr. Marius Kristensen siger således om visen »Tosse-Poul«, der findes i »Bedstemoster«, at den måske er det bedste alvorlige digt, der er skrevet på jydsk, med undtagelse af Blichers.

I sin jævne enfold er Knud Skyttes stil ofte inderlig og gribende, og han forstår at finde ind til det dybest menneskelige. Derfor har hans fortællinger også stadig livskraft.

Seminarieforstander Byskov, der som 18–19 årig læste Knud Skyttes fortællinger i »Husvennen«, fortæller f. eks., hvordan han siden har prøvet at læse dem og fået udbytte deraf som første gang.

Noget, der vil hjælpe til at bevare Knud Skyttes fortællinger, er også den betydelige kulturhistoriske værdi, de har. Det gælder ikke mindst »Den gamle degns erindringer«, der skildrer skoleforholdene i »omgangsskolen«s tid – c. 1800. Om »Den gamle degns erindringer« siger redaktør Bertel Jensen, Århus, at det måske er den af Knud Skyttes bøger, der længst vil bevare hans navn fra forglemmelse.

Knud Skytte er ikke meget fantasimenneske, men han bygger på nøje studier – han studerede f. eks. de gl. kirkebøger i arkivet i Viborg – på oplevelser og selvsyn. Der er vel noget fra hans eget liv i de fleste af hans fortællinger, og alle har de mer eller mindre tilknytning til virkeligheden.

Laj i »Laj på gården« skal f. eks. være hans tipoldefar.

Hyrdedrengen i »Anders Veggers dreng« og Jacob i »Den gamle degns erindringer« er ham selv.

»Hævneren fra Morsø« er en person, som han traf,

da han som hyrdedreng vogtede kreaturer i Sjørring kær. Det var en mand, man kaldte »Alverdens skytte«, og som boede i nærheden af Fårup. Han havde ikke det bedste lov på sig, men han gjorde ikke drengen nogen fortræd, han tiggede blot hans mellemmad.

»Hvad en kæreste formår« fik han ideen til, da han i 1851 var i Ålborg sammen med mange andre seminarister fra Ranum for at tage mod 11. bataljon, der kom hjem fra krigen.

Et udpræget kulturhistorisk arbejde er »Træk af håndværkerlivet i ældre tid«, der 1877 blev udsendt af »Udvalget til folkeoplysningens fremme«.

Af samme art er »Før og nu. Virkelighedsbilleder fra landet«, der udkom 1897. Det er en bog om husflidssagens betydning – blevet til efter opfordring fra og ved delvis samarbejde med forlagsboghandler N. C. Rom. N. C. Rom har ikke blot gjort sig bekendt ved udgivelsen af »Folkets almanak« og »Husvennen«, men først og fremmest derved, at det var ham, der rejste husflidssagen her hjemme. »Før og nu« er en skildring af livet, som det levedes, før husflidssagen kom frem, i de mange større og mindre hjem på landet med øl, tobak og lediggang i modsætning til nu, da husfliden har lært befolkningen arbejdsomhed, sparsommelighed og nøjsomhed.

I »En lykkelig gewinner« og »Husflidsmanden og kromanden« havde Knud Skytte allerede i 1881 og 82 behandlet det samme emne.

Den kulturhistoriske værdi, der ligger i Knud Skyttes bøger, er en særlig anledning for Historisk samfund« til at rejse ham et minde.

Knud Skyttes forfatterskab blev dog ikke påskønnet fra alle sider. Hans nabo og nærmeste foresatte

i Sjelle, pastor Holme, så skævt til ham derfor. Han indberettede, at Knud Skytte forsømte skolen for skrivelserne. Så kom da provsten en skønne dag efter ordre fra biskoppen uanmeldt på visitats for at se, hvordan det stod til i Knud Skyttes skole.

Knud Skytte tog vel imod provsten. Han begyndte med at lade børnene synge nogle tostemmige sange og gik derefter over til undervisningen. Visitatsen forløb sådan, at provsten måtte komplimentere ham.

Da provsten havde forhørt sig nærmere om Knud Skyttes literære arbejde og hans forhold til dagspressen og havde fået at vide, at forfatterskabet ikke var politisk, og navnlig, at Knud Skytte ikke havde nogen forbindelse med de bergske blade, følte han sig beroliget. Her var det jo nemlig, det slap ud, man vilde knægte de politiske forfattere, der hørte til oppositionen.

Berg var jo inden for modstandernes lejr en hadet mand. I denne forbindelse kan anføres et lille ordskifte mellem Knud Skytte og pastor Holme, der belyser dette. Knud Skytte sad en aften under et stort kastanjetræ, der stod uden for skolen, og passiarede med sin gode ven og nabo, sognefogden, der også havde præstegårdens jorder i forpagtning. Da kom pastor Holme forbi: »Nå, de sidder vel og drøfter politik«, sagde præsten, og da Knud Skytte bekræftede dette, tilføjede han: »Ja, Berg skulde klynges op i skovens højeste træ«.

Knud Skytte mente, at den behandling dog lige var hård nok, og svarede på sin lune måde: »Når præsten lyste ham lidt i band, og herremanden lod ham få en tur på træhesten, kunde det så ikke slå til?«

Pastor Holme vilde også forbyde Knud Skytte at

have Bergs billede hængende på sin væg, men billedet blev selvfølgelig ikke fjernet.

Knud Skytte kom ellers godt ud af det med alle sine overordnede — pastor Holme iberegnet.

Efter den omtalte visitats gav provsten børnene fri for resten af dagen og indbød Knud Skytte til at tage med til Skjorring. Han vilde samtidig holde visitats der, for at det ikke skulde være for påfaldende med visitatsen hos Knud Skytte.

For Knud Skytte var skolegerningen langt fra en biting eller blot et brødarbejde. Det passer sikkert på ham selv, når han lader Jacob Jensen i »Den gamle degns erindringer« sige: »For mig har det altid været den fornøjeligste gerning, jeg kender, dag efter dag at sidde i skolen og undervise en flok vakre, lyttende børn, og det kunde jeg aldrig blive træt af«.

Nej, Knud Skytte forsømte ikke sin skole, og han forstod at vinde sine elever, så de hang ved ham. Til hans begravelse i Århus var mødt gamle elever fra både Vorde og Hvilsom — foruden selvfølgelig fra Sjelle. Når han foruden at passe sin skolegerning og sit landbrug fik skrevet så meget, så var det, fordi han var en flittig mand. Han fik endog tid til at sætte sig ind i både tysk og engelsk, så han kunde korrespondere på disse sprog.

Han måtte op før dag for at få landbruget passet inden skoletid. Og når dagværket var forbi og aftensmaden fortæret, gik han sig gerne en aftentur eller røg sig en pipe under kastanjetræet — tit i samtale med en af naboerne. Men når piben var røget ud, trak han sig tilbage til sit lille studereværelse og tog fat på pennen. Ofte skinnede der lys bag degnens rude til langt ud på natten.

Det kunde vel også hænde, at han en aften læste for sin familie, og det var lykkelige stunder for børnene. For fremmede læste han ikke gerne sine egne ting. Det var den tilbageholdenhed og beskedenhed, der også var skyld i, at han skrev under pseudonym.

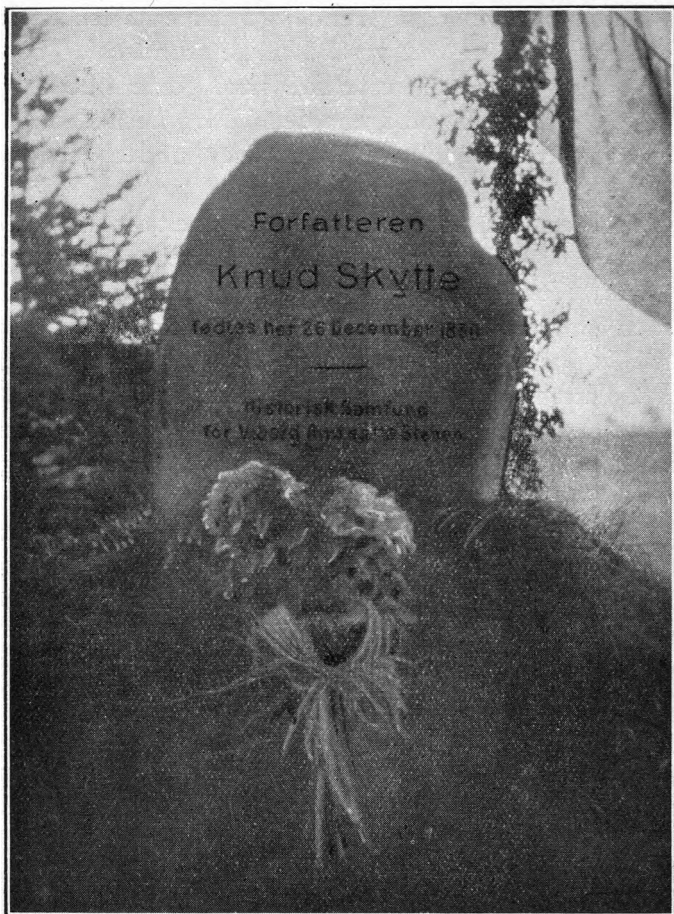
Zakarias Nielsen fortæller et lille træk om hans beskedenhed. Det stammer fra det store skolemøde i Århus 1876. — Det var første gang, de traf sammen, siden blev de gode venner. — Der blev udbragt en skål for lærerstandens officerer — dem, der ragede op over flertallet. Efterhånden som navnene blev nævnt, måtte de pågældende rejse sig og lade sig hylde. Men da turen kom til Knud Skytte, dukkede han sig, og man måtte lade ham være fri.

Knud Skytte kendte godt sin begrænsning. Men han kendte også sin betydning og forstod at bedømme sig selv i forhold til kollegerne. I et brev til Zakarias Nielsen 5. jan. 1879 skriver han bl. a.:

»Det forekommer mig, at jeg har mere tilfælles med dig end med nogen af de andre bondelivsfortællere. Vi har begge øje for det komiske, hvilket f. eks. Thyregod ikke har. . . . Mit lune er måske nok så tørt som dit, hvilket det jo også bør være, eftersom jeg hører til de »tørre jyder«; men at jeg har det, og at jeg i så henseende ejer et lille fortrin frem for de andre kolleger — med undtagelse af dig — har jeg da i det mindste bildt mig ind«.

Det er rigtigt, at Knud Skyttes lune er af en noget anden art end den sjællandske forfatters. Det er for øvrigt heller ikke saa udpræget. Knud Skytte har også ret, når han i sin sans for lune ser et fortrin. Sans herfor må den have, der skal skildre den jyske bonde,

Mindestenen for Knud Skytte.

thi det tørre lune er et væsentligt træk i hans karakter.

Knud Skytte forstår dog ikke mindre vel at opfatte og vurdere de andre karakter-egenskaber hos den jyd-
ske almue, og hans personer er ikke blot gode repræ-

sentanter for tiden og stedet, men der er noget alment-menneskeligt over dem.

1894 tog Knud Skytte sin afsked og flyttede til Århus. Men forfatterskabet lagde han ikke paa hylden.

1895 kom »Politik og svogerskab«, 1897 »Den gamle degns erindringer«, 1899 »En landsbykunstner« og endelig 1900 »Elskov og brøde«.

Det blev hans sidste bog. Han døde 4. marts 1901. Hans grav er i Århus, og der har andre rejst ham et minde. Men her i den lyse skovkant, nær den plet, hvor hans vugge stod, har vi rejst vort minde for ham. Det er en sten, vi har fundet her inde i skoven, og som hofjærgermester Lüttichau har skænket os sammem med pladsen, den står på. På dens mossede ryg har Knud Skytte kanske en og anden gang som dreng sat sig til hvile, mens tankerne tog vejen til fantasiens lyse land.

Så blotter vi da hovedet for hans minde og fjerner dækket fra stenen, at solen kan lyse over hans navn, og at egnens folk, når de vandrer forbi på vejen, kan se det og mindes ham, der var en af deres egne, og som har fortalt om deres forfædres sorger og glæder, sådan at ikke blot de men ogsaa vi andre, der har rod andre steder i landet, med glæde maa lytte dertil.

Tilgæde medlemmer

siden 1. okt. 1930.

Viborg by.

Christiansen, M., skorstensfejer
Hansen, Anders, sparekassedir.
Holm, T., sparekassedirektor.
Kalhave, N., fabrikant.
Neergård, Mortensen, kioskejer.
Piper, C., teglværksejer.
Heise, F., landsdommer.
Nielsen, H. H., rådstuetjener.
Pedersen, A., kontorassistent.
— K., cigarhandler.
Stage, premierløjtnant.
Brydinger, Bryde Rich. redaktionsssekretær.
Ingemar, Kaj, chiropraktiker.

Skive by.

Hansen, Borge, grosserer.
Bendix, Frederik, sognepræst.

Ålum sogn.

Rasmussen, S., gartner, Stenagergård.

Almind sogn.

Langvad, Karl, sognef., Almind.
— Peder, partikulier, —
Johansen, uddeler, —

Bjerring sogn.

Nielsen, N., forstelærer, Bjerring.

Bjerregrav sogn.

Jensen, J. A., sognepr., Bjerregrav
Cleemann, dyrlæge, Mosegård.
Borg, forstelærer, Bjerregrav.
Frank, lærer, Bjerregrav.

Borrits sogn.

Bækgård, tørvefabrikant, Sparkjær.
Rasmussen, mejeribest. Sparkjær.

Dollerup sogn.

Jensen, J. Chr., grd., Nonboe.
— Anders, husm., Dollerup.
— C., fiskeriejer, —
Hansen, G., direktør, —
Braüner, J., cyklehdl., —
Sørensen, Søren, grd., Skovhus.

Feldingbjerg sogn.

Laigård, J. Chr., grd., Troelstrup.
Gregersen, G., møllecejer, Skalmstrup mølle.

Finderup sogn.

Hellerup, Jacob, grd., Hellerupgård.
Nielsen, Jens, tømrer, Finderup.
— N. Chr. boelsm., —
Jensen, Søren, grd., —

Fiskbæk sogn.

Jensen, N. C., lærer, Rogenstrup.

Fly sogn.

Andersen, grd., Fly.

Gjedsted sogn.

Petersen, Frank, forretningsf.

Gjedsted.

Ginnerup, Villum, sognef. Gjedsted.

Forsingdal, mejerib., Gjedsted.

Poulsen, J., lærer, Gjedsted.

Grensten sogn.

Laugesen, lærer, Stevnstrup.

Grønæk sogn.

Andersen, Magnus, sognef.,

Overgård, Ans.

Christiansen, Viggo, grd. Bøgeholm.

Villumsen, Chr., grd., Brårup,

Kyhneb, Kr., lærer, Ans.

Holm, Bernhard, lærer, Iller,

Hammershøj sogn.

Knudsen, A., grd., Hammershøj.

Kristensen, J. Kr., lærer, —

Pedersen, M., mejeribest., —

Nielsen, Sigfred, kommis, —

Heelstrup sogn.

Olsen, M., sognef. Heelstrup.

Hjermind sogn.

Bøggild, apoteker, Bjerringbro.

Bach, Martin, savværksejer, —

Krogh, Chr., grd., sognerådsf.

Hjermind.

Højbjerg sogn.

Kampmann, Chr. J., grosserer,

Palstrup.

Højslev sogn.

Troelsen, J., landm., Vinkelplet.

Jacobsen, K. M., maler, Højslevst.

Andersen, P., kroejer, —

Christiansen, entreprenør, —

Karup sogn.

Albertsen, K., dyrlæge, Karup.

Hørup sogn. Kjeldgård, K. B., kommunel.,
Kjellerup.

Pedersen, Viktor J. kommunel.

Kjellerup.

Frederiksen, J., barber, Kjellerup.

Kobberup sogn. Sevelsted, A., gdr., folketingsm.,
Ajstrup.**Kragelund sogn.**

Christiani, A., frk., Bøllingsø.

Langå sogn.

Moc, Jhs., skolebest., Langå.

Bruun, Chr., provst, —

Ersøe, overbanem., —

Christensen, L., assistent, redaktør,
Langå.**Lindum sogn.**

Axelsen, smed, Lindum.

Vammen-Andersen, grd., Lindum.

Kirkegård, Jens, grd., Lindum.

Lysgård sogn. Mortensen, Martinus, boelsm.,
Lysgård.

Hansen, Hans, tømrer, Lysgård.

Nielsen, J. Chr., uddeler, —

Madsen, Vilh., grd., Lysgård.
Jørgensen, Jhs., grd., Katballe.

Pederstrup sogn.

Kallestrup, Ejnar, grd., Vrå.

Ravnstrup sogn.

Jensen, Louise, frk., lærerinde,
Raunstrup.

Sørensen, Søren, grd., sognef.,
Hallum.

Pedersen, Jens, boelsm., Ager-
skov.

Resen sogn.

Frandsen, Søren, P., husm.,
Høgild.

Knudsen, Knud R., husm.,
Høgild.

Therkildsen, Nicolaj, fiske-
mester, Høgild.

Rødding sogn. (Viborg).

Andersen, Fr., uddeler, Rødding
Scheller-Nielsen, sognepr. —

Sahl sogn.

Laursen, D. godsejer, Ormstrup.

Sjørslev sogn.

Thomsen, Thomas, fabrikant,
Sjørslev.

Broberg, Jens, grd., Sjørslev.
Viskum, Fr., lærer, Demstrup.

Skals sogn.

Ellingsøe, A., lærer, Skringstrup.
Jensen, Åge C., lærer, Lynderup.

Svostrup sogn.

Pedersen, Daniel L., arb., Grau-
balle.

Laursen, M., tomrer, Grauballe.
Andersen, L., mejeribest., —
Laursen, Jhs., prop., Grauballe-
gård.

Sonderbæk sogn.

Andersen, A. H., lærer, Søn-
derbæk.

Winther, mejeribest., Sonderbæk
Kjeldsen, Th. Klith., grd., Rej-
strup.

Friis, uddeler, Sonderbæk.

Thårup sogn.

Meldgård, Valdm., grd., Borup.
Jørgensen, O., lærer, —
Jensen Kr., uddeler, —

Thostrup sogn. (Møldrup).

Christensen, Søren Chr., grd.
sognef., Thostrup.

Ulbjerg sogn.

Jensen, Laust, sognef., Ulbjerg.
Kyø, Niels C. W., lærer, Gjorup.

Vammen sogn.

Refstrup, Thorolf, mejeribest.,
Vammen.

Vellev sogn.

Zeider-Pallesen, dyrl., Ulstrup.

V. Velling sogn.

Hedegård, N., grd., V. Velling.
Fårbæk, Kr., rentier, —
Jørgensen, And. Kr., grd., Terp.

Vinderslev sogn.

Mølgård, Jens, grd., Mølgård.
Jensen, Chr., grd., Skovhusgård.

Henriksen, Niels, sognef., Fruerlund.

Hønholt, Åge, grd., Pederstrup.
Rasmussen, Th., bødker, Vinderslev.

Andersen, Otto, lærer, Hauge.
Madsen, Chr., købm., Vinderslev.

Bredahl-Nielsen, lærer, Vinderslev.

Vindum sogn.

Pilgård Sørensen, dyrl., Rødkærbro.

Hansen, Marius, sognepr.,
Brandstrup.

Brandstrup skoledistrikts folkebogsamling.

Hedeland, N. P., lærer, Rødkærbro.

Nielsen, J. P., boelsm., Brandstrup.

Vestergård, S., grd., Vindum Skovmark.

N. Vinge sogn.

Pedersen, Chr., sognef. N. Vinge.

Vinkel sogn.

Hansen, frk., lærerinde, Vinkel.

Kongshøj, V., maler, Vinkel.

Kühl, Carl, rentier, —

Larsen, M., murer, —

Tind, Mouritz, grd., Nabe.

Vinkel sognebogsamling.

Vridsted sogn.

Rasmussen, lærer, Vridsted.

Tranckjær, mejeribest., Trevad.

Ørslevkloster sogn.

Laigård, Jacob, grd., Lund.

Fruergård, Chr., grd., —

Østerbølle sogn.

Bruun, J., skolebest., Ålestrup.

Dam, Holger, læge, —

Søgård, J. C., lærer, Østerbølle.

Spredte medlemmer.

Hansen, J. Chr., kommunelærer,
Haderslev.

Terslin, kommunelærer, Gilleleje.

Biblioteket for Vejle by og amt,
Vejle.

Wettergren og Herbers bokhandel, Gøteborg.

Register.

For personnavnenes vedkommende gøres opmærksom på, at en del fra Ejnar Poulsens artikel om magister Jens von Havens testamente er udeladt. Således er af den store von Haven-slægt kun hovedpersonen anført.

Af stednavne er ikke medtaget ret mange uden for amtsgrænserne.

Personregister.

Åboe, f. P.	79, 87, 125.	Blume, præst.	112.
— N. M.	79.	Borum, Ane.	78.
Akjær, Jeppe.	132.	Brammer, biskop.	88.
Abalon, ærkebisp.	6, 8, 32.	Brasch, Jens Mouritsen.	55 fl.
Aggesøn, Sven.	4 fl.	— Margrete Dorthca.	70.
Albertsen, Niels.	85.	Bretton, stiftamt.	85.
Anchersen, Chr.	110.	Bruun, Mathias.	64.
Andersen, Anker.	88.	— M. P.	87.
— Jens.	42.	Brøchner, C.	78.
— J.	127.	Bundgaard, P. Andersen.	40.
— Peder.	40.	Bülov, præst.	112.
Anholm, lærer.	81.	Byskov, J.	143.
Arctander, Maren Mikkels-		Bødker, Bodil Nielsdatter.	37.
datter.	61.	— Niels.	133.
Arnold fra Lybæk.	15.	Bødstrup, Claus.	41.
		— Henrich.	41.
		Bøvlund, Laust.	109.
Bahnson, C.	81.	Christensen, Chr.	78.
Basse, Niels.	41.	— Johan.	78.
Bendix, provst.	85.	— lærer.	88, 127.
Bentzon, Thøger.	57.	Christiansen, mad. jordem.	79.
Berg, Chr.	139, 145, 146.	Darre, C. H. E.	50.
Blicher, Jens.	76.		
— St. St.	141, 142, 143.		

- E**bbesdatter, Gyde. 9.
 Ebbesen, Sune. 17.
 Edgarson, Ditlev. 16, 29.
 Elias, bisp. 11.
 Engelskmand, Lukas. 7.
 Erik Emune. 4 fl., 10.
 Erik Lam. 10.
 Eskild, ærkebisp. 4, 10, 20.
Fabricius K. 2, 3, 7.
 Flor, Christian. 2.
 Folsach, hofjægerm. 137.
 Frausing, borgm. 40.
 — Anders. 37.
 — Christen. 37, 38.
 — Elisabeth Jensdatter. 37.
 — Henning Frederik. 37, 38.
 — Marie Gros. 37.
 Friedenreich, Christian de 41.
 Fonns, Karen Basse. 41.
 — Niels Basse. 41.
Gede, C. E. 79, 81, 119.
 Gjanderup, Niels Nielsen. 40, 43.
 Glug, Olaf. 9.
 Grate, Sven. 1 fl.
 Grubbe, Erik. 142.
 — Marie. 142.
 Grüner, Christian. 44.
 — Mariane. 45.
 Grønning, lærer. 82.
 Gyldenchrone, Vilh. 39.
Hafstrøm, præst. 128.
 Hansen, Carl Vilh. 50.
 — Mads. 131, 141.
 — Niels, Lærer. 83, 85, 115.
 Hartvig af Bremen 23, 24, 25.
 Haven, Jens von. 35 fl.
 Hede, Jacob. 90.
Henningsen, Emanuel. 131.
 Herholdt, herredsfoged. 87.
 Hoberg, N. J. 87.
 Holme, præst. 145.
 Høeg, Hans Adolph. 42.
 — Peder, herredsfoged. 42, 43.
 Højlund, lærer. 127.
 Høring, Jomfru. 78.
 Høst, Christen 37.
 — L. Christensen. 37.
 — Peder. 44.
Jacobsdatter, Ane Kristine. 132.
 Jacobsen, Jens. 119, 128.
 — J. P. 142.
 Jensen, Bertel, red. 143.
 — Jens. 42.
 — J. Chr. 78.
 — Ole Chr. 128.
 — Peder. 78, 89, 115.
 — Søren. 63 fl.
 — lærer. 78.
 Jeppesen, Thomas. 40.
 Jernside, Bjørn. 5.
 Jessen, provst. 87.
 Jon, kongesøn. 5.
 Juell, Jens, friherre. 39.
 Jul, R. S. 125.
 Juliane, Marie, dronning. 37.
 Jullson, Jhs. 67.
 Juulby, Jens. 35.
 Jønsson, Finnur. 7.
 Jørgensen, A. D. 2.
Karl af Halland. 5.
 Kidmose, P. 87.
 Kierulf, Andrea, Kirstine. 57.
 Knud Magnusson. 9 fl.
 Knudsgård, skoleholder. 75 fl.
 Konrad af Meissen. 23.

- Krag, G. F. S. M., 119, 128.
 Kristensen, Mogens P. 87.
 — Marius, dr. 143.
 — Niels. 132 fl.
 Kristjernson, Agge. 5, 6, 18.
 Krogh, præst. 74.
 Kveisa, Ingvar. 12, 16, 29.
- L**
 Larsen, Sophus. 7.
 Lauritzen, A. R. 78, 85.
 — P. 2.
 Lavard, Knud. 10, 15, 30, 33.
 Lichtenberg, Gerhardt de. 41.
 Lime, Christine Sophie Ottos-
 datter 42.
 Lund, skoleholder. 72 fl.
 Lüttichau, Chr., hofjægerm. 149.
 — Chr. 153.
 — Helmuth. 133.
 — 69.
 Love, Henrik. 17, 23, 24, 25.
- M**
 Madsen, Peder, handske-
 mager. 45.
 Magnus, Nielsson, kongesøn. 3 fl.
 Malling, Kjeld. 82.
 Mogensen, Thomas. 43.
 Monrad, Clemens Christian. 139.
 — Ditlev. 39.
 — lærer. 139.
 — Katrine Marie Holm. 139.
 Mouritsen, Jens. 109.
 Müller, Clemens Poulsen. 38 fl.
 — Ludv. Chr. 137, 158.
 Mølgård, bisp. 134.
 Møller, mad. jordemor. 79.
 Møll, Kristian. 82.
- N**
 Neumann. 85.
 Niels, konge. 4 fl.
- Nielsen, Anton. 131.
 — Jacob. 132.
 — Jacob, grosserer. 134.
 — J., møller. 118, 122.
 — N. Chr. 133.
 — Niels 40.
 — Peder, præst. 39.
 — Zakarias. 131, 147.
- Nørgård, Jens Jensen. 50.
- O**
 Olesen, Jens. 78.
 Olrik, Jørgen. 8.
 Ostenfeld, Laurits. 40.
- P**
 Pedersen, lærer, Christianshøj,
 115, 121, 122.
 Petersen, sognerådsfm. 87.
 Plenge, Johannes Jørgensen. 53.
 Plog (Sorteplog) 12
 Poulsdatter, Mariane. 39.
- R**
 Rasmussen, Søren. 82, 87.
 Ravn, Jens. 78.
 Riber-Ulv. 16, 19, 29.
 Rig, Asser. 9.
 Rom, N. C. 131, 144.
 Rydal, Anker. 82.
 — Jens Christensen. 128.
 — Ole Chr. 128
 Rødkæg, Frederik. 19.
- S**
 Sangild, N. 78.
 Saxo. 3 fl.
 Scheel, greve. 37.
 Schiemt, Peder. 42.
 Schierbech, amtsforv. 41.
 Schjelderup, Jac. 76.
 Schouby, Rasmus. 50.
 Schoubye, Th. Chr. 78, 81.
 Schreder, Jens. 40.

Schreiner, Christen.	55 fl.	Thorstenson, Peder.	16 fl., 83.
Schytte, cand. jur.,	142.	Thunna.	9.
Sejr, Valdemar.	7, 8, 20, 32.	Thyregod, C. A.	131, 147.
Skadelår, Henrik.	15, 25.	Tramp, Adam Fr.	41.
Skau, Laurids.	2.	Tvegård, Mogens.	39.
Skjalmsøn, Ebbe.	9, 13.	Tyrk, Niels.	67, 72.
Skov, N. Knudsen.	87.	Tørsleff, Michael.	41.
Skytte, Knud.	130 fl.	Valdemar Sejr.	7, 8, 20, 32.
Snare, Esbern.	31, 33.	— d. Store.	8, 20.
Sofia, dronning.	5, 21, 31.	Vallerbæk, Jens.	113, 115.
Steinicke, A. V.	81.	Vetheman.	13.
Steenberg, Erik.	127.	Villadsen, Mette Peders-	
— køb. 114, 123, 127.		datter.	35.
Steenhus, lærer.	127.	Virklund, P.	87.
Sven Grate.	1 fl.	Wacherhausen, Søren Nielsen.	121, 122.
Svensøn, Kristjern.	4.	Wagård, Iver.	68 fl.
Sverker, konge.	22, 27.	Weibull, Curt.	7.
Sørensen, Jens (Smed)	41, 70.	Welding, provst.	139.
— P.	78.	Wind, amtmand.	36.
Tårup, mikael.	42.	— Christian.	37.
Terpager, L. P.	39.	— Holger.	36.
— Wibecke.	40.	— Niels Krabbe.	36.
Thoft, P.	136.	Wittrup, provst.	61, 74.
Thorbern.	16, 19, 29.	Wøldike, Andreas.	42, 65 fl.
Thorsen, Olaf.	7.		

Stedregister.

Abildskov.	87.	Christianshøj.	78 fl., 95, 111, 115, 121.
Balle.	88, 91, 93.	Duelund.	93.
Bidstrup.	41.	Elling.	78, 95.
Bjerring-Mammen.	139.	Engesvang.	80 fl.
Bording.	88, 112.	Engesvanghus.	118.
Buskhede.	109.	Engesvang vindmølle.	121.
Bølling sø.	80 fl.	Fårup.	144.
Charlottenlund.	107.		
Christianshede.	96, 119.		

Fastruplund.	78, 110.	Logager.	79.
Fjeldso.	67, 69, 74.	Løvskaal.	44, 50.
Funder.	79 fl.	M ausing.	93.
— å.	79.	Moselund »Brakkers.	120 fl.
— kro.	108.	Moselundgård.	115 fl.
G edbæk.	11.	N r. Rind.	75.
Grate hede.	5, 6, 19.	Nørkjær.	39.
Grensten.	42.	O nsild bro.	5.
Grønbæk.	87.	P årup.	85 fl.
H ammershøj.	40, 43, 49.	Pederstrup.	93.
Hesselskov.	95.	R anum seminarium.	137.
Holmgård.	57.	Ravnholt.	91.
Hvilsom.	139, 140, 146.	Refshale.	80, 124.
Højslev.	55.	Rønbjerg.	4.
Hørup.	113.	S allingsund.	91.
K jellerup.	92, 95.	Sejlgård.	85, 87, 118.
Klejtrup.	139.	Sejling.	93.
Klodemølle.	78 fl.	Serup.	93.
Klosterlund.	78, 80, 88, 127.	Sinding.	88, 93, 115.
Knudstrup.	92.	— hede.	78.
Kongheden.	78.	Sjelle.	136, 145, 146.
Krabbesholm.	41.	Sjørring.	135, 144.
Kragelund.	77 fl.	Skals.	55 fl.
— kro.	100.	Skive.	91.
— skov.	86.	Skjern. 35, 37 fl., 43, 44 fl.,	50.
— vindmølle.	118.	Skjerngård.	50.
Krathusene.	118.	Skjørring.	146.
Kvorning.	40.	Skygge.	79, 91.
— mølle.	40.	Sohngårdsholm.	57.
L åstrup.	55 fl.	Stenholt.	95, 124.
Lee Søgård.	42.	— skov.	86.
Levring.	85.	Stevnstrup.	39, 43 fl., 49.
Ll. Tårup.	42.	T årup Ll.	42.
Lindum.	130, 132, 141.	Thorning.	88, 91.
Lynderupgård.	60, 67.		
Lysgård.	85.		

Tindbæk.	44, 50.	Velling Vester.	35 fl.
Tjele.	132, 133, 142.	— Øster.	39 fl.
Tjele-Vinge.	53.	Vesterbolle.	74, 139.
Torp.	42.	Viborg. 11, 25, 41, 42, 43, 55,	97, 139, 143.
Trehuse.	118.	— snapsting.	42, 43.
Vejlhuset.	67, 72.	Vinderslev.	93, 94.
Vellev.	137.	Vorde.	134, 140, 146.

Meddelelser.

Samfundet har i det forløbne år haft jævn tilgang, og medlemstallet er pr. 1. nov. 1951 675. Men det bør sættes betydeligt højere op, og det henstilles til medlemmerne, at de hver for sig gør opmærksom på samfundets eksistens og opfordrer til at være med. Indmeldelse kan ske såvel til bestyrelsesmedlemmerne som til sognerepræsentanterne.

Af samfundets bestyrelse er i årets løb udtrådt to, idet kassereren, politimester Grum-Schwensen i årets begyndelse blev udnævnt til dommer i Ringkøbing, og pastor Jensen, Sjørslev i september forflyttedes til Nysted.

Den årlige generalforsamling afholdtes 10. april 1951 på Preislers hotel i Viborg. Til dirigent valgtes amtsrådsmedlem Lerche Christensen. Formanden aflagde beretning for det forløbne år. Han udtalte sin glæde over samfundets stadige vækst og takkede særlig sognerepræsentanterne for deres arbejde med at uddele årsbøgerne og for deres bestræbelser for at skaffe nye medlemmer.

Dernæst omtalte formanden arbejdet med den på sidste generalforsamling omtalte bog om Viborg. Forhandlingerne med byrådet havde ført til, at et samarbejde var kommet i stand, og byrådet havde foreløbig bevilget 1500 kr. årlig i 10 år til hjælp ved udgivelsen. Redaktionen af værket var overdraget landsarkivar Åkjær i samarbejde med samfundets forretningsudvalg.

Flere af medlemmerne udtalte deres glæde over sammenlutningen med det historiske samfund for Lysgård, Hids m. fl. herreder.

Den midlertidige kasserer, kommunelærer Kr. Pedersen fremlagde det reviderede regnskab, der godkendtes.

De afgæede bestyrelsesmedlemmer: oberstløjtnant Bokkenheuser, arkitekt A. P. Nielsen og kommunelærer Kr. Pedersen genvalgtes. I stedet for dommer Grum-Schwensen nyvalgtes sparekassebogholder Ballund Jensen.

Bestyrelsen konstituerede sig senere med teglværksejer Gulddal som formand, oberstløjtnant Bokkenheuser som næstformand og sparekassebogholder Ballund Jensen som kasserer. Disse tre danner forretningsudvalg.

I anledning af hundredårsdagen for forfatteren Knud Skyttes fødsel har samfundet rejst en mindesten for ham ved sydsiden af Lindum skov i nærheden af skovridergården Idasminde og tæt ved stedet, hvor han fødtes. Denne sten afsløredes ved samfundets sommermøde, som derfor var henlagt hertil. Mødet afholdtes 30. august i fint vejr og havde, trods den forholdsvis afsides mødeplads, samlet godt 200 mennesker, der imellem ikke få af Knud Skyttes slægtninge, venner og gamle elever, hvoraf en del var kommet langvejs fra. Afsløringen foretoges af teglværksejer Gulddal, der holdt det foredrag om Knud Skyttes liv og betydning, som er gengivet her i årbogen.

Endvidere talte skovrider Horstmann om Knud Skyttes barndomsegn og gjorde rede for de mange skønne og ejendommelige steder i skoven og for navnene på dem.

Lærer Buttenschön fra Sjelle bragte en hilsen på vers fra en af Knud Skyttes gamle elever der, og en anden gammel elev fra Sjelle havde selv ordet. En søn af Knud Skytte, grosserer Jacob Nielsen, Århus, takkede hjerteligt Historisk samfund, fordi det havde rejst stenen, og de mange fra nær og fjern, der var mødt for at hædre hans fars minde.

Af litteratur vedrørende Viborg amt er i 1931 udkommet: »Sognet og Byen« af Sven Åkjær og Chr. Bokkenheuser. Det er to foredrag, som blev holdt på Centralbiblioteket i Viborg sidste vinter. Foredragene er fortrinlige studievejledninger, og den lille bog anbefales til alle dem, der ønsker at fordybe sig i en egn historie enten for at skrive om den eller blot for at udvide deres kendskab til den. Bogen kan købes på Centralblioteket.

Samfundets bestyrelse.

Teglværksejer M. E. Gulddal, Brunshåb, Viborg, form.
Oberstløjtnant Chr. Bokkenheuser, Viborg, næstform.
Sparekassebogholder Ballund Jensen, Viborg, kasserer.
Hofjærgemester Chr. Lüttichau, Tjele, Ørum, Sdrl.,
sekretær.

Arkitekt A. P. Nielsen, Kjellerup.
Kommunelærer Kr. Pedersen, Viborg.
Gårdejer Ole Westergård, Houlkjærgård, Viborg.

Indholdsfortegnelse.

	Side
<i>Kjeld Galster: Sven Grate</i>	1
<i>Ejnar Poulsen: Magister von Havens testamente</i>	35
<i>Erh. Qvistgård: En skatteklage i 1745 fra en fattig landsbypræst</i>	52
<i>F. Elle Jensen: Degnen Christen Schreiner i Låstrup</i>	55
<i>J. P. Aboe: Fra Kragelund sogn</i>	77
<i>M. E. Gulddal: Knud Skytte</i>	130
Nye medlemmer	150
Register	154
Meddelelser	160

Indholdsfortegnelse.

	Side
<i>Kjeld Galster: Sven Grate</i>	1
<i>Ejnar Poulsen: Magister von Havens testamente</i>	35
<i>Erh. Qvistgård: En skatteklage i 1743 fra en fattig landsbypræst</i>	52
<i>F. Elle Jensen: Degnen Christen Schreiner i Låstrup</i>	55
<i>J. P. Aboe: Fra Kragelund sogn</i>	77
<i>M. E. Gulddal: Knud Skytte</i>	130
Nye medlemmer	150
Register	154
Meddelelser	160
